

รายงานการวิจัย

การแปลและศึกษาเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับไทยในบริบทของเส้นทางสายไหม

The Translation into Thai and Study of Ancient Chinese Records Relating to Thailand in
Connection with the Maritime Silk Road

ผู้วิจัย

ศุภการ สิริไพศาล

พิภุ บุษบก

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัย

จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินคร (องค์การมหาชน)

กันยายน 2561

การแปลและศึกษาเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับไทยในบริบทของเส้นทางสายไหม

The Translation into Thai and Study of Ancient Chinese Records Relating to Thailand in
Connection with the Maritime Silk Road

ผู้วิจัย

รศ.ดร.ศุภการ สิริไพศาล

ดร.พิภู บุซบก

สังกัด

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร

เมธีวิจัยอาวุโส สกว.

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยระยะที่ 1

จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

คำนำ

โครงการวิจัย “การแปลและศึกษาเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับไทยในบริบทของเส้นทางสายไหม” ในความสนับสนุนจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน.) เป็นผลงานระยะที่ 1 ที่ดำเนินการศึกษาวิจัยประเด็นจีน-ไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารประวัติศาสตร์ชุดสำคัญของจีนในแต่ละราชวงศ์ โดยมีเป้าหมายว่าการสำรวจ คัดเลือกและแปลเอกสารจีนชุดสำคัญเป็นภาษาไทยและทำการศึกษา ตั้งประเด็นคำถามที่มีการวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนและลุ่มลึก เพื่อเตรียมการนำเสนอผลงานเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจโลกทัศน์และแนวคิดดั้งเดิมของชนจีนและประเทศจีนที่มีต่อชนชาติอื่นและประเทศอื่นได้เป็นอย่างดีและเป็นแนวทางในการเริ่มต้นการมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศจีนและคนจีนในปัจจุบันได้อย่างถูกต้องและเข้าใจ

ทั้งนี้ นับตั้งแต่รัฐบาลจีนได้ประกาศนโยบายเส้นทางสายไหมยุคใหม่ขึ้นในปี 2015 ความตื่นตัวในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของจีนที่มีต่อเพื่อนบ้านนับตั้งแต่ยุคอดีตถือเป็นองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งเพื่อให้สังคมไทยได้เรียนรู้แล้วเข้าใจจีนและชาติเพื่อนบ้านทั้งหมดในบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้เข้าร่วมตัวกันเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เนื่องด้วยเห็นว่ากรจะเข้าใจเพื่อนบ้าน จำเป็นที่คนไทยจะต้องเรียนรู้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติอย่างถูกต้องด้วย ขณะเดียวกัน โครงการฯ ยังมุ่งหวังให้ความสำคัญแก่พัฒนาการด้านภูมิปัญญาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ชุดสำคัญของจีน ซึ่งมีความแม่นยำน่าเชื่อถือและถือว่าเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่มีความคลาดเคลื่อนน้อยมาก อันจะสามารถให้ข้อมูลที่ยังขาดหายไปและสามารถเชื่อมโยงอดีตมาถึงปัจจุบันได้

ขอขอบคุณที่ปรึกษาโครงการฯ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร และผู้ทรงคุณวุฒิประจำโครงการ ผศ.ดร.วรพร ภู่งศ์พันธ์ ที่ช่วยให้ความรู้ ข้อเสนอแนะและคำแนะนำต่างๆที่เป็นประโยชน์ ขอขอบคุณ ดร.ตรงใจ หุตางกูร ผู้ประสานงานโครงการที่ช่วยอำนวยความสะดวกอย่างดียิ่งต่อการทำงานวิจัยในครั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการเริ่มต้นโครงการวิจัยในระยะที่1นี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ไทย-จีน-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างลุ่มลึกจริงจังและเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการต่อไปในอนาคต

ศุภกร สิริไพศาล
พิภู บุซบก

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

ภาคที่ 1 บริบทประวัติศาสตร์	1
บทที่ 1 บทนำ	2
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	2
- วัตถุประสงค์การวิจัย	2
- กรอบแนวคิดและทฤษฎี	3
- ระเบียบวิธีวิจัย	3
- การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	3
- ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย	9
บทที่ 2 บริบทประวัติศาสตร์จีน-ไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	10
- จงกั๋ว: จีนในฐานะศูนย์กลางพันทิภพ	11
- การค้าทางทะเล: จุดเริ่มต้นความสัมพันธ์	14
- โครงการสำรวจ: จีนกับการรุกราน	22
- ระบบบรรณาการ: พันธกรณีความสัมพันธ์	34
ภาคที่ 2 เอกสารแปลจากต้นฉบับภาษาจีน	38
บทที่ 3 เอกสารสมัยราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เหนือใต้	39
- อันชู (พงศาวดารราชวงศ์ฮั่นฉบับหอหลวง)	39
- ส่วยจิงจู (คัมภีร์แห่งสายน้ำ)	39
- เหลียงชู (พงศาวดารราชวงศ์เหลียงฉบับหอหลวง)	40
- เฉินชู (พงศาวดารราชวงศ์เฉินฉบับหอหลวง)	41
บทที่ 4 เอกสารสมัยราชวงศ์สุยถึงราชวงศ์ถัง	
- ส่วยชู (พงศาวดารราชวงศ์สุยฉบับหอหลวง)	
- จิวถังชู (พงศาวดารราชวงศ์ถังฉบับหอหลวง (ฉบับเก่า))	45
- ซินถังชู (พงศาวดารราชวงศ์ถังฉบับหอหลวง (ฉบับชำระใหม่))	46
- หงเตียน (ประมวลพระราชนิพนธ์สมัยราชวงศ์ถัง)	48
- หลิงเปียวลู่	51

- เหวินอ้อเล่าจวี	51
- คำถึงชียวี่จี้ (จดหมายเหตุการณ์การเดินทางสู่ภูมิภาคตะวันตกแห่งมหาจักรวรรดิ)	52
- ทหานให้จี้กยู่น่าพาจ้วน	52
บทที่ 5 เอกสารสมัยราชวงศ์ซ่งถึงราชวงศ์หยวน	54
- ซ่งสี่ (พงศาวดารราชวงศ์ซ่งฉบับหอหลวง)	54
- ไผ่ผิงยวี่หลาน	55
- ยวี่ไห่	55
- หลิงไ่ว่ได้คำ (บันทึกบอกเล่าเรื่องราวโพ้นทะเล)	57
- จูฟานจื่อ (บันทึกดินแดนโพ้นทะเล)	57
- หยุนลุ่ม่านชาว (ปณิธานสมัยราชวงศ์ซ่ง)	58
- เหวินซางจ่าลู่ (ปณิธานสำนักเหวินซาง)	58
- กุ้ยไห่หยูเหิงจื่อ (บันทึกขนบธรรมเนียมประเพณีมงคลกว้างหนานตะวันตก)	59
- บันทึกกงซุย	59
- หยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง)	63
- ซินหยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง (ชำระใหม่))	63
- คำอ้อจื่อเลว	63
- คำเต๋อหนานไห่จื่อ (บันทึกดินแดนทะเลใต้)	65
บทที่ 6 เอกสารสมัยราชวงศ์หยวน (ที่เกี่ยวกับล้านนา)	66
- หยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง)	66
- พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง (ชำระใหม่)	73
- จาวปู้จ่งลู่	75
บรรณานุกรม	77

ภาคที่ 1

บริบทประวัติศาสตร์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีสำหรับนักประวัติศาสตร์ว่า เรื่องราวความสัมพันธ์ไทย-จีนนั้น สามารถสืบย้อนหลังไปได้ร่วม 2,000 ปี ทั้งนี้ หากนิยามคำว่า “ไทย” อย่างกว้างที่สุด คือ หมายรวมถึงเรื่องชนชาติไทยและประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งปรากฏในเอกสารจีนโบราณตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึง ค.ศ. 1907 (กลางพุทธศตวรรษที่ 6- พ.ศ. 2450) ก่อนที่จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในค.ศ. 1975 ความสัมพันธ์ที่ยาวนานนี้มีนัยสำคัญทั้งในด้านการทูต เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงเวลาที่จีนเริ่มขยายอิทธิพลทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจในทะเลจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บนพื้นฐานของแนวความคิดเรื่อง “เส้นทางสายแพรไหม” ทางทะเล การที่ความสัมพันธ์ไทย-จีนสมัยใหม่ดำเนินมาครบ 40 ปีใน ค.ศ. 2015/พ.ศ. 2558 นั้น ถือเป็นโอกาสอันสมควรที่คนไทยควรจะได้มองย้อนกลับไปสู่อดีตว่า ตลอดระยะเวลาอันยาวไกล สายสัมพันธ์ไทย-จีนมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ แนวโน้มและนัยสำคัญด้านต่างๆ อย่างไร เนื่องจากจีนเป็นชาติที่มีสำนึกทางประวัติศาสตร์สูง การเข้าใจภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และปรัญชาการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศ จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก และทั้งหมดนี้สะท้อนอยู่ในเอกสารทางราชการและจารีตประวัติด้านประวัติศาสตร์จีนซึ่งมีความเที่ยงตรงแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนและดินแดนในโลกทะเลใต้ซึ่งจีนรู้จักและให้ความสนใจมาโดยตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่างๆ ที่จีนบันทึกและเข้าใจนั้นแม้จะเป็นมุมมองของจีนเป็นหลักแต่ก็ได้ให้ทัศนคติมุมมองของชาวจีนผู้บันทึกและรายละเอียดของข้อมูลที่ขาดหายไปบันทึกหลักฐานของท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบันทึกประวัติศาสตร์ของชนชาติไทที่ยังขาดหายไปหรือบางส่วนถูกเจือไปด้วยอคติและอุปาทาน อันมีผลทำให้ประวัติศาสตร์ไทยมีความน่าเชื่อถือคลงสงสัยและคลุมเครือ ซึ่งบันทึกเอกสารจีนทั้งหมดที่เกี่ยวข้องไทยที่จะทำการคัดเลือก แปล ชำระ ศึกษาวิจัยและอธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ซึ่งจะต้องใช้เวลาในการดำเนินงานอย่างละเอียดถี่ถ้วนเป็นระยะเวลา 3 ปี ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องสมบูรณ์สามารถใช้อ้างอิงและเป็นประโยชน์อย่างสูงต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อชำระและศึกษาบันทึกเอกสารจีนสมัยโบราณที่เกี่ยวข้องกับไทยโดยค้นคว้าและอธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในแต่ละยุคสมัย

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน เอกสารชิ้นนี้ร่วมสมัยถือว่ามีความสำคัญสูงสุด เนื่องจากทำให้นักประวัติศาสตร์หรือนักรัฐศาสตร์การทูตได้ใช้แหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจประเด็นต่างๆ เช่น กระบวนการทูต ลักษณะของพิธีการและพิธีกรรม เนื้อหาของการติดต่อสัมพันธ์กันทางการเมือง การค้า และวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้อยู่ในกรอบทฤษฎีที่ว่าจีนเป็นชาติมหาอำนาจที่สำคัญที่สุดในเอเชียจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 จีนบังคับให้รัฐต่างๆ ที่เข้ามาติดต่อกับเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจต้องยอมรับในฐานะที่สูงกว่าโดยใช้ระบบการทูตแบบ “รัฐบรรณาการ” จุดประสงค์หลักคือ การสร้างระเบียบโลก (World Order) และให้รัฐต่างๆ ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งส่งผลให้เส้นทางการค้ากับต่างประเทศเป็นไปโดยราบรื่น รัฐบรรณาการต่างๆ รวมทั้งสยามจึงเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “เส้นทางสายไหม” หรือเส้นทางสายไหมที่รัฐบรรณาการส่งทูตไปราชสำนักจีนแลกเปลี่ยนกับสิทธิการซื้อสินค้ามูลค่าสูง เช่น ผ้าไหม เครื่องถ้วยจีน ทอง และผลิตภัณฑ์อื่นๆ กลับมา

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์และการวิพากษ์วรรณกรรมในตรวจชำระและสร้าง scholarly edition ของเอกสารสำคัญที่หยิบยกมาศึกษา ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของเอกสาร สารคดีวิพากษ์ และการอธิบายความและศัพท์ยาก

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

หลักฐานเอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณแสดงให้เห็นว่า จีนรู้จักและคุ้นเคยกับกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐในดินแดนประเทศไทยย้อนหลังไปราว 2,000 ปี แม้กระนั้นก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับไทย-จีนศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมุมมองประวัติศาสตร์มีอยู่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากขาดผู้รู้ภาษาจีนโบราณและโอกาสเข้าถึงหรือได้ใช้เอกสารชิ้นต้นมีอยู่จำกัด นักประวัติศาสตร์ไทยรุ่นบุกเบิกมีความรู้ความเข้าใจลักษณะเฉพาะของเอกสารจีนโบราณประเภทต่างๆ เพียงผิวเผิน เมื่อนำเอกสารจีนมาใช้มักไม่ได้แปลอย่างเคร่งครัดตามหลักวิชา ดังจะเห็นได้จากงานแปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิงของพระเจษฎาธิราช (สุดใจ) ตามที่ได้รับมอบหมายจากสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณ รัชกาลที่ 9 และต่อมาพิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 8 ที่สำคัญกว่านั้น นักวิชาการไทยมักอ้างข้อมูลจีนที่ถ้อยทอดผ่านงานค้นคว้าของนักวิชาการตะวันตกอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งหมายความว่า นักวิชาการไทยไม่มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลชิ้นต้นเอง

ในช่วงราว ค.ศ. 1960 หรือ พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา นักวิชาการต่างชาติทั้งชาวตะวันตก ญี่ปุ่นและจีน ซึ่งค้นคว้าเรื่องราวชนชาติไทและความสัมพันธ์ไทย-จีนได้เริ่มตั้งข้อกังขาข้อสมมุติฐานเดิมเกี่ยวกับอาณาจักรน่านเจ้าของนักวิชาการตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จี. เอช. พาร์เกอร์ (G.H. Parker) หมอคลิฟตัน ด็อด (Clifton Dodd) และ แดเรียง เดอ ลาคูเปอรี (Terrien de Lacouperie) ซึ่งนักประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทยมักกล่าวอ้างถึงว่าเต็มไปด้วยข้อผิดพลาด อีกหนึ่งทศวรรษต่อมาสำนักนายกรัฐมนตรีได้แต่งตั้งคณะกรรมการสืบค้นเรื่องไทยในเอกสารจีนโบราณ ทำงานไปพร้อมกับคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย คณะกรรมการสืบค้นเรื่องไทยในเอกสารจีนโบราณได้แปลเอกสารจีนเฉพาะราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง ส่วนที่ว่าด้วยอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยา เพื่อใช้แทนงานที่พระเจ็นจิ้นอักษรแปลไว้ก่อนหน้านี้ แม้ผลงานแปลดังกล่าวจะมีข้อบกพร่องบ้าง แต่ได้มีส่วนช่วยให้เข้าใจว่า งานแปลก่อนหน้านี้ย้อนหลังขึ้นไปได้นำข้อมูลประเภทตำนานเข้าแทรกไว้ ในภายหลังคณะกรรมการได้แปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หยวนเกี่ยวกับปาไปสีฟู่ (เชียงใหม่) เส่จิ้นใน ค.ศ. 1996/พ.ศ. 2539 และแปลเอกสารจีนสมัยราชวงศ์ชิงเกี่ยวกับไทยสมัยปลายอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เสร็จใน ค.ศ. 2002/พ.ศ. 2545 แต่ได้ตรวจพบข้อบกพร่องอยู่มาก

ผลงานแปลเอกสารจีนที่เกี่ยวกับไทยส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในผลงานวิชาการที่นายประพจน์ คุ้มรัตน์เมธีผู้เชี่ยวชาญภาษาและประวัติศาสตร์จีนโบราณ และดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้กระทำการร่วมกันเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1986/พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา แม้ผลงานเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปาไปสีฟู่ ซึ่งสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์เผยแพร่ เป็นที่รู้จักและอ้างอิงถึงในบรรดาผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย แต่เอกสารจีนโบราณที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเอกสารจีนที่มีจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังมีเอกสารจีนโบราณจำนวนมากที่เพิ่งค้นพบใหม่ที่ควรได้รับการแปลเป็นภาษาไทยเพื่อให้นักวิชาการไทยเข้าถึงข้อมูลชั้นต้นโดยตรง ทั้งนี้มีเอกสารที่ควรสนใจนำมาศึกษาคือ

เอกสารราชการประเภท จี้งส์อู (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ฉบับหลวง) รวม 26 รายการ/ชุด ประกอบด้วย

ราชวงศ์ฮั่นตะวันตกถึงราชวงศ์เหนือใต้ จำนวน 33 รายการ/ชุด

ราชวงศ์สุย ราชวงศ์ถัง และห้าราชวงศ์ จำนวน 38 รายการ/ชุด

ราชวงศ์ซ่ง จำนวน 65 รายการ/ชุด

ราชวงศ์หยวน จำนวน 22 รายการ/ชุด

ราชวงศ์หมิง จำนวน 93 รายการ/ชุด

ราชวงศ์ชิง จำนวน 55 รายการ/ชุด

เอกสารราชสำนักเฉพาะเรื่องและจดหมายเหตุส่วนเอกชน เช่น

เอกสารสมัยราชวงศ์ถังเกี่ยวกับตัวหลัวป้อตี้ (ทวารวดี) ทั้งหมด

เอกสารสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งว่าด้วยรัฐเมืองท่าบริเวณอ่าวไทยทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตาน
หม่าลิ่ง (ตามพรลิงค์-นครศรีธรรมราช)

จดหมายเหตุว่าด้วยรัฐเงินหลี่ฟู่

จดหมายเหตุหนงจ้อเกา (สมัยราชวงศ์ซ่ง)

จดหมายเหตุหลิ่งไห่ไต้คำของหม่าตวนลัน (สมัยราชวงศ์ซ่ง)

จดหมายเหตุจุฬานจ้อของจ้าวหยูคั่ว (ราวค.ศ. 1225/พ.ศ. 1768)

จดหมายเหตุปายอ้อจ้วนว่าด้วยรัฐโหมวหลวงของเยียนกู่ซัน (ค.ศ. 1396/พ.ศ. 1939)

จดหมายเหตุหนานไห่จ้อว่าด้วยประเทศเซียนและหลัวหู่ (สยามและละโว้)

จดหมายเหตุเจาป๋องลู่ ว่าด้วยปาไปสีฟู่ (เชียงใหม่)

จดหมายเหตุเต้าจ้อเสียของวางด้ายวนว่าด้วยประเทศเซียน (สยาม)

จดหมายเหตุชิงฉาเล่งหล่านของเพียซันว่าด้วยประเทศเซียน (สยาม)

จดหมายเหตุอิงหย่าเล่งหล่านของหม่าฮวนว่าด้วยประเทศเซียน (สยาม) ในรัชกาลสมเด็จพระ

นรอินทราธิราช

จดหมายเหตุจินว่าด้วยรัฐปอเล่อ (ปกเลื่อง-สุโขทัย)

เอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณเกี่ยวกับไท/ไทยแบ่งเป็นสองส่วน คือ

1 เอกสารสมัยก่อนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 13 (กลางพุทธศตวรรษที่ 18) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชน
ชาติไทในพหุนาน กว่างซี และเวียดนามเหนือ กับเรื่องราวของรัฐต่างๆ โดยเฉพาะยังรัฐชายฝั่งในดินแดน
ประเทศไทยปัจจุบัน

2 เอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของรัฐไทในประเทศไทย นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึง
กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (กลางพุทธศตวรรษที่ 13-ปลายพุทธศตวรรษที่ 24) เฉพาะในกลุ่มนี้แบ่งได้เป็นสองช่วง
ช่วงแรกนั้นข้อมูลมาจากเอกสารประเภทเจิ้งสือ หรือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนและราชวงศ์หมิง ฉบับหลวง
เกี่ยวกับปาไปสีฟู่ (เชียงใหม่) ปาไปต้าเตียน (เชียงใหม่) เซียน (สยาม) และหลัวหู่ (ลวพยุบะ) และช่วงที่สอง
ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในหลักฐานจีนสามารถสืบค้นได้จากเอกสารชั้นต้นประเภทลือลู่ คือ หมิงลือลู่
(บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิง) และชิงลือลู่ (บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์ซ่ง) ซึ่งบันทึกเรื่องราวความสัมพันธ์
ไทย-จีน

สำหรับประมวลเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับสยามเล่มนี้ กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่เกือบสอดคล้องกัน
ระหว่างการสถาปนาพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และการผลักดันเปลี่ยนราชวงศ์ที่ปกครองจีนเป็นราชวงศ์หมิง
อย่างมั่นคงในค.ศ. 1368/พ.ศ. 1911 ซึ่งตรงกับปีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้ารามธิบดีที่ 1

ในการใช้ข้อมูลในหนังสือและซิงสิ่วศึกษาประวัติศาสตร์ไทยนั้น จำเป็น ต้องเข้าใจสิ่งต่อไปนี้ หนังสือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการเมือง-การปกครองของจีนโบราณที่ต้องการยกย่องฐานะของหวางตี้ หรือพระบรมจักรพรรดิในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ที่ได้รับอาณัติแห่งสวรรค์ (เทียนหมิง) ลงมาปกครองโลกมนุษย์ ถ้าทรงเป็นผู้ทรงภูมิธรรมอันประเสริฐ พระองค์ย่อมมีพระบุญญาบารมี (เต๋อ) เป็นที่ยอมรับของบรรดาเผ่าชนที่ยังไม่เจริญทั้งหลาย การยอมรับนั้นมาในรูปแบบของการที่บรรดาเจ้าบ้านผ่านเมืองทั้งหลายต่างส่งคณะทูตเข้ามาขอให้มีการแต่งตั้งประมุขของตนเป็นเจ้าประเทศราช และตามมาด้วยการถวายเครื่องราชบรรณาการ สื่อลู่จึงเป็นเอกสารสำคัญที่บ้านทักเรือราชกิจเกี่ยวกับการเสด็จรับรองทูตจากประเทศต่างๆ และเป็นการนำระบบบรรณาการภายในระบบรัฐของจีนสมัยราชวงศ์โจวมาใช้ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่างชาติต่างภาษา แม้เมื่อพูดถึงอย่างเคร่งครัดว่าสื่อลู่เป็นเพียงข้อเขียนที่สรุปสาระจากต้นฉบับเอกสารราชการ แต่ในส่วนฉบับบันทึกความสัมพันธ์กับต่างชาติ สื่อลู่บางส่วนได้เก็บข้อความจากต้นฉบับไว้ซึ่งสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของลัทธิขงจื๊อที่มีต่อระบบบรรณาการราชสำนักจีนมีความพึงใจที่ชาวต่างชาติเข้ามา “จิ้มก้อง” หรือถวายเครื่องราชบรรณาการ โดยที่ระเบียบพิธีการทูตของจีนนั้นดำเนินไปตามขั้นตอนของหนังสือ ยู่เตียน หรือ “ประมวลพระราชนิพนธ์” เนื้อความในสุวรมพระราชสาส์นเป็นรูปแบบเดียวกัน คือ การสร้างภาพลักษณ์ของหวางตี้ในฐานะผู้ปกครองโลกทั้งหมด ชาติที่ส่งทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการต่างเข้ามาเพื่อเรียนรู้อารยธรรมจีน ซึ่งในความหมายของราชสำนักจีน คือ วิถีชีวิตจีนตามที่ปรากฏในคำสอนของขงจื๊อ การรู้จักอักษรจีน และการยอมรับฐานะโอรสแห่งสวรรค์ของพระบรมจักรพรรดิจีน¹⁾ ในหนังสือ และซิงสิ่ว มีข้อความในพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงจีนที่แสดงว่าทรงเป็นผู้มีภูมิธรรมอันประเสริฐ เพราะทรงกล่าวสั่งสอนผู้ปกครองชาติทั้งหลายให้ปฏิบัติตามหลักการปกครองที่ดีเพื่อให้เกิดสันติ แลในบางครั้งยังแสดงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ด้วยการพระราชทานคำภีร์คำสอนของลัทธิขงจื๊อ เช่น ชีวิตประวัติของสตรีผู้มีคุณธรรม เป็นต้น ในหลายกรณีพระเจ้ากรุงจีนทรงกระทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ เมื่อรัฐบรรณาการมีปัญหาขัดแย้งกันและฟ้องร้องไปยังราชสำนักจีน เช่น ในกรณีของสยาม จัมปา และมะละกา ทั้งที่ในความเป็นจริงอาจไม่เกิดผลเท่าใดนัก เนื่องจากบรรดารัฐเหล่านี้อยู่ห่างไกล

ข้อมูลในสื่อลู่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เข้าใจนโยบายเศรษฐกิจของระบบความสัมพันธ์กับต่างประเทศของจีน จีนเป็นมหาอาณาจักรที่ผลิตสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น ผ้าแพรไหมและเครื่องถ้วยซึ่งเป็นที่ต้องการของคนชาติต่างๆ จุดเด่นนี้ทำให้จีนสร้างเงื่อนไขได้ ชาติที่ยอมรับพิธีกรรมการทูตของจีน ซึ่งได้แก่ การยอมรับฐานะที่เหนือกว่าของหวางตี้ (การแต่งตั้งเป็น “ข้าราชการ” ต่างชาติ การรับเครื่องยศและราชทินนาม) การถวายสุวรมพระราชสาส์นพร้อมทั้งสิ่งของพื้นเมืองเป็นเครื่องราชบรรณาการเท่านั้น จึงจะได้รับสิทธิในการนำสินค้าจากเรือสำเภามาค้าขายกับราชกรุงจีนได้ อีกทั้งได้รับยกเว้นภาษีชักส่วน กำไรที่ได้รับจากสิทธิพิเศษนี้เป็นแรงจูงใจให้เจ้าต่างชาติต่างภาษายอมลดตัวลงตามประเพณีการทูตจีน กล่าวคือ ยอมอ่อนน้อมตามพิธีกรรม การที่ต้องผ่านช่องทางนี้เท่านั้นใน

¹⁾ John K. Fairbank and S.Y. T'eng, "On the Ch'ing Tributary System", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 6, 2 (Jun. 1940), 138.

การติดต่อทางการค้ากับจีน ทำให้พ่อค้าต่างชาติปลอมตนเป็นคณะทูตอ้างว่ามาจากประเทศต่างๆ เช่น ใน ค.ศ. 166/พ.ศ. 709 พ่อค้าจากอาณาจักรโรมันตะวันออกเดินทางมายังราชสำนักจีน อ้างว่าเป็นคณะทูตที่มารัส ออริเลียส (Marcus Aurelius) ส่งมาถวายเครื่องราชบรรณาการ และอีกหนึ่งศตวรรษให้หลัง เบเนดิกต์ เด เกิช (Benedict de Goetz) ได้รายงานใน ค.ศ. 1604/พ.ศ. 2147 ขณะเดินทางผ่านเอเชียกลางถึงบรรดาคณะทูตปลอมที่อ้างว่าถูกส่งมาจากอาณาจักรต่างๆ ในตะวันออกกลางไปยังราชสำนักหนึ่ง^①

จีนได้นำระบบการออกเอกสารที่เรียกว่า คั่นเหอ (ไทยเรียกว่า คำหับ) เพื่อแก้ปัญหาการเข้ามาของคณะทูตปลอม คั่นเหอคือเอกสารที่ประทับตราโลโต (หรือตราอูฐ) ที่กรมพิธีการของจีนทำขึ้นสำหรับรัฐต่างๆ ครานี้ประทับค่อมรอยชนของชุดเอกสาร ก่อนแบ่งออกเป็นส่วนตัวชั่วคราวและส่วนปลาย ส่วนส่วนตัวนั้นเก็บอยู่ที่กรมพิธีการของจีน ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งมอบให้แก่รัฐบาลราชการ คณะราชทูตที่มาถวายเครื่องราชบรรณาการต้องแสดงคั่นเหอเพื่อการตรวจสอบว่าเป็นของแท้ ประเทศสยามเคยประสบปัญหานี้เมื่อฝ่ายจีนจับได้ว่า คณะทูตที่ไปจากพระเจ้ากรุงสยามเป็นพ่อค้าที่สมอ้าง และเคยมีอยู่ตัวอย่างหนึ่งที่มีพ่อค้าจีนนอกกฎหมายอ้างตนเข้ามาว่าเป็นคณะทูตจากจีน จนราชสำนักสยามหลงเชื่อให้การต้อนรับ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการทูตแบบบรรณาการให้ผลกำไรที่แฝงอยู่กับสิทธิการค้าขายในเมืองท่าของจีน และทำเนียมเงินที่ตอบแทนเครื่องราชบรรณาการ การที่เป็นของพื้นเมืองด้วยของที่มีมูลค่าสูงเกินไป ไม่ว่าจะเป็นแพรไหม เครื่องถ้วยจีนดี และสินค้าฟุ่มเฟือยอื่นๆ

สื่อลุ่มีคุณค่าต่อนักประวัติศาสตร์ในฐานะเอกสารชั้นต้น กระนั้นก็ตาม มิใช่เห็นให้ถกเถียงกันได้มากเกี่ยวกับ “ข้อเท็จจริง” และ “ความจริง” ที่ได้จากเอกสารชุดนี้ ทั้งนี้เพราะสื่อลุ่มีเป็นบันทึกที่รวบรวมขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับอุดมคติทางการเมืองของลัทธิขงจื๊อที่ต้องการฉายภาพของพระบรมจักรพรรดิจีนในฐานะผู้ปกครองโลกมนุษย์และผู้ทรงยุติความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลราชการ ในความเป็นจริง เมื่อเรียบเรียงการจดบันทึกของราชสำนักจีนกับสุพรรณพระราชนิพนธ์ของรัฐบาลราชการแล้ว พบว่ามีการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันมาก ซึ่งแสดงว่าความระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำของสุพรรณพระราชนิพนธ์ที่เจ้าประเทศราชส่งไปโดยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าเสียเกียรติยศมากนักนั้นได้ถูกถอดออกไป เมื่อสุพรรณพระราชนิพนธ์ได้รับการถ่ายทอดตามขนบการทูตของจีน นั่นคือบรรดาประมุขรัฐบาลราชการมีฐานะเป็นเสมือนข้าราชการในพระบรมจักรพรรดิจีน

สื่อลุ่มีเป็นเอกสารที่ทำให้ได้เรียนรู้ประเพณีทูตของราชสำนักจีน พิธีการและพิธีกรรมด้านการทูต ซึ่งถูกกำหนดอย่างเป็นแบบแผนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังและมีแนวทางปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานในสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งจีนติดต่อกับรัฐต่างๆ โดยเฉพาะรัฐทิเบตเหลมาจนถึงราว 40 รัฐ แต่ละแบบแผนการรับทูตได้มาปรับเปลี่ยนในสมัยพระบรมจักรพรรดิเฉียนหลงแห่งราชวงศ์ชิงอีกครั้งหนึ่ง กฎเกณฑ์การรับทูตนั้นเริ่มมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังเมื่อมีการตั้งตำแหน่งจูงเค่อหลาง หรือ “เจ้าพนักงานดูแลแขกเมือง” ซึ่งมีขั้นตอนการรับอานคันทุเกต่างแดนดังนี้คือ 1) การไปรับและหาความคุ้นเคยกับราชทูตต่างเมือง 2) การเตรียมตัวทูตเข้าเฝ้า 3) การนำประมุขหรือราชทูตเข้าเฝ้าและดูแล และ 4) การจัดงานพระราชทานเลี้ยงแขกเมืองและเตรียมของพระราชทาน รายละเอียดอื่นๆ เกี่ยวกับ

^① John K. Fairbank and S.Y. Têng, *ibid.*

การรับคณะทูตบรรณาการที่กล่าวไว้ในสื่อลุ่มีมาก บางประเด็นสามารถเข้าใจได้ดีขึ้นเมื่อศึกษาข้อมูลในหนังสือ อยู่ยเตียน แต่ไม่ได้หมายความว่าข้อมูลในสื่อลุ่มีเป็นข้อยกเว้นที่มาจากพระราชวินิจฉัยของพระบรมจักรพรรดิจีนจะปรากฏในหนังสือดังกล่าวเสมอไป

ความเข้าใจระบบการทูตแบบจารีตของจีน ช่วยให้เข้าใจหนังสือและชิงสื่อลุ่มีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเทศสยามได้ดีขึ้น และต้องเข้าใจว่าเอกสารเหล่านั้นบันทึกจากมุมมองและจุดยืนทางวัฒนธรรมของจีน ซึ่งอาจแตกต่างจากความเข้าใจหรือ ไม่เข้าใจ ของราชสำนักสยาม และสะท้อนให้เห็นในศัพทการทูตที่แต่ละฝ่ายเลือกใช้ ขนบการทูตของจีนเชื่อว่าจะไม่เปลี่ยนแปลงเลยจากสมัยราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์ชิง เช่น การที่ราชสำนักจีนส่งราชทูต (ส่วนมากเป็นขันที) ไปยังรัฐบรรณาการมีกล่าวไว้ค่อนข้างเด่นชัดในยุคต้นจนถึงสมัยครั้งแรกของราชวงศ์หมิง เช่น การให้ทูตนำพระราชโองการ ตราลือโต เครื่องยศ และสิ่งของพระราชทานมาถวาย แต่กลับไม่ปรากฏว่าราชวงศ์ชิงส่งคณะราชทูตไปสยามเลยกลับใช้วิธีการให้ทูตที่มาจากรัฐประเทศราชนำสิ่งของดังกล่าวกลับไปด้วยเจ้านายตัวเอง

เท่าที่ผ่านมานักประวัติศาสตร์ได้ใช้อเอกสารจีนในการศึกษาความสัมพันธ์จีน-สยามในระบบรัฐบรรณาการมาบ้างแล้ว โดยส่วนใหญ่อาศัยข้อมูลจากเอกสารประเภทเงี้ยวหรือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ฉบับหลวง เช่น ผลงานของสิบลอง พรหมบุญ เรื่อง “Sino-Siamese Tributary Relations, 1282-1853” และผลงานของสารสิน วีระผล เรื่อง “Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853”^① ซึ่งมีการใช้ประโยชน์จากเอกสารประเภทสื่อลุ่มี หนังสือลุ่มีอยู่ทั้งหมด 3,132 บรรพนอกเหนือจากตารางสารบัญอีก 4 บรรพ เปรียบเทียบกับชิงสื่อลุ่มี ซึ่งมีอยู่ 4,414 บรรพ ซึ่งบันทึกเรื่องราวระหว่าง ค.ศ. 1583/พ.ศ. 2226 ถึง ค.ศ. 1908/พ.ศ. 2451^② โดยที่ทั้งหนังสือและชิงสื่อลุ่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศสยามอยู่มาก อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดด้านภาษา นักประวัติศาสตร์ไทยแทบไม่มีโอกาสอ่านข้อความเต็มจากหนังสือและชิงสื่อลุ่มีเลยจนกระทั่งได้มีการแปลและตีพิมพ์หนังสือส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อยุธยา (เขียนหลัว และเขียน) สุโขทัย (ปอเลอ) เชียงใหม่ (ปาไปสิฟู-ปาไปต้าเตียน) เป็นภาษาไทยเป็นลำดับมาตั้งแต่ ค.ศ. 1987-2005/พ.ศ. 2530-2548 โดยอยู่ในผลงานร่วมกันของประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธีและวินัย พงศ์ศรีเพียร งานแปลเอกสารหนังสือเกี่ยวกับเชียงใหม่และชิงสื่อลุ่มีเริ่มต้นที่คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารจีนโบราณ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1996/พ.ศ. 2539 เอกสารชิงสื่อลุ่มีได้มีการแปลฉบับร่างเสร็จที่สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี แต่พบว่ามีข้อบกพร่องอยู่บ้าง จึงได้มีการพิจารณาแปลแก้ไขใหม่บางส่วนจนเสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม

^① ดันฉบับเดิมเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด สหรัฐอเมริกา ต่อมาได้แก้ไขพิมพ์ในรูปแบบหนังสือ โดยพิมพ์ครั้งแรกที่สุดใน ค.ศ. 2015/พ.ศ. 2558 โปรดดู Sarasin Viraphol, *Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853*, (Chiang Mai: Silkworm Books, 2015).

^② L. Carrington Goodrich and Shou-Hsuan Han, “The Ming Shih-Lu”, *The Far Eastern Quarterly*, Vol. 3, No. 1 (Nov., 1943), p. 37

ศิลปากรจักได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษกต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่
ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนโดยผ่านเอกสารชั้นต้น.

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. ข้อมูลทางวิชาการที่สามารถใช้อ้างอิงได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ของวงวิชาการไทยศึกษา-ประวัติศาสตร์
2. ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย
3. ทำให้ทราบถึงมุมมองและแนวคิดของชาวจีนโบราณที่มีต่อไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
4. ทำให้เข้าใจความสำคัญของประเทศสยามในบริบทของเส้นทางสายไหมในอดีต และบทบาทของไทย
ในการที่จีนรื้อฟื้นแนวความคิดเรื่องเส้นทางสายไหมในปัจจุบัน

บทที่ 2

บริบทประวัติศาสตร์จีน-ไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภายใต้พัฒนาการอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดดของสาธารณรัฐประชาชนจีนและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังกล่าว ปฏิเสธมิได้ว่าทั้งสองดินแดนต่างมีประวัติศาสตร์ของการปฏิสัมพันธ์กันหลากหลายด้านมาอย่างยาวนาน ทั้งในเชิงเกื้อหนุนกันทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม มีการส่งบรรณาการติดต่อกันมาอย่างยาวนาน วัฒนธรรมระหว่างกันมาตั้งแต่ยุคโบราณ อีกทั้งยังมีชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน กระทั่งกลายเป็นพลวัตหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบันถึงวัฒนธรรมจีนและคนจีนในทั่วทุกดินแดน ที่สำคัญคือการเดินทางเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นประจำกระทั่งกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของผู้นำและบุคคลสำคัญของจีนหลายรุ่น^① เช่นเดียวกับบรรดาผู้นำของชาติต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สลับผลัดเปลี่ยนกันเดินทางเยือนจีนอย่างสม่ำเสมอเพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากปฏิสัมพันธ์ในเชิงเกื้อหนุนกันดังที่กล่าวมาข้างต้น ความขัดแย้งก็เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์ที่กองทัพจีนรุกรานเข้ามาในภูมิภาคนี้หลายครั้งหลายยุคสมัย กระทั่งในปัจจุบันที่แม้ว่าโลกจะอยู่ภายใต้บรรยากาศแห่งการค้า การลงทุนที่ทุกประเทศมีกฎกติกาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ก็ยังคงปรากฏสัญญาณแห่งความขัดแย้งและการคุกคามที่มีต่อกันอยู่เป็นระยะๆ ดังเช่นความขัดแย้งระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในกรณีพิพาทแย่งชิงกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับเวียดนาม ฟิลิปปินส์ มาเลเซียและบรูไน^② โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวียดนาม ที่สังคม kaum ไม่พอใจจีนมายาวนาน กระทั่งบันทึกไว้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์แห่งชนชาติ^③

ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงเป็นประเด็นน่าสนใจและเป็นที่มาของความมุ่งหมายในการศึกษาและนำเสนอภาพกว้างของปฏิสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ที่

^① เดือนตุลาคม ค.ศ.2013 ประธานาธิบดี สี จิ้น มิง เดินทางมาเข้าร่วมประชุมสุดยอดผู้นำกลุ่มประเทศความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก(เอเปก)ที่ประเทศบรูไนดารุสซาลาม ตามมาด้วยการเดินทางเยือนหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(บรูไน ไทย เวียดนาม)อย่างเป็นทางการของนายกรัฐมนตรี หวัง เค่อ เสี่ยง ทั้งนี้ในอดีตผู้นำสูงสุดและบุคคลสำคัญในระดับต่างๆของจีน อาทิ ประธานเต๋ง เสี่ยวผิง อดีตประธานาธิบดี หลี่ เจียนเหียน, หยาง ช่างคุน, เจียง เจ๋อหมิน, หู จิ่นเทา และอดีตนายกรัฐมนตรี หลี่ เหมิง, จู หงจี, เวิน เจียเป่า ต่างก็เคยเดินทางเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายครั้งหลายวาระแล้วทั้งสิ้น

^② เป็นกรณีพิพาทเรื่องการแย่งชิงหมู่เกาะสปรตลีย์ (Spratly Islands) และอีกหลายเกาะในทะเลจีนใต้ ซึ่งคาดว่ามีน้ำมันดิบในปริมาณมาก โดยจีนและเวียดนามเป็นคู่ขัดแย้งที่มีกรณีกระทบกระทั่งกันมากที่สุด ในขณะที่ฟิลิปปินส์ได้ยื่นเรื่องขอตั้งอนุญาโตตุลาการเพื่อตัดสินข้อพิพาทนี้ในช่วงต้น ปี 2013

^③ ในตำราแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์เวียดนามและในความรู้สึกของชาวเวียดนามส่วนใหญ่ต่างมองจีนว่าเป็นผู้รุกราน

เกิดขึ้นนับตั้งแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติและมุมมองของจีนในฐานะมหาอำนาจที่มีต่อดินแดนต่างๆ ในภูมิภาคนี้ รวมถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์และการปรับตัวของดินแดนต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อจีนในฐานะผู้น้อย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจในอิทธิพลและวัฒนธรรมจีนที่มีผลทางลึก กระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของบริบทประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จกัว: จินในฐานะศูนย์กลางพื้นพิภพ

อารยธรรมจีนก่อกำเนิดขึ้นบริเวณลุ่มแม่น้ำสองสาย คือ หวงเหอ (Huang he) ทางภาคเหนือและแยงซี (Yangzi) ทางภาคกลาง(ตอนลงมาทางใต้) พื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมแก่การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อประโยชน์ในด้านเกษตรกรรมและการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างกันของผู้คน ลักษณะพื้นที่สีเขียวอันเกิดจากการไหลผ่านของแม่น้ำหลักสองสายนี้ได้ก่อให้เกิดเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์และอารยธรรมจีนที่ดำเนินมากว่าสามพันปี ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงปัจจัยแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของจุดกำเนิดอารยธรรมจีนดังกล่าวจะพบว่า พื้นที่แห่งนี้เปรียบเสมือนดังโอเอซิสขนาดใหญ่ที่ถูกล้อมรอบด้วยทะเลทราย พื้นที่ราบสูงและเขตทุ่งหญ้าแห้งแล้งกึ่งทะเลทราย โดยในทิศตะวันตกมีเทือกเขาหิมาลัยที่ราบสูงทิเบตและจีนเกียงสลับกับเทือกเขาสูงอีกหลายลูก ส่วนทางทิศเหนือมีทะเลทรายโกบีขวางกั้นเชื่อมต่อเป็นผืนเดียวกับเขตทุ่งกันดารกึ่งทะเลทรายของทุ่งหญ้าสเตปป์มองโกลเลีย(Mongolia Steppe) อันกว้างใหญ่ไพศาลจรดทะเลตะวันออก สำหรับทางทิศใต้ก็มีที่ราบสูงยูนนาน^① และทะเลจีนใต้เป็นแนวกำหนดเขตแดนจีนมาตั้งแต่ยุคโบราณ จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ปิดดังที่กล่าวมานี้ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร นักประวัติศาสตร์ ได้วิเคราะห์ไว้ว่าทำให้จีนอยู่ในฐานะค่อนข้างโดดเดี่ยวและเปิดรับประสบการณ์ความรู้จากต่างชาติได้น้อยมาก โลกที่คนจีนรู้จักคือบริเวณลุ่มน้ำหวงเหอ และความหมายของโลกนั้นคือ โลกของอารยธรรมจีนซึ่งกำหนดไม่ได้ว่ามีขอบเขตติดต่อกับใคร เพราะจีนไม่รู้จักอารยธรรมของชนชาติอื่นที่สูงส่งเท่าเทียมกัน ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพวกที่มีอารยธรรมต่อยกกว่าจีนแล้ว จีนยิ่งไม่ยอมรับ ทำให้เกิดเป็นแนวคิดและความเชื่อที่ว่าจีนเป็นศูนย์กลางของโลก ดังนั้นคนจีนสมัยโบราณนับตั้งแต่ราชวงศ์โจวเป็นต้นมาจึงเรียกประเทศของตนเองว่า “อาณาจักรกลาง” หรือ “มัยยมประเทศ”^②

^① จากเขตที่ราบสูงยูนนานไปทางตะวันออกจรดอ่าวตังเกี๋ยและทะเลจีนใต้มีพื้นที่ราบบางส่วนทางตอนบนของประเทศเวียดนามที่เป็นที่ราบเชื่อมต่อกับกัมพูชาทางสี่ช่องจีน จากปัจจัยแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่จีนรุกรานและอ้างกรรมสิทธิ์เหนือเวียดนามมาโดยตลอดในยุคโบราณ

^② รายละเอียดเพิ่มเติมใน วินัย พงศ์ศรีเพียร “อารยธรรมและปรัชญาจีน”. ไนบอออก. กรุงเทพฯ: ศักติโสภาคการพิมพ์, 2552.

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจีน นับตั้งแต่สมัยโบราณได้บันทึกไว้ถึงการตั้งราชวงศ์และสถาปนาอาณาจักรขึ้นปกครองดินแดนที่เชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางของโลกครั้งแล้วครั้งเล่า โดยผู้ปกครองจีนในแต่ละยุคสมัยต่างเลือกตั้งเมืองหลวง อันเป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาลในบริเวณพื้นที่ภาคกลางทั้งสิ้น ดังปรากฏได้ว่าเมืองหลวงของจีนในทุกราชวงศ์ ได้แก่ มหานครฉางอัน (Chang'an) ตั้งอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของประเทจีนในปัจจุบัน ซึ่งฉางอันถูกใช้เป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิจนถึงสิบราชวงศ์^① ในขณะที่เมืองลั่วหยาง (Luoyang) ไคเฟิง (Kaifeng) และหนานจิง (Nanjing) ที่เป็นเมืองหลวงของจีนโบราณในหลายราชวงศ์ต่างก็ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ภาคกลางทั้งสิ้น หรือแม้กระทั่งกรุงปักกิ่ง (Beijing) ที่ตั้งอยู่ค่อนข้างทางเหนือแต่นักบรรณคดีแดนคอนบงที่มีการผนวกกรรมเข้ากับจีนในสมัยราชวงศ์หยวน หมิง และชิง กรุงปักกิ่งก็ถือเป็นจุดกึ่งกลางที่เหมาะสมต่อการปกครองจักรวรรดิอันกว้างใหญ่ ความสำคัญในพื้นที่ภาคกลางหรือที่ชาวจีนเรียกว่าดินแดน “จงหยวน” อันเป็นศูนย์กลางอารยธรรมจีนนี้ ได้ทำให้ผู้ปกครองจีนทุกราชวงศ์ตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องยึดครองดินแดนจงหยวนหรือภาคกลางเอาไว้ให้ได้ เพราะถือเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นผู้ปกครองแผ่นดินจีนที่สมบูรณ์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์จีนจึงเต็มไปด้วยบันทึกเรื่องราวการทำสงครามแย่งชิงอำนาจของบรรดาผู้ปกครองชาวจีน ที่ต้องการยึดครองพื้นที่ภาคกลางเป็นของตนเองไว้ในหลายครั้งหลายยุคสมัย รวมถึงบรรดาชนเผ่าอนารยชนทางตอนเหนือของจีนหลายกลุ่ม ได้แก่พวกซ่งหนู มองโกลและแมนจู ที่พยายามเข้ารุกรานจีนเพื่อยึดครองพื้นที่ภาคกลางหลายครั้ง โดยในสมัยราชวงศ์หยวนของชาวมองโกล แม้จักรวรรดิจะมีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลจรดไปถึงยุโรป แต่กุบไลข่านก็มุ่งหมายที่จะโค่นล้มราชวงศ์ซ่งและเข้ายึดครองพื้นที่ภาคกลางของจีนเป็นหลัก เมื่อบรรลุตามเป้าหมายและสถาปนาราชวงศ์หยวนขึ้นปกครองจีนได้เป็นผลสำเร็จ กุบไลข่านได้ย้ายเมืองหลวงของจักรวรรดิมองโกลจากนครลาโคส^② ซึ่งตั้งอยู่กลางทุ่งหญ้าทะเลทรายอันแห้งแล้งและทุรกันดารมาอยู่ที่เมืองปักกิ่ง^③ พร้อมกับอพยพชาวมองโกลจำนวนมากเข้ามาอยู่ในดินแดนจงหยวนอันเป็นอู่อารยธรรมของจีน และต่อมาในสมัยที่พวกแมนจูตั้งราชวงศ์ชิงพร้อมกับส่งกองทัพเข้ารุกรานจีน กระทั่งสามารถฝ่าด่านกำแพงใหญ่เข้ายึดครองจีนได้สำเร็จ พวกแมนจูได้ปฏิบัติเช่นเดียวกับชาวมองโกล คือเข้ายึดครองพื้นที่ภาคกลางของจีนต่อในทันที พร้อมกับทำการย้ายเมืองหลวงของชาวมานูจากเมืองเสียนหยางที่หนาวเหน็บและแห้งแล้งเข้าสู่กรุงปักกิ่งเช่นกัน จะเห็นได้ว่าอนารยชนทั้งสองกลุ่มที่เข้าปกครองจีนได้ยึดถือตามคติธรรมเนียมโบราณเช่นเดียวกับชาวจีนอัน คือการยึดครองพื้นที่ภาคกลางเพื่อเป็นตัวแทนผู้สืบทอดอารยธรรมจีนอันสูงส่ง พื้นที่ภาคกลางหรือดินแดนจงหยวนจึงมีความหมาย

^① Denis Twitchett and Michael Loewe eds. The Cambridge History of China, Vol. 1: The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1986.

^② ปัจจุบันคือเมืองอูลานบาตอร์ เมืองหลวงของประเทศมองโกลเลีย

^③ ในสมัยราชวงศ์หยวนปักกิ่งมีชื่อเรียกว่า “ต้าตู” หรือ “ข่านบาลิก” แปลว่าเมืองขอมหาข่านผู้ยิ่งใหญ่ รายละเอียดเพิ่มเติมใน Denis Twitchett ed. The Cambridge History of China, Vol. 6: Alien Regimes and Border States, 907-1368, Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1994.

และมีนัยยะสำคัญสำหรับชาวจีนหรือผู้ที่เข้าครอบครองเงินในฐานะเป็นศูนย์กลางอารยธรรมจีนอันรุ่งเรืองในทุกยุคสมัย

นอกเหนือจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นปัจจัยสำคัญของการกำเนิดอารยธรรมจีนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวคิดความเป็นศูนย์กลางโลกของจีนแล้ว อิทธิพลจากนักปรัชญาเมธีและความเชื่อทางศาสนาของจีนโบราณก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้คนจีนเชื่อว่าตนเองเป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมทั้งมวลบนโลกนี้ โดยจักรวาลวิทยาตามความเชื่อและการรับรู้ของคนจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซาง (1600-1046 B.C.) ได้แบ่งภพออกเป็นสองส่วนคือ พ่าและดิน หรือสวรรค์กับโลก โดยพ่า (สวรรค์) คือภพภูมิสูงสุดที่มีจักรพรรดิแห่งสวรรค์ทำหน้าที่ปกครองดูแลสวรรค์ รวมไปถึงปกครองดูแลดิน (โลกมนุษย์) ด้วย แต่ในส่วนของโลกมนุษย์นั้น จักรพรรดิแห่งสวรรค์ได้มอบหมายให้โอรสเป็นตัวแทนแห่งสวรรค์จุติลงมาทำหน้าที่ปกครองดูแลมนุษย์ทั้งมวลบนโลก ดังนั้น โอรสแห่งสวรรค์จึงเป็นสื่อกลางตัวแทนสวรรค์ที่มีสิทธิและความชอบธรรมในการปกครองดูแลมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในเมืองน้อยใหญ่ทั้งมวลบนโลกมนุษย์ ชาวจีนโบราณเชื่อกันว่าตัวแทนแห่งสวรรค์หรือโอรสแห่งสวรรค์นี้คือ องค์จักรพรรดิผู้ปกครองจักรวรรดิจีนและดินแดนที่อยู่ในอาณัติของจีน คิดความเชื่อนี้เองที่ผู้ปกครองจีนและชาวจีนยึดถือกันมาโดยตลอดว่า บนพื้นพิภพแห่งนี้ จักรพรรดิจีนคือผู้ปกครองสูงสุดเพียงหนึ่งเดียวที่มีความชอบธรรมซึ่งได้รับอาณัติจากองค์สิทธิ์จากสวรรค์ ดังนั้น ตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์จีนตั้งแต่ราชวงศ์แรกถือกำเนิดขึ้นถึงราชวงศ์สุดท้ายที่ปกครองจีนใน ค.ศ. 1912 จีนจึงไม่เคยยอมรับผู้ปกครองคนใดในโลกนี้ว่ามีสถานะเทียบเท่าจักรพรรดิจีน กษัตริย์และเจ้าผู้ปกครองในแว่นแคว้นต่างๆ ที่เป็นชนต่างชาติจะถูกจีนจัดสถานะสูงสุดเป็นเพียง “อ๋อง” (มีสถานะเทียบเท่าเชื้อพระวงศ์ของจีน) เท่านั้น คิดความเชื่อนี้สอดคล้องกับคำสอนของขงจื๊อ นักปรัชญาเมธีคนสำคัญจากแคว้นหลู่ สมัยปลายยุคชุนชิว ที่เคยกล่าวสนับสนุนไว้ว่า “บนฟ้าฟ้ามีพระอาทิตย์เพียงหนึ่งดวงเช่นไร บนพื้นพิภพย่อมมีจักรพรรดิพระองค์เดียวเท่านั้น” นอกจากนี้คำสอนของขงจื๊อยังได้เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลกลุ่มต่างๆ ต้องมีพันธะต่อกันโดยผู้ปกครองมีหน้าที่ต้องปกครองดูแลผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง และผู้ถูกปกครองต้องเชื่อฟังและยอมรับผู้ปกครองของตนเอง คำสอนของขงจื๊อในข้อนี้เป็นการตอกย้ำถึงหลักการอันศักดิ์สิทธิ์ที่จักรพรรดิมีความชอบธรรมในการปกครองดูแลสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว นอกจากคำสอนของขงจื๊อแล้ว บรรดานักปรัชญาเมธีจีนคนสำคัญอื่นๆ ทั้งที่ร่วมสมัยหรือรุ่นหลัง ต่างก็มีคำสอนในเชิงสนับสนุน หรือไม่คัดค้านอำนาจของผู้ปกครองภายใต้แนวคิดโอรสแห่งสวรรค์ที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ

จากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะโดดเด่นและปิดล้อมตัวเอง แต่อดไม่ได้ด้วยทรัพยากรที่สมบูรณ์ในการหล่อเลี้ยงชีวิต ก่อเกิดเป็นอารยธรรมจีนอันรุ่งเรือง ควบคู่ไปกับการเป็นสังคมแห่งปัญญาและความคิดโดยนักปรัชญาเมธีรุ่นแล้วรุ่นเล่า ส่งผลให้จีนมีความหยั่งทะนงในอารยธรรมของตนเองเป็นอย่างสูงกระทั่งเป็นที่มาของแนวคิดความเป็นศูนย์กลางอารยธรรม โดยมีจีนเป็นแกนกลางของโลก และจักรพรรดิจีนคือผู้ปกครองสูงสุดหนึ่งเดียวบนพื้นพิภพ ความเป็นศูนย์กลางในทุกๆ เรื่องที่จีนกำหนดขึ้นนี้จะเป็นเงื่อนไขประการสำคัญที่จีนใช้กับ

ข้อกำหนดในการติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติต่างๆ รวมถึงเป็นเหตุผลในการอธิบายมุมมองของจีนที่มีต่อดินแดนต่างๆ อันรวมไปถึงดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

การค้าทางทะเล: จุดเริ่มต้นความสัมพันธ์

จีนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่ประมาณ 2,100 ปีก่อนคริสตกาล โดยปรากฏเรื่องราวของราชวงศ์เซี่ย (Xia) ซึ่งมีอาณาบริเวณสองฟากฝั่งที่ราบลุ่มแม่น้ำหวงเหอทางภาคเหนือ แม้ว่าหลักฐานเรื่องราวของราชวงศ์ยุคแรกๆ ของจีนจะมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าปรัมปราที่คลุมเครือ และขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเพียงพอมารองรับ แต่ก็ถือได้ว่าอารยธรรมลุ่มน้ำหวงเหอของชาวจีนได้เริ่มต้นขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว ในช่วงประมาณสองพันปีแรกที่อารยธรรมจีนถือกำเนิดและดำรงอยู่นี้ ชาวจีนให้ความสำคัญกับการสร้างบ้านแปงเมืองและช่วงชิงอำนาจการเมือง เพื่ออ้างสิทธิความชอบธรรมปกครองดินแดนอันอุดมสมบูรณ์แห่งนี้ ความสนใจของชาวจีนในช่วงยุคเริ่มแรกจึงมุ่งเน้นกิจการภายในของตนเองเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสรรค่อารยธรรม การค้าขายภายในของรัฐต่างๆ ในดินแดนจีน หรือกระทั่งการส่งสมณทูตไปเยี่ยมเยือนรัฐอื่นๆ โดยบรรดานักปรัชญาเมธีจีนทั้งหลาย กระทั่งเมื่อเข้าสู่ช่วงศตวรรษแรก จีนได้รวมตัวอย่างเป็นปึกแผ่นจากเหนือจรดใต้ จากตะวันออกถึงตะวันตก ครอบคลุมพื้นที่ราบภาคกลางของแม่น้ำหวงเหอและแยงซี ซึ่งรู้จักกันในนามรัฐฉิน (Qin) อันเป็นการเริ่มต้นยุคจักรวรรดิฉิน โดยการนำของจักรพรรดิฉินสื่อหวาง (ฉินซี) แห่งราชวงศ์ฉิน^①

ในสมัยราชวงศ์ฉินนี้ เขตแดนของจีนได้มาจรดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่บริเวณภาคเหนือของเวียดนามในปัจจุบัน โดยกองทัพฉินได้ยกเข้ามาตีพวกเยว่ (Yueh) ผ่านมณฑลกว่างสีเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำแดง และมาถึงทะเลใต้หรือหนานไห่ (Nanhai) เป็นครั้งแรก การเดินทางไกลของกองทัพฉินนี้ ได้ทำให้เกิดประสบการณ์แปลกใหม่ในหมู่ชาวจีน โดยเฉพาะการพบเจอกับผู้คนต่างวัฒนธรรมและทรัพยากรต่างถิ่นที่ตนจีนไม่คุ้นเคยหรือพบเห็น ชื่อหม่าเชียน (Ssu-ma Chien) นักประวัติศาสตร์ชาวจีนผู้โด่งดัง ได้บันทึกเรื่องราวในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึงดินแดนโพ้นทะเลอันห่างไกลแห่งนี้(เวียดนาม)ไว้ว่า เป็นศูนย์รวมของสินค้าและผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น นอแรด งาช้าง กระดองเต่า ไข่มุก ผลไม้ ผักต่างๆ และของป่าหายาก ในศตวรรษต่อมาป่านกุ่(P'an Ku) นักประวัติศาสตร์ชาวจีนที่สำคัญอีกคนก็ได้บันทึกไว้ว่า ดินแดนทะเลใต้มี เงินและทองแดง ซึ่งพ่อค้าจีนเกือบทุกคนที่เข้ามาค้าขายใน

^① Denis Twitchett and Michael Loewe eds. *The Cambridge History of China, Vol. 1: The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220*. Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 1986.

ดินแดนนี้ล้วนประสบความสำเร็จมั่งคั่งร่ำรวยเป็นส่วนใหญ่^① ด้วยความมั่งคั่งนี้เองที่ทำให้ราชวงศ์ฉินตัดสินใจขยายอำนาจของจีนลงมาถึงดินแดนทางใต้ ทั้งทางบกโดยกองทัพ และทางทะเลโดยบรรดาพ่อค้า อันเป็นจุดเริ่มต้นการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังเป็นการเริ่มต้นการคมนาคมทางทะเลระหว่างจีนกับรัฐอื่นๆ อีกด้วย

หลักฐานสำคัญที่กล่าวถึงการเดินเรือในสมัยฉิน คือราชโองการของจักรพรรดิฉินสื่อหวง ผู้ทรงปกครองจีนอย่างเข้มงวดและโหดเหี้ยม ทรงต้องการที่จะปกครองแผ่นดินจีนตลอดกาล จึงมีบัญชาให้ สีฝู่ (Si-Fu) แม่ทัพคนสนิทของพระองค์เดินเรือออกไปดินแดนโพ้นทะเลเพื่อตามหาเขียนและยาอายุวัฒนะ ต่อมาในสมัยราชวงศ์ฮั่น การเดินทางทางทะเลของจีนได้ขยายออกไปไกลถึงปลายสุดทางใต้ของอินเดียและผ่านเมืองท่าหลายเมืองของรัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยในรัชกาลฮั่นอู่ตี้ (140-86 BC.) ได้มีเอกสารบันทึกเส้นทางเดินเรือเลียบชายฝั่งทะเลผ่านเมืองท่าต่างๆ โดยเริ่มจากเมืองท่าสุเหวิน (Hsu-wen) โหปู้ (Ho-p'u) ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลเมณฑลกวางตุ้งตรงข้ามฝั่งทะเลกับเมืองฮานอย จากนั้นแล่นเลียบลงไปทางใต้ของโคชินจีนถึงอ่าวไทยต่อไปถึงเมืองท่าฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรหลายตอนบน จากนั้นเดินทางบกข้ามคาบสมุทรไปขึ้นเรือที่เมืองท่าที่ตั้งอยู่ชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรเพื่อเดินทางต่อไปดินแดนทางใต้ของอินเดีย(เอกสารจีนเรียก หวงจิ) เอกสารสมัยราชวงศ์ฮั่นชิ้นนี้ยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่าเมืองต่างๆที่เรือจีนแวะผ่านนี้ได้เคยส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่ราชสำนักฮั่น และราชสำนักจีนก็ได้ส่งคนเดินทางเข้ามาในดินแดนแถบนี้โดยอาศัยเรือของพ่อค้าพื้นเมืองชาวมลายู เพื่อมาซื้อสินค้าตามคำสั่งของราชสำนัก ได้แก่ ไข่มุก แก้วหลากสี หินหายาก นุ่น งาช้าง นอแรดและของแปลกๆ โดยจีนนำทองคำและผ้าไหมมาแลกเปลี่ยน บันทึกยังกล่าวอีกว่าการเดินทางมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องใช้เวลาหลายปีในการเดินทางไปและกลับรวมถึงต้องเผชิญกับพายุคลื่นลมที่รุนแรงอีกด้วย^②

ในสมัยที่แผ่นดินจีนแตกแยกออกเป็นก๊กต่างๆ (ค.ศ. 220-265) แคว้นเว่ย (Wei) ปกครองดินแดนภาคเหนือและภาคตะวันตก ได้เข้าควบคุมเส้นทางแพรไหมและเส้นทางเอเชียกลางทั้งหมด ส่งผลให้ง็อก๊กหรือแคว้นอู๋ (Wu) ซึ่งปกครองดินแดนภาคกลางและภาคใต้มาจนถึงตั้งเกียและอันนัมต้องเข้าควบคุมดินแดนชายฝั่งทะเลไว้ เพราะเป็นเส้นทางเดียวที่ใช้ติดต่อกับโลกภายนอก ซึ่งส่งผลให้การค้าขายกับดินแดนโพ้นทะเลยังคงดำเนินต่อไป โดยมีแคว้นอู๋เป็นผู้ผูกขาดการค้าเป็นหลัก ซุนกวน (Sun-Ch'ün) ผู้ปกครองแคว้นอู๋ได้สนับสนุนให้มีการค้าขายกับ

^① Wang Gungwu "The Nanhai Trade: A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea", Southeast Asia-China Interactions: Reprint of articles from the Journal of the Malaysian Branch, Royal Asiatic Society. Selangor: MBRAS, 2007.

^② Wang Gungwu "The Nanhai Trade: A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea", Southeast Asia-China Interactions: Reprint of articles from the Journal of the Malaysian Branch, Royal Asiatic Society. Selangor: MBRAS, 2007.

ดินแดนโพ้นทะเลที่ไกลออกไป และทำการรวมดินแดนแถบทะเลตะวันออก(กวางตุ้ง กวางสี ตังเกีย อันนัม)จัดตั้งเป็นหน่วยการปกครองเดี่ยวเรียกว่าเจียวโจว (Chiao Chou) มีเมืองหลักอยู่ที่เมืองส่างหวู่ (Ts-ang-Wu)ในภาคตะวันออกของกวางซี การรวมดินแดนนี้เกิดขึ้นเพื่อความมุ่งหมายจากประโยชน์ทางการค้าทางทะเลกับดินแดนทะเลใต้เป็นหลัก ส่งผลให้ราชสำนักอู่ค้ำชายทางทะเลได้อย่างสะดวกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ในรัชกาลของซุนกวน (ค.ศ.222-252) แคว้นอู่ยั้งไธ้ส จูยिंग (Chu Ying) และ คังไถ่ (K'ang T'ai)นำคณะทูตจากราชสำนักอู่ เดินทางมาอาณาจักรฝูหนาน ประมาณ ค.ศ. 250 นับเป็นคณะทูตอย่างเป็นทางการจากจีนชุดแรกที่เข้ามาติดต่อกับรัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเดินทางมาฝูหนานในครั้งนี้ของคณะทูตจีนได้ผ่านอาณาจักรจัมปาซึ่งกำลังเติบโตขึ้นอีกด้วย^①

หลังสมัยสามก๊ก จีนกลับมารวมกันเป็นปึกแผ่นอีกครั้งในช่วงเวลาสั้นๆ สมัยราชวงศ์จิ้นตะวันตก (ค.ศ. 265-317) ต่อมาพื้นที่ทางภาคเหนือถูกยึดครองโดยชนเผ่าเร่ร่อนหลายเผ่าที่เข้ามาตั้งหลายอาณาจักร ทำให้ราชวงศ์จิ้นต้องอพยพลงมาทางใต้และตั้งเมืองหลวงอยู่ที่หนานจิง ตั้งขึ้นเป็นราชวงศ์จิ้นตะวันออก (ค.ศ. 317-420) แม้ว่า การเมืองภายในของจิ้นจะแตกแยกกว่าวันและมีความไม่มั่นคง แต่การค้าขายทางทะเลกลับเจริญรุ่งเรืองขึ้นมากกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะพื้นที่ทางใต้และแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกไม่ได้อยู่ในความสนใจของบรรดาซุนก๊กที่ต่างทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของอู่อารยธรรมจีน บรรดาเมืองทางใต้จึงไม่ได้รับผลกระทบมากนักจากสงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์จิ้นถึงสมัยราชวงศ์เหนือและใต้(ค.ศ.420-589) ดังนั้นการค้าระหว่างพ่อค้าจีนทางใต้กับรัฐโบราณโพ้นทะเลจึงดำเนินต่อไป รวมถึงมีความก้าวหน้าที่สำคัญคือมีการอพยพย้ายถิ่นของบรรดาพ่อค้าจีนจากทางใต้เข้าไปตั้งถิ่นฐานเพื่อค้าขายในดินแดนทะเลใต้ หลักฐานชิ้นสำคัญของการติดต่อระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคสมัยนี้คือบันทึกของกิกุซุฟาเซียน (Fa-hsien) ชื่อ “ฝัวกั๋วจี้” หรือ “ฝ่าเสียนจ้วน” ที่เดินทางโดยทางบกไปสืบทศศาสนาที่อินเดีย ขากลับใน ค.ศ. 414 ได้ล่องเรือกลับเมืองจีนระหว่างทางใต้และผ่านเมืองท่าสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ เมืองท่าของรัฐเยห์-โป-ติ (Yeh-p'o-ti) และได้บันทึกไว้อย่างชัดเจนว่ามีชุมชนชาวจีนและพ่อค้าจีนจำนวนมากตั้งมั่นอยู่ในเกาะชวาและอีกหลายเมืองในดินแดนทะเลใต้ ฝ่าเซียนยังระบุอีกว่าจากเมืองท่าเยห์-โป-ติสามารถแล่นเรือกลับไปถึงเมืองกวาโจวใช้เวลา 50 วัน นอกจากนี้เอกสารจีนยังระบุอีกว่าใน ค.ศ. 419 อันเป็นปีสุดท้ายของราชวงศ์จิ้นตะวันออก คณะทูตจากลังกา อินเดียและรัฐในแถบหมู่เกาะทะเลใต้ได้ส่งทูตเข้ามาถวายบรรณาการเป็นระยะๆ ย่อมเป็นหลักฐานที่แสดงว่าเมืองท่าต่างๆในหมู่เกาะทะเลใต้กำลังเติบโตขึ้น โดยใช้เส้นทางผ่านช่องแคบมะละกา บันทึกจีนยังกล่าวไว้อีกว่าคณะทูตจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เข้ามาถวายบรรณาการระหว่าง ค.ศ. 420-459 จำนวน 32 ครั้ง ส่วนใหญ่

^① Ibid.

เป็นรัฐที่มาจากแผ่นดินใหญ่โดยเฉพาะทูตจากฝูหนาน และจัมปา(หลินอี)ที่เข้ามาอย่างสม่ำเสมอ เพราะการค้ากำลังเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น^①

จักรวรรดิฉินกลับมาเป็นปึกแผ่นอีกครั้งในสมัยราชวงศ์สุย (Sui : ค.ศ. 581-618) ซึ่งแม้จะปกครองจีนในช่วงเวลาสั้นๆ แต่การรวมแผ่นดินทางเหนือซึ่งถูกตัดขาดจากสินค้าทางใต้มานานกว่าสามร้อยปีทำให้มีความต้องการสินค้าอย่างมาก ประกอบกับการย้ายเมืองหลวงจากนครฉางอานมาที่ลั่วหยาง (Lo-yang) ทำให้ราชสำนักสุยต้องการสินค้าเพื่อขายจำนวนมาก อีกทั้งการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำหวงเหอกับแม่น้ำหยางเจี๋ย ทำให้การคมนาคมติดต่อและลำเลียงสินค้าขึ้นสู่ภาคเหนือทำได้สะดวกขึ้น กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การค้าทางทะเลกับรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รุ่งเรือง ราชวงศ์สุยได้ดำเนินการติดต่อกับรัฐโพ้นทะเลในสองลักษณะ ประการแรกคือการค้าขายโดยอาศัยพ่อค้าจีนทางใต้และพ่อค้าชาวพื้นเมือง รวมถึงการค้าที่แฝงเข้ามาในรูปแบบของบรรณาการ โดยส่งทูตจากราชสำนักสุยเข้าไปในดินแดนต่างๆ เช่น ประมาณ ค.ศ. 607 ส่ง Ch'ang-Chun และ Wang Chun-cheng เข้ามาที่รัฐเหม่อู่ (Ch'ih t'u State) ซึ่งตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรมลายู รวมทั้งยังส่งคณะทูตราชวงศ์สุยเข้าไปในดินแดนที่จีนเรียกว่าเจิ้นล่า ความสัมพันธ์ลักษณะนี้เป็นเรื่องปกติที่จีนดำเนินสืบต่อมาจากราชวงศ์ก่อนๆ กับความสัมพันธ์ประการที่สอง คือการส่งกองทัพเข้ารุกราน ซึ่งมีบันทึกไว้ว่า ใน ค.ศ. 605 ราชวงศ์สุยส่งกองทัพเรือเข้าโจมตีและยึดครองจัมปาโดยมีจุดประสงค์เพื่อควบคุมแหล่งสินค้ามีค่าจากดินแดนทะเลใต้ ความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์สุย เป็นหลักฐานยืนยันว่าจีนให้ความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะที่เป็นแหล่งวัตถุดิบและตลาดสินค้าที่สำคัญของจีน^②

การค้าระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบกระเทือนอีกครั้งจากเหตุการณ์จลาจลผลักดันอำนาจจากราชวงศ์สุมาเป็นราชวงศ์ถัง (Tang: ค.ศ. 618-907) ซึ่งทำให้เกิดกบฏขึ้นในมณฑลทางใต้กว่า 3 ปี จนกระทั่งราชวงศ์ถังสามารถปราบกบฏได้อย่างราบคาบใน ค.ศ. 622 การค้ากับดินแดนทะเลใต้จึงกลับมารุ่งเรืองอีกครั้ง โดยใน ค.ศ. 623 คณะทูตบรรณาการสองชุดแรกจากหลินอีและเจิ้นล่าเดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการต่อราชสำนักถัง ซึ่งทั้งสองรัฐต่างส่งเครื่องบรรณาการเข้ามาอย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลาที่ราชวงศ์ถังครองอำนาจอยู่ นอกจากหลินอีและเจิ้นล่าแล้วระหว่างค.ศ. 623-648 รัฐต่างๆ ได้แก่ ถัวหลัวปี้ตี (To-lo-po-ti: ทวารวดี) จากแผ่นดินใหญ่ พุนพิน (P'an-P'an) สันนิษฐานว่าคือบริเวณพุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี, Chu-

^① Fairbank, John K. Trade and Diplomacy on the China Coast. Cambridge, Mass., Harvard University Press.1953.

^② Martin Stuart Fox. A Short History of China and Southeast Asia: Tribute Trade and Influence. Singapore: Allen&Unwin. 2000.

Lou-mi, Tan-Tan จากคาบสมุทรหลา และศรีวิชัยจาก หมู่เกาะ ได้ส่งคณะทูตบรรณาการเข้ามาถวายจักรพรรดิ
ลังอีกด้วย^①

ราชวงศ์ถังถือเป็นยุคทองที่รุ่งเรืองสุดของอารยธรรมจีน ความมั่งคั่งและอำนาจที่ยิ่งใหญ่นี้ได้ทำให้จีน
กลายเป็นศูนย์กลางของโลกตะวันออก และยังมีส่วนสำคัญต่อการเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
อีกด้วย โดยในค.ศ.671 ภิคุซ้อจึงได้เดินทางออกจากเมืองกวางตุ้งเพื่อไปจาริกแสวงบุญและศึกษาพระธรรมที่ชมพู
ทวีป โดยเขาไปได้แวะพักอยู่ที่เมืองวิชัย(ปาเลมบังโบราณ)ของอาณาจักรศรีวิชัยนานถึง 6 เดือน จากนั้นจึงเดินทาง
ต่อไปยังชมพูทวีป และศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทา^② เป็นเวลาหลายปี เมื่อศึกษาพระธรรมจน
แตกฉานแล้ว หลวงจีนอ้อจึงได้เดินทางกลับ และแวะพักที่อาณาจักรศรีวิชัยเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นเวลานาน
หลายปี อ้อจึงบันทึกไว้ว่า กษัตริย์ศรีวิชัยได้สนับสนุนและอุปถัมภ์การเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาเป็นอย่างดี มีภิคุซ้อเป็น
จำนวนนับพันรูปที่ศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับจารึกในหลักต่างๆ ดร.วินัย
พงศ์ศรีเพียร จึงสรุปไว้ว่า พระราชาของ ศรีวิชัย (ในขณะนั้น) ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาที่มหายานเพื่อนำมนุษย์
ให้หลุดพ้นความทุกข์ อ้อจึงได้เดินทางกลับไปเมืองกวางตุ้งในช่วงสั้นๆ ใน ค.ศ.689 เพื่อหาผู้ช่วยในการเขียน
จดหมายเหตุการเดินทางไปจาริกแสวงบุญที่ชมพูทวีป และกลับมาที่ศรีวิชัยเพื่อเขียนหนังสือชื่อ “พระธรรมวินัย
จากทะเลใต้” จนสำเร็จ และฝากหลวงจีนดำซิน่ากลับไปเมืองจีนใน ค.ศ. 692 ท้ายที่สุดหลวงจีนอ้อจึงได้เดินทาง
กลับไปเมืองจีนใน ค.ศ. 695 รวมเวลาที่อยู่ในศรีวิชัยนานถึง 6 ปี (ค.ศ.689-695) ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็น
เห็นว่า จีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในการถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาที่มหายาน ใน
สมัยต้นศตวรรษที่ 8 อาณาจักรศรีวิชัยยังมีความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ใกล้ชิดอย่างมากกับราชวงศ์ถังโดยใน ค.ศ.
714 รัชทายาทของศรีวิชัยได้เป็นราชทูตไปเฝ้าราชสำนักจีนด้วยพระองค์เอง พร้อมทั้งได้นำเอาคนแคะ 2 คน หญิง
นิโกรจากแอฟริกา 1 คน คณะครูยี่สิบสี่คน และนกแก้ว 5 สีจำนวนหนึ่งไปถวายในโอกาสนี้จักรพรรดิฉิน
ทรงแต่งตั้งรัชทายาทพระองค์นี้เป็น “โจวจ้วง” หรือ ขุนพลและพระราชทานตราตั้งแก่พระราชแห่งศรีวิชัยด้วย
พระนามว่า “ครินทรรมัน(Che-li-to-la-pa-mo)”^③

อย่างไรก็ตาม ราชวงศ์ถังต้องประสบกับชะตากรรมเหมือนกับราชวงศ์ก่อนๆของจีน คือการแย่งชิงอำนาจ
และกบฏที่เกิดขึ้นในมณฑลต่างๆ เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ราชวงศ์ถังอ่อนแอลงส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อการค้า
และความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ การแย่งชิงอำนาจของจักรพรรดินีหวู (Wu) ช่วงระหว่างปีค.ศ.

^① Denis Twitchett, ed, *The Cambridge History of China*, Vol. 3: Sui and T'ang China, 589-906 AD, Part 1, Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 1979.

^② ขณะนั้นเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดของโลก

^③ วินัย พงศ์ศรีเพียร “จารึกพระเจ้ากรุงศรีวิชัยและจารึกครินทรราช” ใน 100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย
ลำดับที่ 10.กรุงเทพฯ: คัดติโสการพิมพ์, 2554.

684-705 นำมาสู่การก่อกบฏขึ้นในหลายมณฑลรวมทั้งมณฑลทางใต้ซึ่งเป็นประตูการค้าทางทะเลของจีน กับเหตุการณ์กบฏอัน-ลุชาน (An-Lushan) ระหว่าง ค.ศ. 755-763 ซึ่งทำให้กระทบกระเทือนต่อการติดต่อค้าขายกับดินแดนโพ้นทะเลอย่างมาก ในช่วงเวลาแห่งความวุ่นวายนี้มีเพียงหลินอี้ (จัมปา) และศรีวิชัยเท่านั้นที่ส่งทูตบรรณาการเข้ามาถวายจักรพรรดิอย่างสม่ำเสมอตลอดช่วงปี ค.ศ. 684-758 ในขณะที่เงินละงำลึงตกอยู่ในภาวะสงครามกลางเมืองระหว่างปี ค.ศ. 706-806 แบ่งออกเป็นเงินละงบกและเงินละงน้ำ จึงส่งทูตบรรณาการมาค่อนข้างน้อยและขาดช่วง ช่วงเวลาที่ราชวงศ์ถังเสื่อมอำนาจลงเป็นลำดับนี้ เมืองท่าชายฝั่งตะวันออกของจีนถูกปล้นสะดมจากโจรสลัดชาวเป็นระยะๆ รวมถึงการก่อกบฏในกวางซี อันหนัม และการโจมตีชายฝั่งตั้งเกียโดยพวกหลินอี้ ส่งผลให้การค้าทางทะเลของจีนหยุดชะงัก เมืองท่าต่างๆ อาทิ หยางโจว กวางโจวถูกกบฏยึดครองและเสื่อมโทรมอย่างหนัก และไม่อยู่ในฐานะที่เป็นตลาดใหญ่รองรับสินค้าจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อีกต่อไป การค้าทางทะเลในช่วงปลายราชวงศ์ถังจึงเป็นการค้าขนาดเล็กที่ต้องได้รับอนุญาตจากบรรดานักบวชที่ยึดครองเมืองต่างๆ ในดินแดนภาคใต้ของจีน กระทั่ง ค.ศ. 907 ราชวงศ์ถังล่มสลายลงพร้อมๆ กับการค้าทางทะเลที่เสื่อมโทรมอย่างหนัก^①

จีนเข้าสู่ยุคแห่งความแตกแยกอีกครั้งในสมัยห้าราชวงศ์สิบอาณาจักร(ค.ศ.907-960) ในขณะที่ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้เกิดการรวมตัวเป็นรัฐใหม่ที่เจริญรุ่งเรือง พระเจ้าฮิวยวั้นที่ 2 ได้ขยายอำนาจของเมืองพระนครเข้าสู่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา สวาทงกับอาณาจักรทวารวดีที่กำลังเสื่อมอำนาจลง ส่วนรัฐเล็กๆ ในคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของศรีวิชัย ซึ่งได้สถาปนาอำนาจควบคุมช่องแคบมะละกาและซุนดาอย่างมั่นคง ทำให้อาณาจักรศรีวิชัยเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองมั่งคั่ง และเป็นมหาอำนาจควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างจีน-อินเดียอยู่นานกว่าสามร้อยปี ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ถังได้ได้พยายามฟื้นฟูการค้ากับดินแดนโพ้นทะเลอีกครั้ง โดยใช้เมืองกวางโจวเป็นศูนย์กลางการค้าทางใต้ เมื่อราชวงศ์ถังได้ล่มสลายลง ราชวงศ์ต่างๆ ที่เข้ามาปกครองจีนทางใต้ได้พยายามฟื้นฟูการค้าทางทะเลกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้ง โดยมีพัฒนาการของการค้าที่ต่อเนื่อง กระทั่งได้ขยายตัวจากการค้าชายฝั่งทะเลขนาดเล็กระหว่างชาวจีนได้กับชาวพื้นเมืองของดินแดนโพ้นทะเลไปเป็นการค้าระหว่างภูมิภาคที่ไกลออกไปถึงอินเดียและตะวันออกกลาง การติดต่อระหว่างจีนกับดินแดนอื่นๆ ในช่วงเวลานี้จึงพัฒนาไปสู่การค้าข้ามมหาสมุทร ทำให้ผลิตผลและสินค้าจากตะวันตกเข้ามาสู่ตะวันออกและสินค้าจากตะวันออกแพร่หลายไปสู่ตะวันตก และมีผลอย่างยิ่งต่อการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในรูปแบบที่ก่อตัวขึ้นเป็นผู้ดำเนินการค้าขายเองโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางชาวพื้นเมืองได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อจีนรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นและสถาปนาราชวงศ์ซ่ง (Song:

^① วินัย พงศ์ศรีเพียร “จารึกพระเจ้ากรุงศรีวิชัยและจารึกศรีมหาราช” ใน 100เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 10. กรุงเทพฯ: คัดติสภาการพิมพ์, 2554.119-124.

ค.ศ. 960-1279) ขึ้นปกครองจีน ราชวงศ์ซ่งให้ความสำคัญกับการค้าทางทะเลเป็นอย่างมาก มีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบการค้าทางทะเลโดยตรงชื่อ “ซื่อปั๋วซือ” ที่เมืองกวางโจว หังโจว หมิงโจว เฉียนโจว มีโจว และซิวโจว ต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (Southern Song: ค.ศ. 1127-1279) ได้จัดตั้งเพิ่มขึ้นอีกสองแห่งที่เมืองเหวินโจวและเจียงอัน หน่วยงานซื่อปั๋วซือของราชวงศ์ซ่งเป็นระบบที่สมบูรณ์กว่าสมัยราชวงศ์ถัง โดยมีหน้าที่เบ็ดเสร็จในการควบคุมเรือ จัดเก็บภาษี รับซื้อสินค้าและเชิญชวนพ่อค้าต่างชาติให้เข้ามาค้าขายในจีน เส้นทางการค้าทางทะเลของจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง คือญี่ปุ่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย อาหรับและฝั่งตะวันตกของทวีปแอฟริกา โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นเส้นทางกึ่งกลางในการผ่านไปอินเดียและอาหรับ ได้กลายเป็นดินแดนที่ราชวงศ์ซ่งให้ความสำคัญอย่างมาก ดังปรากฏคณะทูตจากจีนเข้ามาในดินแดนนี้อย่างสม่ำเสมอ ควบคู่ไปกับคณะทูตบรรณาการจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เดินทางไปจีนอย่างสม่ำเสมอเช่นกัน รายได้ของหน่วยงานซื่อปั๋วซือในสมัยราชวงศ์ซ่งมีมูลค่าเท่ากับ 1 ใน 15 ของรายได้ทั้งหมดของราชวงศ์ซ่ง แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของการค้าทางทะเลและเป็นการยืนยันอย่างหนึ่งที่จีนต้องติดต่อสัมพันธ์กับชนต่างชาติ^①

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 12 พวกมองโกลรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและเข้ารุกรานดินแดนภาคเหนือของจีน ใน ค.ศ.1126 เมืองเคเฟิงของราชวงศ์ซ่งตกถูกพวกมองโกลยึดครอง ทำให้ราชวงศ์ซ่งต้องอพยพลี้ภัยไปตั้งเมืองหลวงใหม่ที่หังโจว (Hangzhou) อันเป็นการเริ่มต้นสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ ตั้งแต่ค.ศ. 1127-1279 รวมเวลา 153 ปี ช่วงเวลาดังกล่าวนี ราชวงศ์ซ่งได้เร่งทำการต่อเรือเพื่อป้องกันการรุกรานของจากข้าศึก ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมการค้าทางทะเล เพื่อทดแทนรายได้ภาษีที่ดินและภาษีเกลือที่สูญเสียไปจากดินแดนทางเหนือที่ถูกยึดครอง^② การค้าทางทะเลระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยราชวงศ์ซ่ง(ใต้)จึงรุ่งเรืองมาก ปรากฏหลักฐานการเข้ามาของคณะทูตและพ่อค้าจีนในเกือบทุกดินแดนโพ้นทะเลอย่างสม่ำเสมอ

ความสัมพันธ์ที่มุ่งเน้นการค้าระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อราชวงศ์ซ่ง(ใต้)ล่มสลายลงจากการยึดครองโดยพวกชนเผ่ามองโกลในปี 1271 พวกมองโกลได้ตั้งราชวงศ์หยวนขึ้นปกครองจีนเป็นเวลาเกือบร้อยปี(ค.ศ.1271-1368) ภายใต้การปกครองอย่างเข้มงวดและโหดเหี้ยม ทำให้ชาวจีนก่อกบฏขึ้นเกือบตลอดเวลาในยุคที่มองโกลปกครอง ขณะที่ดินแดนต่างๆที่เคยติดต่อกับค้าขายกับจีนต่างปฏิเสธที่จะส่งบรรณาการหรือปฏิบัติตามที่พวกมองโกลเรียกร้อง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนสมัยราชวงศ์หยวน กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นไปแบบเผชิญหน้าและรุกรานกันด้วยกำลังทหาร ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ในเชิงการคุกคามนี้

^① Denis Twitchett eds. The Cambridge History of China, Vol. 5 Part One: The Five Dynasties and Sung China And Its Precursors, 907-1279 AD. Cambridge, Mass: Cambridge University Press.2009.

^② Martin Stuart Fox. A Short History of China and Southeast Asia: Tribute Trade and Influence. Singapore: Allen&Unwin.2000, 47-49.

จะเกิดขึ้นเป็นลักษณะเฉพาะในสมัยราชวงศ์หยวนและเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงต้นสมัยราชวงศ์ชิงเท่านั้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

อย่างไรก็ตามมีหลักฐานบันทึกไว้ว่าราชวงศ์หยวนยังสนใจเรื่องการค้ากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่บ้าง เพราะมีการส่ง โจวต้ากวน (Zhou Daguan) ทูตการค้าของราชวงศ์หยวนเข้ามาในอาณาจักรพระนครเมื่อ ค.ศ. 1295 ซึ่งบันทึกของโจวต้ากวนได้เป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่กล่าวถึงอาณาจักรพระนครในมุมมองของจีน ส่วนในสมัยราชวงศ์หมิง (Ming: ค.ศ. 1368-1644) การรุกรานทางการทหารจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งเฉพาะในกรณีของเวียดนาม ซึ่งจีนถือว่าเป็นปริมณฑลหนึ่งของจีน ส่วนรัฐอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้กลับมาทำการค้าขายและติดต่อกับจีนในระบบบรรณาการอีกครั้ง ในสมัยราชวงศ์หมิงระบบบรรณาการถูกกำหนดรูปแบบ ระเบียบและพิธีการที่ชัดเจนเป็นระบบที่สืบมาตั้งแต่จีนมีการติดต่อกับวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งจะใช้เป็นแบบแผนหลักตลอดช่วงสมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งต่อมาเมื่อราชวงศ์ชิง (Qing: 1644-1912) เข้าปกครองจีน ราชวงศ์ชิงก็ยึดถือธรรมเนียมและกฎเกณฑ์ตามแบบราชวงศ์หมิง ในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับต่างชาติในระบบบรรณาการเช่นเดิม

ในสมัยราชวงศ์ชิงได้เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อการค้าทางทะเลอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในรัชกาลจื้อจื่อและช่วงต้นรัชกาลคังซี จีนได้สั่งปิดทะเลแถบมณฑลฟูเจี้ยนและห้ามผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ริมชายฝั่งทะเลนานนับสิบปี เป็นผลให้การค้าทางทะเลขบเซวาลอย่างมากรวมถึงจำนวนเรือที่ล่องมาค้าขายกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ลดลง ทั้งนี้เป็นผลมาจากการปราบกบฏเจิ้งเฉิงกงที่หลบหนีเข้าไปใช้ไต้หวันเป็นฐานบัญชาการ โดยมีเป้าหมายเพื่อโค่นล้มราชวงศ์ชิงและฟื้นฟูราชวงศ์หมิง เจิ้งเฉิงกงได้ใช้กองเรือและปืนใหญ่โจมตีเมืองชายฝั่งของจีนหลายเมืองและเป็นการกบฏที่ยืดเยื้อหลายปี แต่เนื่องจากกลุ่มกบฏขาดเสบียงอาหารเพราะขาดการค้าติดต่อกับชาวจีนในแผ่นดินใหญ่ตามราชโองการที่อพยพคนเข้ามาอยู่ในส่วนลึกของแผ่นดินใหญ่ ท้ายที่สุดราชวงศ์ชิงสามารถปราบกบฏได้สำเร็จใน ค.ศ. 1662 การค้าทางทะเลและระบบการทูตแบบบรรณาการจึงกลับมาเริ่มต้นการอีกครั้ง กระทั่งระบบบรรณาการสิ้นสุดลงใน ค.ศ. 1912 เมื่อราชวงศ์ชิงล่มสลาย จีนจึงปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์กับต่างชาติมาเป็นการทูตสมัยใหม่ดังเช่นในปัจจุบัน

การติดต่อกับจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่กัน จึงเป็นความสัมพันธ์ในเชิงการค้า(ยกเว้นกรณีเวียดนาม) เพื่อผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายเป็นหลัก อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวจีนได้ยึดมั่นในคำสอนของขงจื้อ(Confucianism) ที่ได้กลายเป็นความเชื่อและประเพณีหลักในหมู่ชาวจีน ซึ่งคำสอนได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการเดินทางออกนอกแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนถือเป็นเรื่องต้องห้ามและเป็นการทำผิดอย่างร้ายแรง อีกทั้งขงจื้อยังไม่สนับสนุนอาชีพพ่อค้า เพราะถือว่าเป็นอาชีพที่ต่ำและเอาเปรียบผู้อื่น ดังนั้นในทุกยุคสมัยกลุ่มผู้ปกครองชาวจีนและชาวจีนทางภาคเหนือซึ่งถือตนว่าเป็นชาวฮั่นแท้ จึงไม่ได้เข้ามาเป็นผู้ดำเนินการค้าขายหรือเดินทางออกนอกประเทศด้วยตนเอง แต่ปล่อยให้ชาวจีนทางใต้ที่ถูกมองว่าไม่ใช่ชาวฮั่นแท้ ไม่มีวัฒนธรรมที่สูงส่งเหมือนคนทาง

เรื่องราวภายในของตนเองก่อน แต่หากเมื่อจีนเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นจีนจะไม่ว่างเลยต่อการขัดขืนคำสั่งหรือการไม่ส่งบรรณาการให้แก่จีน การรุกรานโดยกองทัพจีนจึงเกิดขึ้นในทุกครั้งที่จีนมีความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น

กองทัพจีนรุกรานเวียดนามเป็นดินแดนแรกหลายครั้งในหลายราชวงศ์ ซึ่งจีนยึดถือตั้งแต่สมัยโบราณมา โดยตลอดว่าเวียดนามเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน การรุกรานครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฉิน ประมาณ 215-213 ก่อนคริสตกาล ซึ่งขณะนั้นดินแดนเวียดนามเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพวกเยว่ (Yueh) ในดินแดนที่เรียกว่าหนานเยว่ (Nan Yueh) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ดินแดนตอนใต้ของมณฑลกว่างตุ้งมาถึงตอนเหนือของเวียดนาม จากนั้นต่อมาหลายราชวงศ์ของจีนได้ขยายอิทธิพลเข้ามามีดินแดนเวียดนามเป็นระยะๆ กระทั่งผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนอย่างสมบูรณ์ในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ประมาณปี 111 ก่อนคริสตกาล) ในช่วงเวลาที่ว่านับเป็นจากสมัยราชวงศ์ฮั่น เวียดนามได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจีนเข้ามา กระทั่งส่งรากลึกกลายเป็นองค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมเวียดนามในปัจจุบัน เวียดนามยังเป็นดินแดนเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ทำสงครามกับจีนหลายครั้งโดยมีความมุ่งหมายต่อสู้ดินแดนเพื่อเป็นอิสระจากจีน สงครามครั้งสำคัญที่จีนรุกรานเวียดนาม เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ฮั่น เมื่อ ค.ศ. 42 ต่อมาถูกรวมเข้ากับแคว้นอู๋สมัยสามก๊ก ถูกราชวงศ์ถังยึดครองช่วง ค.ศ. 720-899 สงครามกับสมัยราชวงศ์ซ่ง ค.ศ. 966 และครั้งสุดท้ายในสมัยราชวงศ์หมิงช่วงระหว่างค.ศ. 1427-1428 ซึ่งชาวเวียดนามถือเป็นสงครามครั้งสำคัญแห่งชนชาติ นอกจากการรุกรานเวียดนามแล้ว ในสมัยราชวงศ์สุย ค.ศ. 605 กองทัพเรือจีนพร้อมทหารกว่าแสนคนโดยการนำของแม่ทัพเหลียวฟง (Liao-Fung) ได้เข้าโจมตีและยึดครองเมืองหลวงของฉัมปา (หลินอ๋) เพื่อแสดงแสนยานุภาพของจีนให้เป็นที่ยอมรับ^① และปรามจัมปาไม่ให้ขัดขวางกองเรือการค้าของจีน

ในสมัยราชวงศ์หยวน (Yuan : ค.ศ.1271-1368) เมื่อพวกมองโกลยึดครองแผ่นดินจีนได้ทั้งหมดแล้ว^② ได้ส่งกองทัพใหญ่รุกรานรัฐต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายครั้ง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่รัฐต่างๆไม่สนใจในอำนาจของพวกมองโกลว่าเป็นผู้ปกครองจีนที่แท้จริงหรือไม่ จึงขัดขืนไม่ส่งบรรณาการ อีกทั้งผู้ปกครองชาวมองโกลแห่งราชวงศ์หยวนได้มีคำสั่งให้บรรดาภคินีในแคว้นต่างๆ เดินทางไปเข้าเฝ้าจักรพรรดิหยวนถึงเมืองหลวงต้าตู ซึ่งเป็นคำสั่งที่แตกต่างไปจากราชวงศ์ก่อนๆ ของจีนในอดีตที่ไม่เคยก้าวล่วงถึงชนาคน^③ ส่งผลให้บรรดารัฐต่างๆไม่พอใจและไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของราชวงศ์หยวน ภคินีแห่งพูมมาถึงกับจับตัวบุตรของราชวงศ์หยวนไปประหารชีวิต อันนำมาสู่สงครามใหญ่ระหว่างจีนกับพูมในเวลาต่อมา

^① Martin Stuart Fox A Short History of China and Southeast Asia: Tribute Trade and Influence. Singapore: Allen&Unwin.2000.

^② มองโกลโค่นล้มราชวงศ์ซ่งได้อย่างราบคาบใน ค.ศ. 1271 จากนั้นได้รุกรานดินแดนต่างๆที่เคยเป็นประเทศราชของจีนเช่น เกาหลีและต้าเหลี (Dali) ซึ่งคือมณฑลยูนนานในปัจจุบัน ทำให้ชายแดนจีนมาจรดอาณาจักรพูมและเริ่มต้นคุกคามพูมในเวลาต่อมา

เมื่อพิจารณาถึงราชโองการที่แปลกประหลาดของราชวงศ์หยวน ก็พบว่าหลังจากที่พวกมองโกลโค่นล้มราชวงศ์ซ่งและเข้ายึดครองจีนได้สำเร็จนั้น พวกมองโกลได้พยายามสร้างความยอมรับและความชอบธรรมให้แก่ตนเอง เพราะแต่เดิมทีนั้นชาวจีนถือว่าพวกมองโกลเป็นชนเผ่าเร่ร่อนที่มีอารยธรรมด้อยกว่าชาวจีนอัน ชาวจีนได้ถูกกลุ่มชนเผ่าเร่ร่อนว่าเป็นพวกตัวหลังป่าเถื่อนและไม่มีวัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อกุบไลข่านเข้ายึดครองแผ่นดินจีนได้สำเร็จจึงได้พยายามลบปมด้อยของพวกมองโกลซึ่งถูกชาวจีนดูถูกดูแคลน กุบไลข่านได้สถาปนาราชวงศ์หยวนขึ้นปกครองจีน รวมถึงสถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิจีน “หยวนสือโจวหวางตี้” อันเป็นการเลียนแบบการปกครองของชาวจีนอันในอดีต ราชวงศ์หยวนของพวกมองโกลได้พยายามสืบทอดคติการปกครองเดิมของชาวจีนโดยการอ้างถึงความชอบธรรมจากสวรรค์ ซึ่งแน่นอนว่าชาวจีนต่างไม่ยอมรับและต่อต้านพวกมองโกลในทุกรูปแบบตลอดช่วงเวลาที่มีมองโกลปกครองแผ่นดินจีน

เมื่อถูกต่อต้านอย่างหนักจากชาวจีน ราชสำนักหยวนก็ยิ่งเข้มงวดในการปกครองมากขึ้น การสร้างคามยอมรับประการสำคัญที่ราชวงศ์หยวนได้เลือกใช้ คือการแผ่ขยายอิทธิพลของตนเองเข้าไปในดินแดนต่างๆทั้งใกล้และไกล รวมถึงดินแดนโพ้นทะเลซึ่งแต่เดิมราชวงศ์ก่อนๆของจีนเคยมีอิทธิพลแต่เพียงในนามเท่านั้น อันเป็นที่มาของราชโองการให้กษัตริย์จากแคว้นต่างๆ ในดินแดนโพ้นทะเลเดินทางมาเข้าเฝ้าจักรพรรดิที่ราชสำนักหยวน ณ นครต้าตู ในปี 1273 จักรพรรดิคุบไลข่านได้ส่งคณะทูตสามชุดมายังอาณาจักรพุกาม (พม่า) เพื่อให้ยอมจำนนต่อราชวงศ์หยวน พระเจ้านรสีหบดี (Narathihapati : 1256-1287) ซึ่งครองพุกามในขณะนั้นทรงถือว่าพระองค์มีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือผู้ใด ซึ่งนอกจากไม่ยอมทำตามที่ราชวงศ์หยวนเรียกร้องแล้ว พระองค์ยังได้จับทูตหยวนประหารชีวิต รวมถึงยังได้ส่งกองทัพพุกามเข้าโจมตีแคว้นควนโก(ต้าหลี่) ^① ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชวงศ์หยวน เหตุการณ์นี้ทำให้พวกมองโกลโกรธแค้นมาก จักรพรรดิคุบไลข่านจึงมีราชโองการให้แม่ทัพพนาเซอร์ อัลดินบุตรชายของขุนนางไซยิด อาจัลลี ขุนนางมุสลิมซึ่งเป็นแม่ทัพคนสนิทที่คุบไลข่านไว้วางใจ ให้นำทัพมองโกลโจมตีอาณาจักรพุกาม ขณะเดียวกันพระเจ้านรสีหบดีของพุกามก็ได้ทรงเตรียมทัพใหญ่ไว้รอรับกองทัพมองโกล โดยวางกำลังช้างศึกถึง 2,000 เชือก นำหน้ากระบวนทัพ และวางกำลังกองทหารม้าไว้สองด้าน ตามด้วยกองกำลังทหารราบหลายหมื่นคน กษัตริย์แห่งพุกามทรงคิดว่าไม่มีกองทัพใดจะชนะพุกามได้ แต่ผลจากสงครามครั้งนี้ปรากฏว่ากองทัพพุกามพ่ายอย่างย่อยยับ กองทัพมองโกลได้ยึดหัวเมืองสำคัญทางเหนือหลายแห่งของพุกาม แต่ในสงครามครั้งนี้ราชวงศ์หยวนยังไม่สามารถเข้ายึดครองเมืองหลวงของพุกามได้ เนื่องจากทหารมองโกลได้อ่อนล้าจากการทำสงครามที่ต่อเนื่องมาหลายปี อีกทั้งการเผชิญกับสภาพอากาศที่ร้อนจัดซึ่งชาวมองโกลไม่คุ้นเคยเลยทำให้กองทัพมองโกลต้องหยุดการโจมตี อย่างไรก็ตาม สงครามครั้งนี้ส่งผลให้พุกามอ่อนแอลงอย่างมากและยังสร้างความตระหนกตกใจให้แก่บรรดานักรบของรัฐต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

^① อยู่ทางตอนเหนือของพม่าซึ่งเป็นดินแดนทางตอนใต้ของจีน ปัจจุบันคือบริเวณพหลโยธินของจีน

ต่อมาใน ค.ศ. 1287 จักรพรรดิคุปโลซานได้ทรงทำการกิจที่ยังค้างคาไว้คือการส่งกองทัพใหญ่เข้ามารุกรานอาณาจักรพุกามอีกครั้ง ภายใต้การบังคับบัญชาของแม่ทัพอิเซน เตมูร์ พระราชนัดดาของพระองค์ แม่ทัพอิเซนได้นำทหารมองโกลกว่าแสนคนบุกไปถึงเมืองหลวงของอาณาจักรพุกาม และยึดเมืองหลวงอาณาจักรพุกามไว้ได้ พระเจ้านรสีหนติของพุกามได้ยอมจำนนต่อมองโกลและส่งเครื่องราชบรรณาการเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิหยวนทุกปี ในเวลาต่อมามีหลักฐานที่เชื่อได้ว่าพระเจ้านรสีหนติได้ปลงพระชนม์พระองค์เองด้วยการเสวยยาพิษ เพราะเสียพระทัยอย่างใหญ่หลวงที่ทรงพ่ายแพ้ต่อจีนในครั้งนี้และส่งผลให้อาณาจักรพุกามซึ่งอ่อนแออยู่แล้วได้ล่มสลายลง^①

ก่อนหน้าที่ราชวงศ์หยวนจะเข้าโจมตีพุกามครั้งที่สองนั้น กองทัพมองโกลได้ยกเข้ามาในเวียดนามและจัมปา ก่อนแล้ว โดยใน ค.ศ. 1281 จักรพรรดิคุปโลซานได้ส่งทูตมาเชิญพระเจ้าตริน ถั่น ทอน (Tran Tan Ton) กษัตริย์แห่งอาณาจักรอันนัม (เวียดนาม) และพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ 6 แห่งอาณาจักรจัมปา ให้เสด็จไปเยือนราชสำนักหยวนที่เมืองต้าตูแห่งจักรวรรดิมองโกล แต่ปรากฏว่าไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดเสด็จไป เมื่อไม่ได้รับการตอบสนอง จักรพรรดิคุปโลซานจึงตัดสินใจที่จะส่งกองทัพทางไกลเหล่านี้ด้วยข้อหาขัดขวางโครงการสวรรค์ โดยให้แม่ทัพมองโกลชื่อโซดู (So-Du) นำทหารมองโกล 5,000 คน เรือรบ 100 ลำ เดินทางเข้าที่อาณาจักรจัมปาและยึดเมืองหลวงของพุกามได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ 6 ได้นำทัพล่าถอยไปซ่อนอยู่ตามภูเขาภายในเขตตะวันตก จักรพรรดิคุปโลซานได้ส่งทหารเข้าไปเพิ่มอีก 15,000 คน แต่ปรากฏว่ากองทัพมองโกลต้องประสบปัญหาอย่างมากมายประการ ทั้งนี้เนื่องจากไม่คุ้นเคยกับภูมิประเทศ และต้องเผชิญกับสภาพอากาศที่ร้อนชื้นและโรคภัยต่างๆทำให้สงครามแบบเผชิญหน้าดำเนินไปน้อยมาก จักรพรรดิคุปโลซานจำเป็นต้องส่งกองทัพมองโกลอันแข็งแกร่งของเจ้าชายโตกอน ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์มองโกลเผ่าหนึ่ง เข้าไปเสริมเป็นครั้งที่สามให้แก่กองทัพของแม่ทัพโซดูโดยใช้เส้นทางทางบกของอาณาจักรอันนัมเป็นทางผ่าน แต่ได้เกิดปัญหาขึ้นเมื่อพระเจ้าตริน ถั่น ทอนแห่งอันนัม ปฏิเสธไม่ยอมให้ใช้ดินแดนของอันนัมเป็นทางผ่านไปบุกรุกอาณาจักรจัมปา ด้วยเหตุนี้เจ้าชายโตกอนจึงต้องนำทัพมองโกลทำสงครามกับอันนัมก่อนที่จะเข้าไปรุกรานจัมปา

การทำสงครามกับอาณาจักรอันนัมในช่วงแรก กองทัพมองโกลพบกับอุปสรรคหลายอย่างเช่นเดิมโดยเฉพาะอากาศร้อนชื้นซึ่งชาวมองโกลไม่คุ้นเคย อย่างไรก็ตามในที่สุดในค.ศ. 1287 กองทัพมองโกลได้รวมกันเข้าเป็นกองทัพใหญ่ได้สำเร็จ นำโดยเจ้าชายโตกอน มุ่งตรงไปเข้ายึดเมืองฮานอย เมื่อทหารมองโกลเข้าเมืองได้กลับพบว่ากษัตริย์แห่งอาณาจักรอันนัมและพระโอรสได้เสด็จหนีไปแล้ว กองทัพมองโกลจึงเข้ายึดครองอันนัมอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ต่อมาพระเจ้าตริน ถั่น ทอน แห่งอาณาจักรอันนัมจึงได้ตัดสินใจยอมจำนนต่อมองโกล โดยยินยอม

^① Nicholas Tarling ed. The Cambridge History of Southeast Asia: Volume One, Part One, from Early Times to c.1500. Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 2000.

ส่งทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปถวาย และปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อราชสำนักหยวนของกุบไลข่านต่อไป ด้วยเหตุผลเดียวกันทางพระเจ้าชัยอันทรวรมันที่ 6 แห่งอาณาจักรจัมปาไม่เห็นประโยชน์ที่จะต้องติดต่อตามมองโกลอีกต่อไป จึงได้ยอมจำนนและส่งเครื่องราชบรรณาการไปสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักหยวนเช่นเดียวกัน^①

ภายหลังจากที่กองทัพมองโกลบุกพุกาม อันันม และจัมปาส่งผลให้เกิดความตื่นตัวของบรรดาผู้นำแว่นแคว้นต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ต้องเตรียมการรับมือกับการบุกรุกของจีนซึ่งมีข้อสันนิษฐานที่น่าเชื่อได้ว่าการพบปะกันของกษัตริย์หัวเมืองเหนือในภาคพื้นทวีปคือพญามังราย พญาเจ้าเมือง และพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) เป็นการหารือวางแผนเพื่อเตรียมการรับมือการบุกรุกของจีนในกรณีที่ถูกถามแตกลง^② มากกว่าที่จะมาวางแผนร่วมกันสร้างบ้านสร้างเมืองเชียงใหม่อันเป็นข้อมูลที่อยู่ในการรับรู้ของคนไทยมาช้านาน การรุกรานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของจีนสมัยราชวงศ์หยวนยังได้ทำให้อาณาจักรสุโขทัยและกัมพูชาจำเป็นต้องยอมสวามิภักดิ์แก่จีนอย่างไม่มีทางเลือกและไม่มีเงื่อนไข^③ โดยมีนักประวัติศาสตร์บางกลุ่มเชื่อกันว่าพ่อขุนรามคำแหงได้เคยเสด็จไปเมืองจีนเพื่อเข้าเฝ้าจักรพรรดิคุบไลข่าน ตามหลักฐานฝ่ายจีนที่บันทึกไว้ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่ได้ข้อสรุป

เมื่อการปฏิรูปต่างๆ บนแผ่นดินใหญ่ได้แล้ว เป้าหมายต่อไปของจีนคือ อาณาจักรในคาบสมุทรและหมู่เกาะที่ยังไม่มีที่พาสวามิภักดิ์ ซึ่งทำให้จีนต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับปัญหาการแย่งชิงอำนาจภายในของชาวอย่างไม่มีตั้งใจ โดยพระเจ้าเกียรตินครแห่งขวู (สิงหนะสำหรับ) ทรงแข็งข้อและต่อต้านอำนาจของจักรพรรดิคุบไลข่านอย่างเปิดเผย ทั้งนี้เนื่องจากราชวงศ์ของพระองค์ประสบความสำเร็จในการรวมอาณาจักรเล็กเข้าด้วยกันเป็นอาณาจักรใหญ่ได้เป็นผลสำเร็จ และขึ้นมามีอำนาจในบริเวณคาบสมุทรและหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แทนที่อาณาจักรศรีวิชัยที่เสื่อมลงไป พระเจ้าเกียรตินครมั่นใจในอำนาจและบารมีของตนเองเป็นอย่างยิ่ง ทรงสร้างเครือข่ายระหว่างรัฐด้วยการอภิเษกกับเจ้าหญิงแห่งจัมปาและเจ้าหญิงจากรัฐอื่นๆ อีกหลายองค์ พระองค์ยังแสวงหาความมั่งคั่งโดยการควบคุมการค้าขายเครื่องเทศที่มีกำไรงาม เครื่องเทศมีอยู่เป็นจำนวนมากในเขตหมู่เกาะโมลุกกะซึ่งเป็นดินแดนในอาณาจักรของพระองค์ ดังนั้นการเข้ามาของพวกมองโกล จึงถูกมองว่าเป็นการรุกรานที่ยังไม่ยุติและยังเป็นการคุกคามการค้าเครื่องเทศที่สิงหนะสำหรับผูกขาดความมั่งคั่งอยู่

① จัมปาส่งบรรณาการให้ราชสำนักหยวนอยู่ประมาณ 2 ปี กระทั่งจักรพรรดิคุบไลข่านสวรรคตเมื่อ ค.ศ. 1294 จัมปาจึงเลิกส่งบรรณาการให้แก่ราชวงศ์หยวน

② พุกามเปรียบเสมือนรัฐกันชนซึ่งหากแตกลงเมื่อใดจะทำให้เขตแดนของจีนประชิดรัฐทางเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

③ อาณาจักรพระนครหรือเขมรยอมอ่อนน้อมต่อจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ่ง (ใต้) โดยบันทึกของจีนกล่าวไว้ว่าพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงวางพระองค์เสมือนหนึ่งเป็นประเทศราชที่สวามิภักดิ์ต่อจีน ซึ่งเมื่อจีนเปลี่ยนผู้ปกครองมาเป็นราชวงศ์หยวน อาณาจักรพระนครก็ยังคงดำเนินนโยบายอ่อนน้อมต่อจีนเพื่อหวังประโยชน์ทางการค้าและความปลอดภัยของรัฐเช่นเดิม รายละเอียดเพิ่มเติมใน Nicholas Tarling ed. *The Cambridge History of Southeast Asia: Volume One, Part One, from Early Times to c.1500*. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 2000.

ใน ค.ศ. 1289 จักรพรรดิคุบไลข่านได้ส่งคณะทูตเข้ามาในชาวเพื่อเกลี้ยกล่อมให้สิ่งหะสำหรับยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์หยวน พระเจ้าเกียรตินครได้ตอบโต้กลับอย่างโหดเหี้ยมต่อคณะทูตหยวนโดยการใช้เหล็กประทับตราที่เผาไฟร้อนจัดประทับลงในหน้าของเม้ง จี หนึ่งในคณะทูตของคุบไลข่านที่ถูกส่งเข้ามาในครั้งนี้ การตอบสนองอย่างหยิ่งโส และรุนแรงของพระองค์ดังกล่าวได้กลายเป็นข้ออ้างของจักรพรรดิคุบไลข่าน ที่ทรงส่งกองทัพเข้าปราบปรามชาวในทันทีโดยให้แม่ทัพซี้ (Shi-Pi) และแม่ทัพอิโก มู ซู (Iggor Mu-Su) รวบรวมกำลังพลและเสบียงจากมณฑลฝูเจี้ยน กวางซี และหูกวางเป็นทัพใหญ่ไปโจมตีสิ่งหะสำหรับในปีถัดมา^①

แม่ทัพซี้ได้รับมอบหมายให้บังคับบัญชาทหารภาคพื้นดิน ส่วนแม่ทัพอิโก มู ซู ชาวอิกเกอร์ สายเลือดมองโกล ได้รับมอบหมายให้เตรียมกองทัพเรือ และรวบรวมทหารเรือที่เชี่ยวชาญด้านยุทธนาวี ในปลาย ค.ศ. 1292 กองทัพใหญ่ของมองโกลได้เคลื่อนพลออกจากมณฑลจวนโจว พร้อมด้วยกำลังทหารจำนวน 20,000 คน เรือสำเภาพล 1,000 ลำ พร้อมเสบียงกรังสำหรับใช้ในการรบทั้งปี รวมถึงแท่งเงินบริสุทธิ์น้ำหนักรวม 40,000 ออนซ์ สำหรับใช้ซื้อหาเสบียงสิ่งของเพิ่มเติมในการทำสงคราม ในช่วงต้น ค.ศ. 1293 กองทัพทหารราบของแม่ทัพซี้ได้ยกทัพขึ้นฝั่ง ส่วนแม่ทัพอิโก มู ซู คุมกองทัพเรือเข้าเลียบชายฝั่ง พระเจ้าเกียรตินครแห่งชาวทรงทราบข่าวการโจมตีของกองทัพมองโกลที่กำลังจะเกิดขึ้น พระองค์จึงรีบส่งกองทัพขนาดใหญ่ไปยังอาณาจักรจัมปาและบางส่วนเข้าไปในคาบสมุทรลาลู ซึ่งพระองค์คาดว่าเป็นจุดที่กองทัพมองโกลจะยกพลขึ้นฝั่งก่อนที่จะเคลื่อนพลมุ่งหน้าไปขวา แต่การส่งกองทัพใหญ่ไปตั้งรับในจุดที่ห่างไกลจากเกาะชวาซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครอง กลายเป็นความผิดพลาดของพระเจ้าเกียรตินคร เพราะทำให้พระองค์ไม่มีกองทัพปกป้องพระองค์ เปิดโอกาสให้คู่ปรปักษ์เก่าคือพระเจ้าชัยขัตติยวงศ์ผู้นำแห่งอาณาจักรเคดรี (ดาหา) ซึ่งก่อนหน้านี้สวามิภักดิ์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งหะสำหรับได้ก่อการกบฏขึ้น และได้ปลงพระชนม์พระเจ้าเกียรตินครก่อนหน้าที่กองทัพมองโกลจะยกเข้ามาถึงชวา แต่ในภายหลังพระเจ้าชัยขัตติยวงศ์ไม่ได้เป็นผู้ครองสิ่งหะสำหรับต่อจากพระเจ้าเกียรตินครเพราะในที่สุดอำนาจทั้งหมดได้ตกไปอยู่กับเจ้าชายวิชัย พระขามาดา (ลูกเขย) ของพระเจ้าเกียรตินคร ซึ่งเมื่อเจ้าชายวิชัยได้ครองสิ่งหะสำหรับซึ่งต่อมาจะกลายเป็นอาณาจักรโบราณสุดท้ายในเกาะชวาคือมัชปาหิตเรียบร้อยแล้ว พระองค์ได้เสนอยอมจำนนแก่กองทัพมองโกล และได้ขออำนาจของมองโกลในการปราบพระเจ้าชัยขัตติยวงศ์ผู้นำรัฐเคดรี ซึ่งเป็นคู่แข่งของพระองค์ เจ้าชายวิชัยได้สั่งให้แม่ทัพคนสนิทนำข้อมูลลับไปแจ้งแก่กองทัพมองโกลเกี่ยวกับการเข้าเมือง ทำเรือแม่น้ำ และแผนที่ของอาณาจักรเคดรีซึ่งกองทัพมองโกลตกลงร่วมแผนการนี้โดยนำกองทัพเรือแล่นตรงไปยังเมืองท่าของเคดรี ส่วนแม่ทัพซี้ก็นำทัพบุกขึ้นฝั่งแล้วเตรียมทัพโจมตี ภายในสัปดาห์เดียว กองทัพมองโกลได้เข้า

^① Nicholas Tartling, ed, The Cambridge History of Southeast Asia: Volume One, Part One, from Early Times to c.1500. Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 2000.

ปะทะกับกองทัพของอาณาจักรเคิร์ด ผลการสู้รบกันอย่างหนักทำให้กองทัพมองโกลสังหารทหารของเคิร์ดไปกว่า 5,000 คน ในที่สุดพระเจ้าชัยขัตติยวงศ์ทรงยอมแพ้และถูกตัดสินให้ปลงพระชนม์ทันที

แม้ว่ากองทัพมองโกลจะประสบความสำเร็จดังกล่าว แต่แม่ทัพมองโกลทั้งสองถูกหลอกโดยไม่มีใครคาดคิด เมื่อเจ้าชายวิชัยได้ร้องขอให้จัดกำลังทหารมอญจำนวน 200 คน โดยไม่ติดอาวุธ คอยอารักขาตามเสด็จพระองค์ไปยังเมืองมัชปาหิต ซึ่งทรงอ้างว่าเตรียมพิธียื่นข้อเสนอยอมจำนนต่อผู้แทนของจักรพรรดิคุบไลข่านอย่างเป็นทางการที่เมืองนั้น ปรากฏว่าผู้นำทั้งสองของกองทัพมองโกลได้เห็นด้วย โดยมีได้สงสัยพฤติกรรมการหลอกลวงของเจ้าชายวิชัยเลยแม้แต่น้อย เหตุการณ์ร้ายได้เกิดขึ้น ระหว่างทางมุ่งหน้าไปยังเมืองมัชปาหิตกองทัพของเจ้าชายวิชัยได้ลอบซุ่มโจมตีทหารมองโกลที่ตามไปคุ้มกัน ส่วนกองทัพมองโกลภายใต้การบังคับบัญชาของแม่ทัพซีบีและแม่ทัพฮือโก มู ซู่ ซึ่งรออยู่ที่เมืองเคิร์ด ถูกกองทัพใหญ่ของเจ้าชายวิชัยโอบล้อมโจมตีโดยไม่มีใครคาดคิด แม่ทัพมองโกลทั้งสองได้นำกองกำลังตีฝ่าวงล้อมเพื่อมุ่งหน้าไปยังกองเรือที่จอดอยู่ท่าเรือ ในที่สุดแม่ทัพซีบีต้องล่าถอย และตัดสินใจหนีกลับไปยังเรือที่จอดอยู่ท่าเรือ ระหว่างทางที่หนีกลับไปขึ้นเรือนั้นแม่ทัพซีบีต้องสูญเสียชีวิตทหารมอญไปกว่าสามพันคน และข้าราชบริพารเมื่อเดินทางกลับไปถึงนครต้าตู แม่ทัพมองโกลก็ได้รับทราบข่าวร้ายว่าจักรพรรดิคุบไลข่านได้สวรรคตลงแล้วใน ค.ศ. 1294 ซึ่งจักรพรรดิหยวนองค์ต่อมา ก็ได้ส่งกองทัพมองโกลไปปราบปรามอาณาจักรในชาวอียิปต์

หลังจากจักรพรรดิคุบไลข่านสวรรคต ราชวงศ์หยวนต้องเผชิญกับการจลาจลต่อต้านจากชาวจีนอย่างหนัก รวมถึงจักรวรรดิอันกว้างใหญ่ไพศาลที่มองโกลยึดมาได้ก็เริ่มแตกสลายลง ทำให้ราชวงศ์หยวนไม่ได้ส่งกองทัพเข้าไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกเลย กระทั่งถึง ค.ศ. 1368 ชาวมองโกลกลุ่มสุดท้ายได้ล่าถอยกลับไปอยู่ในบริเวณเขตทุ่งหญ้าแห้งแล้งของตนเอง ในขณะที่จูหยวนจาง (Zhu Yuanzhang) ผู้นำชาวจีนผู้ต่อต้านมองโกลได้สถาปนาราชวงศ์หมิงขึ้น และตั้งตนเองขึ้นเป็นจักรพรรดิพระนาม “หมิงไท่จู” หรือ “หงหวู่” (Hongwu) โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่หนานจิง ราชวงศ์หมิงได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองโดยการสืบทอดภารกิจจากสวรรค์เช่นเดียวกับราชวงศ์ก่อนๆ ของจีน จักรพรรดิหมิงไท่จูได้รวบรวมดินแดนจีนที่เคยแตกแยกให้กลับมารวมกันอีกครั้ง รวมไปถึงส่งทูตไปยังดินแดนต่างๆ ที่เคยสวามิภักดิ์ต่อจีนให้ทราบข่าวและแจ้งให้เข้ามาถวายบรรณาการเช่นเดิม กองเรือมหาสมบัติของเจิ้งเหอในรัชกาลจักรพรรดิหยงเล่อ (ค.ศ. 1402-1424) ก็มีวัตถุประสงค์หลักในการประกาศแสนยานุภาพของจีนให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ในสมัยช่วงต้นราชวงศ์หมิงนี้ เกิดการฟื้นฟูลัทธิขงจื๊อใหม่ขึ้นในรัชกาลจักรพรรดิหมิงเยินจง (หงซี) ค.ศ. 1424-1425 การค้าและการเดินเรือหยุดชะงักลงทั้งสิ้น จินหันกลับมาสวมใจตัวเองในการเข้มงวดควบคุมพื้นที่พรมชายฝั่งทำให้จีนตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่าเกิอบปิดประเทศ เวียดนามจึงใช้โอกาสนี้ก่อกบฏครั้งใหญ่แยกตัวออกจากจีนในช่วงต้น ค.ศ. 1425 แต่รัชสมัยหงซีจบลงในเวลาอันสั้น เปลี่ยนมาเป็นรัชสมัยจักรพรรดิเซียนจง (เจวนเต๋อ) (ค.ศ. 1425-1435) จักรพรรดิทรงเห็นว่าประเทศต่างแดนเข้ามาถวายบรรณาการน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ทรงคิดว่าเหตุผลที่อิทธิพลของจีนลดลงมาจากการสูญเสียคว้น

อันนัม (เวียดนาม) ในรัชกาลก่อน ทำให้พระจักรพรรดิตั้งปณิธานที่จะฟื้นฟูอำนาจของจีนและจะทำให้ “หมื่นประเทศมาเป็นแขกของเราอีกครั้ง” รวมถึงการทำสงครามปราบกบฏเวียดนาม พระราชโองการลงวันที่ 29 มิถุนายน 1430 ได้ประกาศไว้ชัดเจนว่า “รัชกาลใหม่แห่งชนเผ่าได้เริ่มขึ้นแล้วและทุกอย่างต้องเริ่มกันใหม่...” ในปีเดียวกันนี้จึงมีพระราชโองการให้มหาดินที่แจ้งเหออวกเดินเรืออีกครั้งซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย มีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งแก่บรรดาดินแดนโพ้นทะเลให้กลับมาสงบรรณาการต่อจีนอีกครั้ง ก่อนหน้านั้นสองปีคือ ค.ศ. 1427 กองทัพจีนทำสงครามครั้งใหญ่กับเวียดนาม ซึ่งเป็นผลมาจากการกบฏที่ยืดเยื้อมานานเกือบ 20 ปี ผลของสงครามได้สร้างความเสียหายอย่างหนักให้แก่ทั้งสองฝ่าย การค้าทางทะเลที่ต้องเดินเรือผ่านเวียดนามหยุดชะงักลงเพราะบรรดาพ่อค้าไม่มั่นใจในความปลอดภัย ในที่สุดจีนได้ยอมรับให้เวียดนามเป็นอาณาจักรอิสระโดยมีเงื่อนไขการส่งบรรณาการและยอมรับว่าเป็นใหญ่เหนือกว่า จักรพรรดิซวนเต๋ยังยกยอโทษให้แก่หัวหน้ากบฏ เลอ (Le Loi) และส่งกลับไปครองเวียดนามอีกด้วย สงครามครั้งนี้ทำให้ราชวงศ์หมิงเสียหน้าอย่างมาก ที่ไม่สามารถปราบปรามเวียดนามอย่างเด็ดขาดลงได้ ทั้งนี้ เป็นผลมาจากปัจจัยภายในของจีนเองที่เกิดการแข่งขันอำนาจในราชสำนัก และปัญหาเศรษฐกิจของราชวงศ์หมิง ที่มีภาระค่าใช้จ่ายที่สูงมากตั้งแต่รัชกาลหยงเล่อ กระทั่งกลายเป็นปัญหาสะสมเรื่อยมา อีกทั้ง ในระหว่างที่ทำสงครามกับเวียดนามอยู่นั้น พวกมองโกลได้บุกโจมตีชายแดนภาคเหนือของจีน ซึ่งราชวงศ์หมิงถือเป็นภัยคุกคามจีนที่ร้ายแรงกว่าปัญหาเวียดนาม จึงทำให้ราชวงศ์หมิงต้องถอนทัพจีนกลับออกมาและเป็นผลให้เวียดนามเป็นอิสระจากจีนในที่สุด

ในสมัยราชวงศ์หมิง การติดต่อสัมพันธ์กับรัฐต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เน้นหนักไปที่ระบบบรรณาการที่บังคับให้ทุกรัฐยอมรับว่าเป็นใหญ่เหนือกว่าแว่นแคว้นดินแดนใดๆ เพื่อแลกเปลี่ยนกับประโยชน์การค้าที่จีนยินยอมติดต่อค้าขายด้วย ตลอดระยะเวลาเกือบสามร้อยปีสมัยราชวงศ์หมิงปรากฏเหตุการณ์จีนยกทัพไปตีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียงสองกรณี คือ การทำสงครามกำหราบเวียดนามซึ่งจีนถือเป็นรัฐประเทศราชอันเป็นกรณีที่มีเงื่อนไขแตกต่างไปจากรัฐอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ได้กล่าวมาข้างต้น กับช่วงระหว่าง ค.ศ. 1566-1568 สมัยรัชกาลจักรพรรดิหลงซิง (จงตี้ : ค.ศ. 1561-1572) ซึ่งเขตแดนจีนกับพม่าได้ติดและทับซ้อนกันในบริเวณที่เป็นมณฑลยูนนานในปัจจุบัน อันเป็นผลจากการผนวกดินแดนต่างๆทางตอนเหนือของพม่าโดย พระเจ้าบุเรงนอง(ค.ศ. 1551-1581)แห่งราชวงศ์ตองอู ความขัดแย้งระหว่างสองรัฐมหาอำนาจในเอเชียนี้ทำให้เกิดสงครามตามแนวเขตแดนจีน-พม่าขึ้น โดยจีนส่งกองทัพบุกพม่าและคาดว่าจะกำหราบพม่าได้อย่างไม่ยากเย็นนัก แต่การสงครามไม่เป็นไปตามที่จีนคาดคิด ทั้งนี้เพราะพม่าแข็งแกร่งและสามารถยืนกองทัพจีนไม่ให้บุกรุกเข้ามาได้ ขณะเดียวกันราชสำนักหมิงกำลังเผชิญปัญหาภายในหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาความอดอยากของผู้คนอันเกิดจากภัยธรรมชาติและการเก็บภาษีที่เข้มงวดของราชสำนักหมิง รวมถึงการคุกคามจากพวกมองโกลซึ่งก่อนหน้านี้จะทำสงครามกับพม่าในครั้งนี้อัลตันซ่าน ผู้นำมองโกลเพิ่งยกทัพมองโกลมาล้อมกรุงปักกิ่งใน ค.ศ. 1550 สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ราชสำนักหมิงเป็นอย่างมาก กระทั่งมีการริรคภาษีและเกณฑ์ราษฎรมาสร้างกำแพงใหญ่เพิ่มเติมขึ้นอีก กลายเป็นปัญหาเศรษฐกิจที่ใหญ่หลวงของจีน ในที่สุดทั้งจีนและพม่าได้เจรจายุติสงครามและต่างฝ่ายต่างถอนทัพกลับ โดยจีน

ยอมรับว่าพม่ามีอิทธิพลเหนือรัฐทางตอนใต้ของจีน ในขณะที่พม่าก็ยอมส่งบรรณาการเพื่อสร้างมิตรภาพกับจีน ทั้งนี้ข้อสังเกตว่าช่วงร้อยปีหลังอำนาจของราชวงศ์หมิงได้เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว^① แต่แม้ตอนที่ราชวงศ์หมิงยังเรืองอำนาจจีนก็พยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้กำลังหากไม่จำเป็น เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าจีนไม่ต้องการใช้กำลังกับรัฐโพ้นทะเลเหล่านี้ แม้ในกรณีที่มีละเมิดที่สุดไปฟ้องจีนหลายครั้งว่าถูกอยุธยาถูกรณ จักรพรรดิหยงเล่อแห่งราชวงศ์หมิงจัดการปัญหาโดยการส่งทูตเข้ามาที่อยุธยาหลายครั้งในปี 1404, 1408 และ 1419 เพื่อห้ามไม่ให้อยุธยาถูกรณ มะละกา^② ในรัชกาลจักรพรรดิฉินเต๋อ ค.ศ. 1430 จักรพรรดิกี้ทรงเตือนอยุธยาอีกในเรื่องเดิม แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นก็เป็นเพียงคำเตือนที่ไม่ได้มีการแทรกแซงใดๆจากจีนเกิดขึ้นตามมา นอกจากคำเตือนแล้ว ใน ค.ศ. 1521 จีนสั่งการให้อยุธยายกกองทัพไปช่วยมะละกาป้องกันเมืองจากการรุกรานของโปรตุเกส ซึ่งกว่าพระราชสาส์นจะมาถึง มะละกาก็ตกเป็นของโปรตุเกสไปแล้ว

การรุกรานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อแสดงแสนยานุภาพที่เหนือกว่าของจีนจะปรากฏขึ้นครั้งสุดท้ายในสมัยราชวงศ์ชิง เมื่อราชวงศ์หมิงถึงกาลล่มลงใน ค.ศ. 1644 กองทัพแมนจูได้ยาราทัพเข้ายึดครองแผ่นดินและสถาปนาราชวงศ์ชิงขึ้นปกครองจีน^③ ในช่วงเวลาแห่งความสับสนวุ่นวายนี้ได้มีชาวจีนจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบบริเวณมณฑลทางใต้ได้อพยพหนีภัยแมนจูเข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมาก ประมาณการกันว่ามีคนจีนกว่าสามล้านคนเดินทางออกนอกประเทศในช่วงต้นราชวงศ์ชิงโดยเกือบสองในสามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนทะเลใต้ ชาวกรณผลิตเปลี่ยนผู้ปกครองจีนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้ของบรรดาผู้ปกครองในดินแดนโพ้นทะเลต่างตระหนักถึงและรีบเตรียมของบรรณาการจัดส่งเข้าไปถวายจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ชิง ดังจะเห็นได้จากกรณีของเวียดนาม อยุธยา เขมรและยะโฮร์ที่รับส่งทูตไปราชสำนักจีนในช่วงปีแรกของรัชกาลขุนจื้อ ทั้งที่อำนาจของพวกแมนจูยังไม่มั่นคงและถูกชาวจีนต่อต้านอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งราชวงศ์ชิงต้องใช้เวลาอีกกว่าครึ่งทศวรรษจึงจะสถาปนาอำนาจได้อย่างมั่นคงทั่วทั้งแผ่นดินจีน

^① ราชวงศ์หมิงเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจและความอดอยากของผู้คน การคุกคามจากพวกมองโกลและชนเผ่าเร่ร่อนอื่นๆ ปัญหาโจรสลัดในทะเลจีนตะวันออกและทะเลจีนใต้ที่ขัดขวางการค้าขายทางทะเล รวมถึงการที่สงครามกับญี่ปุ่นเพื่อแย่งชิงเกาหลีซึ่งระหว่าง ค.ศ. 1592-1598 ซึ่งปัญหาทั้งหมดสะสมเพิ่มพูนจนทำให้ระบบภายในของราชวงศ์หมิงเสื่อมโทรมลงจนไม่สามารถควบคุมได้ ก่อเกิดเป็นกบฏชาวนาหลายครั้งในช่วงปลายศตวรรษที่ 16 ถึงต้นศตวรรษที่ 17 โดยครั้งสุดท้ายระหว่าง ค.ศ. 1643-1644 นับเป็นกบฏใหญ่ที่สุด มี "หลี่จื้อเอิน" เป็นผู้นำและเป็นผลทำให้ราชวงศ์หมิงล่มสลายลง

^② มะละกาขอความช่วยเหลือไปที่จีนจากการที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถส่งกองทัพเข้ารุกรานมะละกาหลายครั้งและบังคับให้มะละกาส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการแก่อยุธยา รายละเอียดเพิ่มเติมใน สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. 1282-1853. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ฯ, 2525), 96-102.

^③ Willard J. Peterson ed. The Cambridge History of China, Vol. 9: The Ch'ing Dynasty, Part 1: To 1800 Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 2002.

การรับเข้าสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิงของบรรดารัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ความทรงจำอันเจ็บปวดเมื่อครั้งกองทัพมองโกลบุกดินแดนโพ้นทะเล และสร้างความเสียหายอย่างหนักให้แก่ดินแดนแถบนี้ โดยมีหลักฐานยืนยันว่ารัฐต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าใจว่าราชวงศ์ชิงของพวกแมนจูคือชาวมองโกลที่กลับเข้ามาใหม่อันอาจอีกครั้งในแผ่นดินจีน ซึ่งก็เป็นความเข้าใจที่ไม่ผิดนักเนื่องจากชาวแมนจูก็คือเผ่าย่อยหนึ่งที่สืบเชื้อสายมองโกล ดังนั้นจึงเป็นที่วนเวียนกันว่าหากเชื้อจีนไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง จินอาจบุกเข้ามาในดินแดนโพ้นทะเลอีก แล้วสงครามใหญ่ก็อาจจะเกิดขึ้นตามมา รัฐต่างๆจึงรีบพากันแต่งตั้งทูตบรรณาการเข้าไปถวายแด่ราชสำนักแมนจู เพื่อความมั่นคงทางการเมืองและประโยชน์ทางการค้าที่ต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก^①

เมื่อราชวงศ์ชิงสถาปนาอำนาจได้อย่างมั่นคงแล้ว การรวมอำนาจไว้ที่ราชสำนักก็เกิดขึ้นโดยการกำจัดบรรดาแม่ทัพชาวฮั่นที่เคยช่วยเหลือพวกแมนจูไว้ในอดีต นายพลอูชานกู่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “มิ่งซืออ่อง” ทำหน้าที่ปกครองยูนนานและดินแดนทางใต้ของจีน ซึ่งมีเขตติดต่อกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อูชานกู่เป็นเป้าหมายหลักที่ราชวงศ์ชิงต้องการกำจัดมากที่สุด นำมาสู่เหตุการณ์กบฏเจ้าสามคัคดินาระหว่างค.ศ. 1673-1681^② ตรงกับรัชกาลคังซี ซึ่งในที่สุดราชวงศ์ชิงสามารถปราบปรามเจ้าคัคดินาได้ทั้งหมดและเข้าควบคุมดินแดนทางตอนใต้ของจีน ทหารแมนจูได้เข้าประชิดชายแดนพม่าบริเวณที่เป็นรัฐฐานในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการกระทบกระทั่งกันขึ้นระหว่างจีนกับพม่าช่วงระหว่างปี 1682-1684 สมัยจักรพรรดิกังซีกับพระเจ้ามิงเยอจิ้น (Min-ye-kyaw-din) แห่งราชวงศ์ตองอู ซึ่งขณะนั้นตองอูกำลังเสื่อมอำนาจลงอย่างมาก กองทัพจีนได้บุกเข้าไปในหลายหัวเมืองเหนือของพม่าทำให้พระเจ้ามิงเยอจิ้นต้องส่งทูตไปเจรจายอมสวามิภักดิ์ และถวายเครื่องราชบรรณาการตามที่จีนกำหนด ในการเสด็จประพาสภาคใต้ปีคังซีที่ 20 องค์จักรพรรดิได้เสด็จไปถึงคุนหมิงเพื่อบัญชาการและตรวจกองทัพที่จะใช้บุกพม่าด้วยพระองค์เอง ซึ่งทำให้กองทัพแมนจูที่นำเกรงขามยิ่งอีกเพิ่มมากขึ้น^③ สงครามในครั้งนั้นจึงยุติลงพร้อมกับอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาค

^① Martin Stuart Fox, A Short History of China and Southeast Asia: Tribute Trade and Influence. Singapore: Allen&Unwin, 2000.

^② ในปี 1644 พวกแมนจูได้รับความช่วยเหลือจากแม่ทัพอูชานกู่ในการเปิดด่านกำแพงเมืองจีนที่ซานไห่กวนทำให้กองทัพแมนจูเข้ายึดกรุงปักกิ่งได้สำเร็จและยังมีขุนนางชาวฮั่นอีกหลายคนที่ยังช่วยราชวงศ์ชิงในการปกครองและบริหารจักรวรรดิจีน จักรพรรดิซุนจื่อจึงได้ปูนบำเหน็จแม่ทัพใหญ่สามคนให้เป็นเจ้าคัคดินา (อ่อง) ทำหน้าที่ปกครองดินแดนทางตอนใต้ โดยอูชานกู่ปกครองยูนนานและกู่โจว ชางเสื้ปกครองกวางตุ้ง เก่งจ้งหมิงปกครองฮกเกี้ยน ต่อมาในสมัยจักรพรรดิกังซีอำนาจของราชวงศ์ชิงเข้มแข็งมั่นคงขึ้นแล้วจึงมีแนวคิดกำจัดเจ้าคัคดินาทั้งสามและรวมแผ่นดินจีนให้เป็นหนึ่งเดียวภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิง ทำให้เกิดเหตุการณ์ปราบกบฏสามเจ้าคัคดินาขึ้นในช่วงระหว่างปี 1673-1681

^③ ในสมัยต้นราชวงศ์ชิงกองทัพจีนแบ่งออกเป็น 8 กองใหญ่ รู้จักกันในชื่อ “กองทัพ 8 ธง” จัดแบ่งทหารและพื้นที่ความรับผิดชอบตามที่ดินและเมืองที่ได้รับพระราชทานกรรมสิทธิ์จากราชสำนัก โดยมีธงสีต่างๆที่นำเข้ามาเป็นสัญลักษณ์ของทั้งกองทัพอพย ระบบกอง

กองทัพจีนได้เข้ารุกรานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งในรัชกาลจักรพรรดิเฉียนหลง (1735-1799) ซึ่งเกิดความขัดแย้งกับพม่าขึ้นจากการณีปัญหาเขตแดนที่ติดต่อกันและการที่พม่าไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อจีนโดยปฏิเสธที่จะส่งบรรณาการให้ ทั้งนี้พม่าเพิ่งฟื้นฟูความยิ่งใหญ่ของตนเองขึ้นภายใต้ราชวงศ์คองหงู (1752-1885) และความตึงเครียดจากการมีชัยเหนือรัฐต่างๆ ในภาคพื้นทวีปรวมทั้งการทำลายอาณาจักรอยุธยาอย่างราบคาบในปี 1767^① พระเจ้ามังระ (1763-1776) จึงกล้าแข็งข้อกับจีนอย่างเปิดเผยในช่วงเวลาที่ราชวงศ์ชิงกำลังขึ้นสู่จุดสูงสุด โดยขณะนั้นจีนสามารถรวมดินแดน ทิเบต จีนเกียง อุยกู๋ มองโกเลีย เกาหลี เข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิได้อย่างสมบูรณ์^② อีกทั้งสามารถปราบปรามกบฏต่างๆ ภายในได้อย่างราบคาบ บ้านเมืองสงบสุขเป็นปึกแผ่น การค้าขายเจริญรุ่งเรือง จึงทำให้จีนเป็นมหาอำนาจของโลกตะวันออกในช่วงเวลานั้น เมื่อต่างฝ่ายต่างไม่ยอมต่อกันสงครามใหญ่ระหว่างจีนกับพม่าจึงเกิดขึ้น

สงครามจีน-พม่ากินระยะเวลากว่า 4 ปี ช่วงระหว่าง ค.ศ. 1765-1769 ในช่วงปีแรกของสงครามจักรพรรดิเฉียนหลงทรงประเมินความเข้มแข็งของพม่าต่ำเกินไป จึงทำให้กองทัพจีนที่เกณฑ์ผู้คนมาจากทางตอนใต้เป็นส่วนใหญ่ไม่สามารถเอาชนะพม่าได้อย่างเด็ดขาดกระทั่งกลายเป็นสงครามยืดเยื้ออยู่หลายปี สร้างความขัดเคืองพระทัยแก่จักรพรรดิเฉียนหลงเป็นอย่างมาก จนองค์จักรพรรดิต้องส่งทัพกองธงจากทางเหนือเข้ามาสมทบโดยมีขุนพลฟูเฮียง (Fu Heng) เจ้ากรมกลาโหม (Military Minister) เป็นแม่ทัพใหญ่ ซึ่งใช้เวลามากกว่าที่จะเดินทัพลงมาถึงภาคใต้ ประกอบกับทหารจากภาคเหนือที่ส่วนใหญ่รวมทั้งแม่ทัพชาวแมนจูและมองโกลไม่คุ้นชินกับสภาพอากาศทางใต้ที่ร้อนชื้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตป่าที่บางตอนบนของพม่าที่เต็มไปด้วยยุงและไข้ป่า จึงทำให้กองทัพจีนไม่สามารถบุกเข้าไปในพม่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ออง (ค.ศ. 1769) พระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งเพิ่งกอบกู้อาณาจักรของชาวยุทธขึ้นมาใหม่ได้ทรงพยายามเอาใจจีนโดยการแจ้งผ่านทูตไปว่ามีความต้องการจะส่งกองทัพไปช่วยจีนรบกับพม่า ซึ่งข้าหลวงเมืองกวางตุ้งได้ตอบปฏิเสธอย่างแข็งขันเพราะเกรงจะเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติองค์จักรพรรดิที่ต้องมาให้รัฐเล็ก ๆ ที่ด้อยกว่าจีนช่วยเหลือ ในเอกสารตอบกลับของจีนได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าจีนมั่นใจว่าจะกำราบพม่าป่าเถื่อนลงได้อย่างแน่นอนโดยขณะนี้กองทัพจักรพรรดิอันยิ่งใหญ่จากทางภาคเหนือกำลังเดินทัพลงมาแล้ว^③

ธนี้พม่าแมนจูกำหนดขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งยังไม่ได้เข้าปกครองจีนเดิมมีเพียงกองธงของชาวแมนจูเท่านั้นแต่ได้มีการเพิ่มกองธงของชาวมองโกลและชาวฮั่นขึ้นในภายหลังจากราชวงศ์ชิงเข้าปกครองจีนแล้ว

① หลังจากทำลายอาณาจักรอยุธยาอย่างราบคาบแล้ว พระเจ้ามังระมีพระราชโองการให้รีบถอนทัพพม่ากลับและรีบยกไปสมทบกับทัพหลวงของพม่าทางเหนือเพื่อตั้งรับกับกองทัพจีนที่กำลังยกลงมาเพื่อทำศึกกับพม่า

② Willard J. Peterson ed. *The Cambridge History of China, Vol. 9: The Ch'ing Dynasty, Part 1: To 1800* Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 2002.

③ จดหมายเหตุรายวันราชวงศ์ชิง (ชิงสื่ออู่) (เอกสารแปลอิตสำเนา)

การรบกันระหว่างจีนกับพม่าส่วนใหญ่เกิดขึ้นในดินแดนของพม่าเป็นหลักมีการรบครั้งใหญ่เกิดขึ้น 4 ครั้ง ที่เมือง Bhamo, Hsenwi, Maymyo และ Kaungton ซึ่งทำให้ทั้งจีนและพม่าสูญเสียผู้คนและเสียดำใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก^① และยังเปิดโอกาสให้สยามซึ่งเป็นศัตรูถาวรของพม่าฟื้นตัวขึ้น^② เมื่อไม่เห็นประโยชน์จากการทำสงครามอีกต่อไปพม่าจึงขอเจรจากับจีนโดยยินยอมที่จะส่งบรรณาการให้เช่นเดิมแลกกับการที่กองทัพจีนต้องถอยออกไปจากเขตอิทธิพลของพม่าและทั้งสองฝ่ายยอมตกลงในเขตแนวเดิม การสงครามจึงยุติลงตามสนธิสัญญาทวนตง (Kaungton:1769) ซึ่งพม่ามีความภาคภูมิใจมากที่สามารถสู้กับกองทัพจีนที่มีกำลังเหนือกว่าได้นานถึง 4 ปี ในมุมมองของพม่ายังถือว่าการศึกษาในครั้งนี้พม่าเป็นผู้ได้รับชัยชนะ ในขณะที่จีนก็มีคำอธิบายไว้ว่าสงครามครั้งนี้เป็นเพียงการสั่งสอนและองค์จักรพรรดิทรงเมตตาปราณีต่อผู้ที่ยอมสวามิภักดิ์แล้ว เมื่อวิเคราะห์รูปการของสงครามแล้วพบว่าจีนเสียเปรียบในเรื่องความไม่คุ้นชินกับสภาพอากาศที่ร้อนชื้น ประกอบกับการเดินทางไกลจากเหนือลงใต้ที่ใช้เวลานานมากจึงทำให้ทหารอ่อนล้าตั้งแต่ยังไม่ทันสู้รบ ในขณะที่พม่าตั้งรับอยู่ในบ้านของตัวเองเป็นส่วนใหญ่มิมีความพร้อมกว่ากองทัพจีนในหลายด้าน แต่ทั้งนี้ก็ไม่อาจละเลยในประเด็นที่ว่า แท้จริงแล้วจีนไม่ได้ตั้งใจหรือมีความคิดที่จะมายึดครองดินแดนแถบนี้เลยเพราะในสายตาของจีนมองว่าเป็นถิ่นที่อยู่ของชนป่าเถื่อนด้อยวัฒนธรรม สงครามครั้งนี้จึงอาจเป็นเพียงการสั่งสอนเพื่อให้พม่าจำในฐานะผู้น้อยที่ต้องยอมเคารพผู้ใหญ่ดังที่จีนกล่าวอ้างก็เป็นได้

หลังเสร็จศึกกับพม่าแล้ว ในปี ค.ศ. 1789 จีนยังแสดงความยิ่งใหญ่ โดยการเรียกให้กษัตริย์ Le Chieu Thong แห่งเวียดนามเดินทางมายังบริเวณชายแดนเพื่อรับพระราชโองการจากจักรพรรดิเขียนหลงที่อัญเชิญมาจากกรุงปักกิ่ง ซึ่งกษัตริย์เวียดนามจำเป็นต้องเดินทางมาด้วยพระองค์เองแต่โดยดี เพราะไม่ต้องการขัดแย้งกับจีน และขณะนั้นอำนาจของราชวงศ์เล(ใต้)กำลังเสื่อมลง โดยตระกูลเหงียน (Nguyen) และตระกูลตวันห์ (Trinh) กำลังสะสมอำนาจขึ้นมาแทนที่

หลังยุคสมัยเขียนหลง จักรวรรดิจีนได้เข้าสู่ช่วงเวลาแห่งความเสื่อมถอยพร้อมๆกับการขยายอำนาจเข้ามาของมหาอำนาจตะวันตก โดยจีนรบแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่นครั้งแรกช่วง ค.ศ. 1839-1842 และครั้งที่สองระหว่าง ค.ศ. 1856-1860 ส่งผลให้จีนต้องเสียดินแดนและถูกบังคับให้ลงนามในสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหลายฉบับ ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อำนาจและบทบาทของจีนที่มีต่อโลกตะวันออกรวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเริ่มหมดไป พร้อมๆกับการเสื่อมถอยของราชวงศ์ชิง โดยมีบรรดาชาตินิยมหัวอำนาจตะวันตกเข้ามามีบทบาทแทนที่ และส่งผลให้โลกตะวันออกเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายใต้ยุคอาณานิคมที่บรรดาชาตินิยมหัวอำนาจตะวันตกเป็นผู้นำเข้ามา

① ราชวงศ์ชิงใช้ทหารในการทำสงครามกับพม่าครั้งนี้อย่างน้อย 70,000 คน และใช้เงินไปทั้งสิ้นเกือบ 6 ล้านตำลึง

② ภายหลังเสร็จศึกกับจีนแล้ว พระเจ้าปดุงกษัตริย์พม่าองค์ใหม่ได้เกณฑ์ไพร่พลกว่าหนึ่งแสนสี่หมื่นคนยกทัพเข้ามาดิสัยมซึ่งขณะนั้นได้เปลี่ยนมาเป็นราชวงศ์จักรีแล้ว รู้จักกันในชื่อศึกเก้าทัพ ค.ศ.1785 (พ.ศ.2328)

ระบบบรรณาการ : พันธกรณีความสัมพันธ์

นับตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฉิน จีนถือว่าตนเองเป็นอารยธรรมของโลกที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ในระดับสูง จึงทำให้จักรวรรดิฉินโบราณตั้งตนเป็นมหาอำนาจของโลกตะวันออก ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่างๆที่ไม่ใช่ชาวจีน(ชาวฮั่น)นั้น จีนถือธรรมเนียมปฏิบัติจากอิทธิพลความคิดของลัทธิขงจื๊อที่ว่า จีนเป็นศูนย์กลางของอำนาจและอารยธรรมโลกในท่ามกลางดินแดนอื่น ๆ ที่มีความเจริญด้อยกว่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ จีนเป็นอาณาจักรกลาง(จังกว่)ที่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมที่สูงส่ง ไม่มีแว่นแคว้นดินแดนใดที่จะมีอารยธรรมเทียบเท่าจีน ดังนั้นรัฐและแว่นแคว้นดินแดนอื่นจึงต้องเข้ามาสวามิภักดิ์นบถน้อมต่อจีนทั้งนี้เพื่อแสวงหาความเปลี่ยนแปลงและความเจริญรุ่งเรืองโดยมีจีนเป็นผู้แนะนำสั่งสอน รัฐและแว่นแคว้นดินแดนต่างๆเหล่านี้จะต้องยอมรับความเป็นใหญ่กว่าของจีน และจะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายจักรพรรดิจีนตามกำหนดและปฏิบัติตามธรรมเนียม พิธีกรรมและคำสั่งของจีนอย่างเคร่งครัด จึงจะมีสิทธิติดต่อกับจีนได้ และในฐานะที่จีนเป็นรัฐที่ใหญ่กว่าก็จะให้ความช่วยเหลือคุ้มครองดินแดนเล็กๆที่ด้อยอารยธรรมเหล่านี้ รวมทั้งให้ผลประโยชน์อื่นๆ ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับดินแดนต่างๆ ในสมัยก่อนจึงดำเนินภายใต้ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ (Tributary relation) ซึ่งประกอบด้วยธรรมเนียม กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติต่างๆ ที่จีนกำหนดขึ้น โดยมีข้อปฏิบัติหลักคือการส่งทูตและของบรรณาการมีค่าต่างๆ เข้ามาถวายจักรพรรดิจีนหรือที่ไทยเรียกว่า“จิ้มก้อง”ตามเวลาหรือโอกาสสำคัญๆ ที่จีนกำหนด

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้นนี้ มีความมุ่งหมายที่จะแสดงแสนยานุภาพความเป็นใหญ่กว่าเหนือชนชาติใดๆ เป็นหลัก ทั้งนี้จีนได้แบ่งรัฐต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือดินแดนที่จีนกำกับควบคุมอย่างใกล้ชิดและเข้าแทรกแซงกิจการภายในอยู่บ่อยครั้ง เช่น เกาหลี เวียดนาม ไทยเบต และแว่นแคว้นต่าง ๆ ทางภาคตะวันตกของจีน ซึ่งจีนถือว่าเป็นดินแดนที่รับเอาอารยธรรมจากจีนไปโดยตรงจึงมีพันธกรณีที่ต้องสวามิภักดิ์ต่อจีนอย่างใกล้ชิด แต่จะได้รับสิทธิพิเศษจากจีนมากกว่าดินแดนห่างไกล กลุ่มที่สองเป็นดินแดนที่อยู่ในความควบคุมดูแลแต่ตั้งอยู่ห่างจากจีน คือ ดินแดนต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการและยอมให้จีนเป็นใหญ่เหนือกว่า ดังนั้น จีนจึงไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของรัฐต่างๆเหล่านี้หากไม่จำเป็น ยกเว้นสมัยราชวงศ์หยวนและกรณีเวียดนามดังที่กล่าวไว้ข้างต้น กับกรณีของพม่าที่ท่าสงครามกับจีนในสมัยราชวงศ์ชิงเพราะปัญหาเรื่องชายแดน ซึ่งต่อมาก็ตกลงกันได้ กลุ่มสุดท้ายที่จีนจัดลำดับ คือ ดินแดนห่างไกลที่ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันหรือดินแดนที่จีนไม่รู้จัก

บรรดาเจ้าผู้ปกครองแว่นแคว้นห่างไกลทั้งหลายซึ่งติดต่อกับจีนในสมัยโบราณต่างยอมรับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้น ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่มุ่งหวังผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการค้าที่จะได้รับกลับมาเป็นสำคัญ ด้วยความที่จีนเป็นรัฐใหญ่มีความมั่งคั่งร่ำรวยทางเศรษฐกิจ มีทรัพยากรมากมายหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดการค้าระหว่างประเทศ ในขณะที่ด้วยกันจีนก็เป็นแหล่งรับซื้อสินค้ารายใหญ่จากรัฐอื่น ๆ ดังนั้น

รัฐและแคว้นดินแดนต่างๆ โดยเฉพาะรัฐที่มีดินแดนห่างไกลจากจีนรวมทั้งรัฐโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงยอมรับในความสัมพันธ์ระบบบรรณาการดังกล่าวเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมหาศาลที่จะได้รับ ทั้งนี้ มีเหตุผลประการสำคัญที่จำเป็นต้องกล่าวถึง คือระบบบรรณาการที่จีนกำหนดขึ้นนี้มีได้เกี่ยวข้องหรือกระทบกระเทือนต่อสถานะอำนาจทางการเมืองของเจ้าผู้ครองรัฐต่างๆ เพราะในทางปฏิบัติ จีนไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐต่างๆ เลย ยกเว้นกรณีของเวียดนามที่มีชายแดนติดกับทางใต้ของจีนและจีนถือว่า เวียดนามเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมจีนมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น และกรณีความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่างๆ ในสมัยราชวงศ์หยวนซึ่งยกกองทัพเข้ารุกรานดินแดนโพ้นทะเลเพราะต้องการให้ทุกรัฐยอมรับอำนาจการปกครองของพวกมองโกลที่เข้าปกครองจีนแทนที่ชาวฮั่น แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวก็เป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ สมัยมองโกลเท่านั้น ภายหลังเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์หมิงขึ้น ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับรัฐอื่นๆ ก็ดำเนินไปเช่นเดิมโดยจีนแทบจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของรัฐโพ้นทะเลอันห่างไกลเหล่านั้นเลย นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์จีน ได้สรุปความเห็นที่ตรงกันว่า “...การได้รับอนุญาตให้ค้าขายโดยตรงกับจีนภายหลังการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นสิ่งดึงดูดใจดินแดนโพ้นทะเลทั้งหลายอย่างมาก และสามารถกล่าวได้ว่า ในคณะทูตส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าร่วมอยู่ในคณะด้วยเสมอ ซึ่งพวกพ่อค้าเหล่านี้มีจุดประสงค์สำคัญที่จะแสวงหาสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางการค้า”^①

ราชวงศ์หมิงเป็นผู้กำหนดธรรมเนียมปฏิบัติที่ชัดเจน และเป็นระเบียบแบบแผนสำหรับรัฐต่างๆ ที่ต้องการติดต่อกับจีนในระบบบรรณาการและถูกใช้สืบเนื่องต่อมาถึงสมัยราชวงศ์ชิงซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นอีกในรัชสมัยคังซี อันที่จริงระบบบรรณาการเกิดขึ้นมานานแล้วก่อนหน้าสมัยราชวงศ์หมิงดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แต่ด้วยเหตุการณ์การยึดครองของพวกมองโกลในสมัยราชวงศ์หยวน ได้ทำให้ระเบียบกฎเกณฑ์การส่งบรรณาการสับสนวุ่นวายและหาแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติไม่ได้ ดังนั้นราชวงศ์หมิงจึงต้องวางหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติสำหรับการส่งบรรณาการขึ้นใหม่โดยรวบรวมมาจากธรรมเนียมปฏิบัติเดิมก่อนหน้าสมัยราชวงศ์หยวนและมีการปรับแต่งกฎเกณฑ์เพิ่มเติมขึ้นให้สอดคล้องกับบริบทในสมัยราชวงศ์หมิง ในที่นี้จะกล่าวถึงธรรมเนียมการส่งบรรณาการของรัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยกเว้นกรณีของเวียดนามซึ่งจะแตกต่างออกไป โดยราชสำนักจีนได้วางระเบียบพื้นฐานไว้ว่าการส่งทูตบรรณาการจะต้องกระทำสามปีต่อหนึ่งครั้ง ยกเว้นในกรณีพิเศษเฉพาะได้แก่ การผลิตแผ่นดินใหม่ของจีนซึ่งรัฐต่างๆ จะต้องส่งทูตมาแสดงความยินดีต่อจักรพรรดิองค์ใหม่และสักการะพระบรมศพอดีตจักรพรรดิ การผลิตแผ่นดินของรัฐตนเองซึ่งจะต้องส่งทูตมาแจ้งข่าวเพื่อขอรับพระราชทานตราตั้งและคำสั่งสอนจากจักรพรรดิจีน และการเรียกทูตมาเข้าเฝ้าในกรณีพิเศษต่างๆ ที่ทางฝ่ายจีนแจ้งไป

^① Fairbank, John K. Trade and Diplomacy on the China Coast. Cambridge, Mass., Harvard University Press. 1953.

ในการเดินทางมาเมืองจีนของทูตบรรณาการนั้น จีนกำหนดให้รัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางมาถึงแคว้นเมืองกวางตุ้ง โดยกำหนดจำนวนเรือและลูกเรือไว้อย่างชัดเจน ที่เมืองกวางตุ้งนี้เจ้าหน้าที่กรมพิธีการจะทำการตรวจสอบรายชื่อและตำแหน่งของผู้เดินทางซึ่งต้องส่งมาให้จีนทราบก่อนล่วงหน้าและมีเอกสารจากฝ่ายจีนรับรองความถูกต้อง โดยถือกันว่าจีนสมัยราชวงศ์หมิงกำหนดให้หนังสือเดินทาง (Passport) ขึ้นเป็นชาติแรกของโลก เมื่อผ่านด่านตรวจเข้าเมืองมาได้แล้ว ทางกรจีนก็จะส่งขุนนางมาตรวจพระราชสาส์นและสิ่งของที่ระวางด้วยจักรพรรดิ ซึ่งเนื้อหาในพระราชสาส์นจะต้องมีการตรวจสอบและแปลเป็นภาษาจีน ส่วนสิ่งของก็จะถูกตรวจอย่างเข้มงวดว่าตรงตามบัญชีที่จีนกำหนดหรือไม่ หากมีสิ่งของนอกบัญชีขุนนางจีนจะทำการคัดแยกออกโดยไม่อนุญาตให้นำขึ้นไปถวายอย่างเด็ดขาด ในระหว่างรออยู่ที่เมืองกวางตุ้งเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ข้าหลวงเมืองกวางตุ้งจะมีใบบอกแจ้งข่าวขึ้นไปที่กรุงปักกิ่ง ซึ่งคณะทูตจะต้องรอคอยว่าจะได้รับอนุญาตให้เดินทางไปเข้าเฝ้าหรือไม่ ส่วนมากให้เข้าเฝ้าหลายเดือนหากมีหลายสิ่งมาให้เข้าเฝ้าได้ ทางกรจีนจะจัดการเดินทางทางเรือหรือทางบกให้แก่คณะทูตของบรรณาการขึ้นไปกรุงปักกิ่ง โดยระหว่างทางมีการเลี้ยงรับรองจากเจ้าเมืองที่เดินทางผ่าน มีทหารจีนคุ้มกันการเดินทางอย่างแน่นหนา เมื่อถึงกรุงปักกิ่งคณะทูตต้องเรียนรู้อบรมเนียบกรเข้าเฝ้าแบบจีน ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่กรมพิธีการเป็นผู้สอนให้ คณะทูตทุกชาติต้องปฏิบัติตามที่จีนกำหนดอย่างเคร่งครัด จากนั้นจึงรอวันและเวลาที่ทางกรจีนกำหนดให้เข้าเฝ้า มีการกำหนดตำแหน่งเข้าเฝ้าและรายละเอียดของการเข้าเฝ้าที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับลำดับความสำคัญที่จีนจัดให้แต่ละดินแดนไม่เท่ากัน^①

ราชวงศ์หมิงได้ให้ความสำคัญกับระบบบรรณาการเป็นอย่างมากแม้ว่าจีนจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบเมื่อเทียบกับสิ่งของบรรณาการที่ได้รับกับสิ่งของตอบแทนที่จักรพรรดิจีนพระราชทานให้ไปซึ่งมักจะมีจำนวนมากและมีค่ากว่าของที่จีนได้รับหลายเท่า แต่ทั้งนี้จีนยึดมั่นในหลักการที่ว่าจีนเป็นใหญ่เหนือชนชาติอื่นเสมอ ดังนั้นผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องตอบแทนและดูแลผู้น้อยที่เข้ามาสวามิภักดิ์ เพื่อไม่ให้เป็นการเสียพระเกียรติของจักรพรรดิจีนผู้ยิ่งใหญ่ ในสมัยจักรพรรดิหยงเล่อ(ค.ศ.1402-1424) ทรงส่งแม่ทัพเรือเจิ้งเหอ (Zheng He) เป็นผู้นำกองเรือหมิงขนาดใหญ่เพื่อไปประกาศแสนยานุภาพของจีนถึง 7 ครั้ง ใช้งบประมาณไปอย่างมหาศาล ซึ่งแม้ว่าเจิ้งเหอจะนำของมีค่าแปลกใหม่จำนวนมากกลับมามากมาย แต่ก็เทียบไม่ได้กับมูลค่าที่ราชสำนักหมิงลงทุนไปในการเดินทางทั้ง 7 ครั้ง แม้ว่าจะขาดทุนอย่างมหาศาล แต่สิ่งที่จีนเชื่อมั่นว่าได้รับกลับมาคือการประกาศความยิ่งใหญ่ของจีนให้เป็นที่ยอมรับและสร้างความยำเกรงแก่ดินแดนโพ้นทะเล ซึ่งในทุกเมืองที่กองเรือหมิงแวะพัก เจิ้งเหอจะเรียกร้องชิงบังคับให้กษัตริย์แคว้นแคว้นต่างๆส่งทูตบรรณาการไปสวามิภักดิ์แด่พระจักรพรรดิหมิง ซึ่งหากมีการขัดขืนกองทัพอำนาจจีนก็จะเข้าโจมตีอย่างรุนแรงในทันที ดังกรณีของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 4 กษัตริย์แห่งลังกา(อาณาจักร

^① รายละเอียดเพิ่มเติมใน ศุภกร สิริไพศาล “นิราศกวางตุ้งของหลวงนายศักดิ์ พ.ศ.2324: วรรณกรรมประวัติศาสตร์ในบริบทความสัมพันธ์ไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรี”.100เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่14.กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารพิมพ์. 2555.

กันฎ) ที่ถูกเจ้เหอจับตัวนำกลับไปเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิที่กรุงปักกิ่งในปี ค.ศ. 1405 ต่อมาภายหลังจึงได้แต่งตั้ง กษัตริย์ลี้กาทองคใหม่พระนามว่าพระเจ้าศรีปราชญ์พาทูที่ 6 ซึ่งยอมสวามิภักดิ์อย่างดีเฝ้าและสละบรรณาการ ให้แก่จีนอย่างสม่ำเสมอ^① เช่นเดียวกับที่หลักฐานฝ่ายจีนระบุว่าช่วงต้นราชวงศ์หมิงปี ค.ศ. 1377 เจ้านายชั้นสูง ของเสียน พระนาม“เจ้าจูฉินอิง”หรือ“เจียลวกุ่เอง”ซึ่งก็คือเจ้านครอินทร์^②ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าจักรพรรดิ หมิง ไหว้ที่เมืองนานกิง เพื่อแสดงความอ่อนน้อมต่อจีนและอาจมีเหตุผลทางการเมืองเพื่อต้องการให้จีนรับรอง แสดงให้เห็นว่าจีนต้องการสถานะความเป็นใหญ่เหนือผู้อื่นมากกว่าเหตุผลอื่นใดทั้งสิ้น จีนยังแสดงออกถึงไมตรีที่ดีต่อมิตร ประเทศในฐานะผู้ใหญ่ โดยใน ค.ศ. 1433 รัชกาลซวนเต๋อ กษัตริย์มละกาและผู้ติดตามกว่า 200 คน ได้เดินทาง มาเข้าเฝ้าจักรพรรดิถึงเมืองปักกิ่ง บันทึกจีนสมัยราชวงศ์หมิงระบุไว้ว่า ในฤดูหนาวปีนั้นพระเจ้าจักรพรรดิทรง พระราชทานเสื้อกันหนาวและรองเท้าอย่างหนาแก่ชาวมะละกา และอีกเหตุการณ์หนึ่งคือในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1434 พระอนุชาจักรพรรดิแห่งสุมาตราเป็นหัวหน้าคณะทูตเดินทางมาเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิและได้สิ้นพระชนม์ลงที่ กรุงปักกิ่ง พระจักรพรรดิมีราชโองการให้จัดงานพระศพอย่างสมพระเกียรติและส่งมหาดเล็กที่หวังจึงเดินทางไปสู่ มาตราเพื่อแสดงความเสียใจแต่หวังจึงเสียชีวิตลงก่อนเพราะเรือสำเภาได้ล่มลงที่นอกชายฝั่งขวา^③

ระบบบรรณาการได้เสื่อมลงพร้อมกับความเสื่อมถอยของราชวงศ์ชิง โดยในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 บรรดารัฐต่างๆ ต่างปฏิเสธที่จะส่งบรรณาการให้แก่ประเทศจีน โดยอ้างเหตุผลนานาประการ ทั้งความไม่สะดวก ในการเดินทางและความวุ่นวายภายในของจีนที่อาจทำให้คณะทูตตกอยู่ในอันตราย ทั้งที่เหตุผลแท้จริงคือความ เสื่อมถอยของจักรวรรดิจีนที่อยู่ในสภาพอ่อนแอ และการปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ตามแบบตะวันตกที่ มุ่งเน้นความเสมอภาคทางการทูต ในขณะที่จีนยังคงยึดถือตามธรรมเนียมเดิมอย่างเคร่งครัดแม้กระทั่งในช่วงห้าปี สุดท้ายของราชวงศ์ชิง จีนยังคงส่งทูตไปตามทงบรรณาการจากรัฐต่างๆรวมทั้งสยามตามที่เคยปฏิบัติมา^④ แต่ ปรากฏว่าไม่มีประเทศใดส่งบรรณาการให้จีนเลยในทางกลับกันได้มีข้อเรียกร้องให้จีนยอมรับสถานภาพที่เท่า เทียมกับโดยการเปิดสถานกงสุลและแลกเปลี่ยนทูตระหว่างกัน โครงการสวรรค์ที่จีนเคยใช้ข่มขู่ชาติต่างๆให้ยอม สวามิภักดิ์เสื่อมคลายและสิ้นสุดลงไปพร้อมกับระบอบศักดินาจีนใน ค.ศ. 1912

^① Frederick W. Mote and Denis Twitchett eds. *The Cambridge History of China, Vol. 8, Part2 : The Ming Dynasty, 1368-1644*, Cambridge,Mass: Cambridge University Press.1988.

^② สมเด็จพระอนิราชวโรดมเด็จพระนครินทราธิราช พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 6 ของกรุงศรีอยุธยา ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1409-1424 สันนิษฐานกันว่าเสด็จไปเมืองจีนเมื่อครั้งยังครองเมืองสุพรรณบุรี

^③ Martin Stuart Fox.A Short History of China and Southeast Asia: Tribute Trade and Influence. Singapore: Allen&Unwin.2000.

^④ ในปิวกางซี้ที่ 33 ตรงกับ ค.ศ. 1907 จีนได้ส่งทูตเข้ามาที่สยามและชาติต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อเรียกร้องให้ส่ง บรรณาการแก่จีนตามเดิม ทั้งที่ในขณะนั้นจีนอยู่ในสภาพที่อ่อนแอจากการถูกคุกคามโดยมหาอำนาจตะวันตกและการก่อกบฏที่ เกิดขึ้นสร้างความวุ่นวายภายในประเทศ ได้แก่กบฏไผ่ผิง ค.ศ. 1850-1864 กบฏนักมวย ค.ศ. 1899-1901

ภาคที่ 2
เอกสารแปลจากต้นฉบับภาษาจีน

บทที่ 3

เอกสารสมัยราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เหนือใต้

อันชู่ (พงศาวดารราชวงศ์ฮั่นฉบับหอหลวง)

จากด้านชายแดนรือหนาน (日南) สุวีเหวิน (徐聞) และเหอฝู่ (合浦) เดินทางโดยเรือประมาณ 5 เดือน มีรัฐตูหยวน (都元國) เดินทางโดยเรือต่อไปประมาณ 4 เดือน มีรัฐอีหลูมั่ว (巴盧沒國) เดินทางโดยเรือต่อไปอีกประมาณ 20 วันเศษ มีรัฐฉินหลี (嵯離國) เดินทางต่อไปประมาณ 10 วันเศษ มีรัฐฟูกานตูหลู (夫甘都盧國) จากรัฐฟูกานตูหลูเดินทางโดยเรือประมาณ 2 เดือน มีรัฐหวงจื่อ (黃支國) ขนบธรรมเนียมประเพณีของราษฎรคล้ายกับแคว้นจูหย่า (珠厓) รัฐหวงจื่อมีอาณาเขตกว้างใหญ่ ราษฎรอยู่อาศัยหนาแน่น อุดมด้วยสิ่งของหายาก ถวายบรรณาการ (ต่อราชสำนักจีน) มาตั้งแต่สมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ (漢武帝) มีขุนนางตำแหน่งล่าม (譯長) สังกัดสำนักขัณฑ์ (黃門)^① เดินทางพร้อมไพร่พลที่ถูกเกณฑ์ให้ออกทะเลไปหาซื้อไข่มุก ไช้ หินประหลาด และสิ่งของหายาก โดยนำทองคำและผ้าแพรพรรณไปด้วย ทุกดินแดนที่แวะเวียนไปต่างก็มอบอาหารและสิ่งของ อีกทั้งเรือสินค้าของพวกกอนารยชน (蠻夷) ยังพาไปส่งยังที่หมาย แต่ก็มีพวกที่เห็นแก่ผลประโยชน์ทางการค้าได้ฆ่าและปล้นสะดมเอาทรัพย์สินไป ทั้งหมดนี้เผชิญกับคลื่นลมและพายุจนจมน้ำตาย ผู้ที่รอดพ้นเพศภัยมาได้ต้องรอนแรมเป็นเวลาหลายปีกว่าจะเดินทางกลับมาถึง ไข่มุกขนาดใหญ่สุดเล็กกว่า 2 ขุน รัชกาลหยวนสื่อ (元始) รัชสมัยจักรพรรดิฮั่นผิงตี้ (漢平帝) หวางหม่าง (王莽) สำเร็จราชการแผ่นดิน ต้องการแสดงอำนาจจึงมี จิ้งมอของกาน้ำฉีจำนวนมากแก่ขัณฑ์แห่งรัฐหวงจื่อ โดยให้ส่งคณะทูตมาถวายแรดเป็น จาก รัฐหวงจื่อเดินทางโดยเรือประมาณ 8 เดือนถึงผิงจิง (皮宗) เดินทางโดยเรือต่อไปประมาณ 2 เดือนถึงเขตแดนรือหนานและเซียงหลิน (象林) ทางใต้ของรัฐหวงจื่อ มีรัฐอีเจิงปู้ (已程不國) ขุนนางล่ำราชวงศ์ฮั่นเดินทางกลับจากรัฐแห่งนี้

สฺยจิงจู้ (คัมภีร์แห่งสายน้ำ)

“จดหมายเหตุการเดินทางสู่ฟูกานาน” (扶南記) ของจูจื่อ (竺枝) บันทึกว่า “รัฐหลินหยาง (林陽國) ตั้งอยู่ห่างจากรัฐจินเฉิน (金陳國) เป็นระยะทางห้า, 2,000 ลี้ สามารถเดินทางได้โดยน้ำเท่านั้น ไม่มีเส้นทางน้ำ ราษฎรทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีพระภิกษุองค์หนึ่งเมื่อมรณภาพแล้วได้ทำการฌาปนกิจ เผาด้วยหินหลาย

^① กรมวัง/กรมมหาดเล็ก

พันท่อน แต่ก็ยังคงนั่งสงบนิ่งอยู่กลางกองไฟ ครั้นแล้วจึงนำร่างไปประดิษฐานยังถ้ำหิน เวลาผ่านไปกว่า 60 ปี ร่าง
ยังคงเหมือนเดิมไม่เนาเปื่อย นี่เป็นสิ่งที่จุใจประสบพบมากับตาตนเอง”

เหลียงซู (พงศาวดารราชวงศ์เหลียงฉบับหอหลวง)

(1)

วันกู่ไ่ เดือน 9 ปีที่ 14 รัชศกเทียนหลาน รัฐหลางหยาชิว (狼牙修國) ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(2)

วันตึงซือ เดือน 12 ปีที่ 1 รัชศกจงต้าทาง รัฐผานผาน (盤盤國) ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(3)

วันอู่หิ้น เดือน 9 ปีที่ 3 รัชศกจงต้าทาง รัฐหลางหยาชิว อัญเชิญราชสาส์นมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(4)

วันเหรินเฉิน เดือน 4 ฤดูร้อน ปีที่ 4 รัชศกจงต้าทาง รัฐผานผาน ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(5)

วันเจียหยิน เดือน 9 ปีที่ 5 รัชศกจงต้าทาง รัฐผานผาน ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(6)

วันซินเว่ย เดือน 8 ปีที่ 6 รัชศกค้ำถัง รัฐผานผาน ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(7)

วันอีไ่ เดือน 9 ปีที่ 2 รัชศกต้าเป่า รัฐผานผาน ถวายช้างที่ฝึกแล้ว

(8)

(กษัตริย์แห่งฟุ่หนัน) ผานคั้ง (盘况) สวรรคตเมื่อพระชนมายุ 90 ชันษาเศษ ผานผาน (盘盘) พระโอรส
องค์กลางขึ้นเสวยราชย์ต่อมา โดยมีฟานมาน (苡蔓) แม่ทัพใหญ่ดูแลบริหารราชกิจทั้งปวง ผานผานสวรรคตหลัง
เสวยราชย์ 3 ปี ราษฎรพร้อมใจกันยกฟานมานขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ต่อมา ฟานมานซึ่งเป็นนักรบที่เข้มแข็งและมี
สติปัญญาความสามารถได้นำทัพเข้าตีดินแดนโดยรอบจนยอมเข้าสวามิภักดิ์ด้วยทั้งสิ้น จึงสถาปนาตนเองเป็น
มหाराชาแห่งฝูหนาน จากนั้นได้สั่งการให้ต่อเรือขนาดใหญ่ออกทะเลจ้างให้ (涨海) เข้าตีชิวตูหลุน (屈都昆) จั

จื่อ (九稚) เตียนซุน (典孫) และดินแดนอื่นๆ กว่า 10 แห่ง ขยายอาณาเขตออกไปห้าหกพันลี้ ต่อมาจะยกทัพ
เข้าตีรัฐจิ้นหลิน (金隣國) แต่ล้มป่วยลง จึงให้จินเซิง (金生) รักษาพยาบาลแทน

(9)

เจียวเหินหฺรู (矯陳如) กษัตริย์ที่สืบราชสมบัติต่อจากฟานซวิน (范尋) เดิมเป็นพราหมณ์จากอินเดีย มี
เทพมหายศที่กล่าว “จะได้เป็นกษัตริย์แห่งผู้หนาน” เจียวเหินหฺรูปีตินดี จึงเดินทางลงใต้มาถึงผานผาน เมื่อชาวผู้
หนานทราบข่าว ต่างพร้อมใจกันสนับสนุนยกให้เป็นกษัตริย์ด้วยความยินดี ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงระบบการ
ปกครองเป็นแบบอินเดีย

(10)

รัฐผานผาน เคยส่งทูตมาถวายบรรณาการระหว่างรัชศกหยวนเจีย (元嘉, ค.ศ. 424-453) ในรัชสมัย
จักรพรรดิซ่งเหวินตี้ (宋文帝) รัชศกเสี่ยวเจี้ยน (孝建, ค.ศ. 454-456) และรัชศกต้าหมิง (大明, ค.ศ. 457-
464) ในรัชสมัยจักรพรรดิเสี่ยวอู่ตี้ ปีที่ 1 รัชศกต้าทง (大通, ค.ศ. 527) กษัตริย์แห่งรัฐดังกล่าวส่งทูตอัญเชิญพระ
ราชสาส์นความว่า “หยางโจวเหยียนผู้ดีเจ็ดพันเจ็ดร้อยเจ็ด พระบรมมหารัชมังคลาภิเษกทั่วสารทิศ ทุกสรรพสิ่งได้หล้าต่าง
นบนาบ เหมือนหนึ่งท้องฟ้าที่สว่างสดใส พระวรกายและพระทัยที่ใสสะอาดของพระองค์ ก็แนบชิดเดียวกัน เหล่า
บรรพชิตและฆราวาสทั้งมวล ล้วนขอพึ่งพาในคุณธรรมของพระองค์ โปรดสรรพัสต์ ชักนำแนวทางให้หลุดพ้นจาก
วิภังขาร สิ่งที่ได้ยินมาล้วนแต่เป็นเรื่องมงคลควรยกย่อง กระหม่อมขอถวายความคารวะนอบน้อมต่อพระองค์
บัดนี้ ได้นำสิ่งของอันเล็กน้อยมาถวายแด่พระองค์ ขอทรงโปรดเมตตาสาธุการรับไว้ด้วยเถิด” เดือน 5 ปีที่ 1 รัชศก
จงต้าทง ส่งทูตมาถวายราชสาส์นและเจดีย์พร้อมด้วย กล้วยไม้เงินหันทอม และเครื่องหอมอื่นๆ หลายสิบชนิด
เดือน 8 ปีที่ 6 ส่งทูตมาถวายพระบรมสารีริกธาตุและภาพวาดเจดีย์จากอินเดียพร้อมด้วยใบโพธิ์ อบเชย และ
เครื่องหอมอื่นๆ

เฉินชู่ (พงศาวดารราชวงศ์เฉินฉินบัพทหลวง)

(1)

วันจิงอู่ (เดือน 9 ปีที่ 2 รัชศกกวงต้า) หลางหยาชิวส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(2)

วันซินไช่ (เดือน 5 ปีที่ 3 รัชศกไท่เจี้ยน)และผานผานส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(3)

วันจิ้งจก เดือน 12 (ปีที่ 1 รัชศกจื้อเต๋อ) โกวเหอส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(4)

วันเหรินเจิน (เดือน 11 ปีที่ 2 รัชศกจื้อเต๋อ) ผานผานส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

บทที่ 4

เอกสารสมัยราชวงศ์สุยถึงราชวงศ์ถัง

สุยชู (พงศาวดารราชวงศ์สุยฉบับหอหลวง)

(1)

วันเหรินจวี (เดือน 3 ปีที่ 4 รัชศกต้าเย)ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ
วันปิงหยิน (เดือน 3 ปีที่ 4 รัชศกต้าเย) ส่งฉางจุ่นขุนนางตำแหน่งฉุนเฉียนจู้อี้อเป็นราชทูตไปยังชื่อถู่ แล้ว
ไปเคาะพรากซส (罗刹, Rākṣasa)

(2)

วันซินฉัว (เดือน 2 ปีที่ 5 รัชศกต้าเย) ชื่อถู่ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(3)

วันซินเหม่า (เดือน 6 ปีที่ 6 รัชศกต้าเย)และชื่อถู่ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(4)

รัฐชื่อถู่ (赤土國) เป็นกลุ่มชนที่แตกต่างจากฝูหนาน (扶南) ตั้งอยู่บริเวณทะเลใต้ เดินทางโดยทางเรือ
ร่ายกว่าวันก็จะถึงศูนย์กลาง (都) ของรัฐนี้ ดินส่วนใหญ่มีสีแดง จึงได้รับการขนานนามว่าชื่อถู่ ทิศตะวันออกติด
กับรัฐปัวหลัวชื่อ (波剌剌國) ทิศตะวันตกติดกับรัฐผัวหลัวซัว (婆罗娑國) ทิศใต้ติดกับรัฐเออหลัวตัน (诃
罗旦國) ทิศเหนือติดทะเลใหญ่ อาณาเขตดินแดนกว้างใหญ่หลายพันลี้ กษัตริย์แห่งชื่อถู่พระนามลี้ฟู่ตัวส้าย (利
富多塞) สกฺลขหวิธานชื่อ (瞿曇氏) ดำเนินเล่าขานว่าพระบิดาสละบัลลังก์ออกบวชและมอบตำแหน่งแก่ลี้ฟู่
ตัวส้าย ปกครองดินแดนรวม 16 ปี ทรงมีมเหสี 3 พระองค์ ล้วนเป็นพระธิดาของกษัตริย์รัฐข้างเคียง ทรงประทับ
อยู่ ณ เมืองเจิงจื่อ (淸氏) ประมุขเมืองมี 3 ชั้น ห่างกันเป็นระยะเดินเท้า 100 ก้าว ประดุจทุกราบาวาดประดับด้วย
รูปเทพเจ้า ฤาษี และพระโพธิสัตว์ ตกแต่งด้วยชนกและบุพชาติทอง นางกำนัลหลายสิบคน บ้างประโคมดนตรี
บ้างอัญเชิญบุปผชาติทอง และยังมีนางกำนัล 4 คน แต่งหน้าผัดแต่งเพื่อบำรุงรักษาทักษะเจดียย์ ยืนชนาอยู่ 2 ด้านของ
ประตู ด้านหน้าประตูคืออาวอ ส่วนด้านในนั้นถือแห่หางม้า พระราชวังประกอบด้วยตำหนักหลายหลังเรียงรายซ้อน
กัน หันหน้าสู่ทิศเหนือ (กษัตริย์) ประทับบนบัลลังก์ 3 ชั้น ฉลองพระองค์ด้วยเครื่องนุ่งห่มทำจากผ้าสีเมฆยาม
ตะวันตกแสง สวมมงกุฎทองคำและสร้อยอัญมณี มีนางกำนัล 4 คนคอยรับใช้ ทหารองครักษ์ชายชาวร่ายกว่าน่าย
เหล่าพราหมณ์หลายร้อยคนนั่งตักเป็นแถวตามทิศตะวันออกตะวันตกและหันหน้าเข้าหากัน ขุนนางของชื่อถู่

ประกอบด้วยข้าท้าวท้าว (薩陀迦) 1 คน ท้าวหน้าตาอี (陀拏達義) 2 คน กาสีมีกา (迦利密迦) 3 คน ทั้งหมดรวมกับบริหารราชการแผ่นดิน; จิวลั่มวดี (俱羅末帝) 1 คน ดูแลเรื่องกฎหมายและการตัดสินคดีความ ทุกเมืองมีตำแหน่งนำเสกยา (那邪迦) 1 คน และปัวตี (鉢帝) 10 คน

ธรรมเนียมของชื่อผู้ ราษฎรเจาหุและคตผสมสัน ไม่มีพิธีคุกเค่ากราบไหว้ ทาตัวด้วยน้ำมันหอม นบถือ ศาสนาพุทธและให้ความเคารพในศาสนาพราหมณ์ สตรีกล้ามวยบริเวณท้ายทอย บุรุษและสตรีนิยมนํ้าสัสมะ ยามตะวันทอแสงมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ตรีศูลผู้มั่งมี แสดงความมั่งคั่งอย่างเต็มที่ เว้นแต่เครื่องประดับทองคำที่ ไม่อาจสวมใส่หากไม่ได้รับพระราชทานจากกษัตริย์ เมื่อมีการจัดงานแต่งงานทุกครั้ง จะดูวันอันเป็นมงคล ก่อนถึง กำหนด 5 วัน ครอบครัวฝ่ายหญิงจะจัดงานเลี้ยงตักมกินสังสรรค์ บิดาฝ่ายหญิงจะงอมือบุตรสาวมาส่งตัวให้กับฝ่าย ชาย (บุตรชาย) จากนั้น 7 วันจึงแต่งงานกัน เมื่อแต่งงานแล้วจะแบ่งทรัพย์สินแล้วแยกออกไปอยู่ต่างหาก เว้นเพียง บุตรที่ยังเยาว์วัยจะอยู่กับบิดา เมื่อบิดามารดาและพี่น้องถึงแก่ความตายจะโกนผมและสวมชุดไว้ทุกข์ จากนั้นสร้าง เจิงตะกอนด้วยไม้ไผ่ริมน้ำ ภายในสุ่มด้วยกองหิน แล้วนำศพตั้งด้านบน จุดธูปแลตั้งธง เป่าเลือกหอย (สังข์ ?) และตักทองเพื่อเป็นการส่งผู้ตาย จากนั้นจุดไฟที่กองหินและปล่อยให้มอดไหม้ลงสู่สายน้ำ (พิธีดังกล่าว) เป็นเอก เช่นเดียวกันทุกชนชั้น เว้นแต่กษัตริย์เมื่อปลงพระศพเสร็จ เก็บเผ้ากระดูกบรรจุลงในโลงทองคำ แล้วนำไป ประดิษฐานยังวิหารวัด ดูดร้อนและดูหนาวอากาศอบอุ่น ผนตกซูก เมฆหมอกเบาบาง สามารถทำการเพาะปลูก ได้ทุกฤดูกาล โดยเฉพาะข้าวเจ้า ข้าวฟ่าง ถั่วขาว ปอ พืชผลต่างๆ ส่วนใหญ่คล้ายกับเจียวจือ ผลิตเหล้าจากอ้อย เหล้ามีสีเหลืองออกแดง รสหอมละมุน มักเรียกกันว่านํ้าตาลเมา

เมื่อจักรพรรดิสุยหยางตี้เสวยราชสมบัติ มีพระราชประสงค์จะติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเล รัชศกต้า เย่ ปีที่ 3 ฉางจัน (常駿) ขุนนางตำแหน่งญ่ณเจินจื่อ (屯田主事) หวางจุนเจิ้ง (王君政) ขุนนางตำแหน่ง ยหวิปู้จื่อ (虞部主事) และคณะเป็นราชทูตมายังชื่อผู้ จักรพรรดิทรงโสมนัส พระราชทานผ้าผืนแก่ฉางจัน และคณะคนละร้อยพับ โดยให้นำสิ่งของพระราชทาน 5,000 พับมามอบให้แก่กษัตริย์ชื่อผู้ เดือน 10 ปีฉิน ฉางจัน และคณะโดยสารเรือจากหนานไห่ (南海郡) เป็นเวลา 20 วัน 20 คืน ผ่านเกาะเจียวสือซาน (焦石山)^① จากนั้นเดินทางลงใต้ ถึงเกาะสิงโตหิน (ซือจีซือ) นับแต่บริเวณนี้ไปมีหมู่เกาะทอดตัวเรียงรายต่อกัน จากนั้นเดินทาง ต่อ 2-3 วัน มองเห็นภูเขาของรัฐหลางหยาชวี (狼牙須國) อยู่ทางทิศตะวันตก และทางใต้เป็นเกาะจีหลัง (鷓 菜島) ซึ่งเป็นเขตแดนของชื่อผู้ กษัตริย์ชื่อผู้ส่งพราหมณ์นามจิวหวัลหัว (鳩摩羅) นำเรือ 30 ลำมาต้อนรับ เป่าประโคมเปลือกหอย (สังข์ ?) และกลอง เพื่อสร้างความสำราญแก่ทูตจากราชวงศ์สุย แล้วนำใช้ทองคำมูลค่าเรือ ของฉางจัน เดือนกว่าจึงถึงศูนย์กลางของชื่อผู้ กษัตริย์ส่งพระโอรสนามยาเยกา (那邪迦) มาต้อนรับฉางจันและ คณะ บุรุษและสตรีร้อยคนประโคมเปลือกหอย (สังข์ ?) พราหมณ์ 2 คนคอยนำทางจนถึงพระราชวัง ฉางจันและ คณะอัญเชิญพระราชสาส์นขึ้นถวาย เหล่าขุนนางเข้านั่งประจำที่ เมื่ออ่านพระราชสาส์นจบ เชิญฉางจันและคณะ

^① หมู่เกาะพาราเซลส์ (Paracel Islands) ในทะเลจีนใต้

นั่งประจำที่ จากนั้นบรรเลงเพลงทำนองอินเดีย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีการ นางจุ่นและคณะเดินทางกลับยังเรือนรับรอง แล้วส่งพราหมณ์นำอาหารไปส่งยังเรือนรับรอง โดยใช้ใบไม้เป็นจาน ขนาดใหญ่จึ้งหนึ่ง ด้วยเหตุที่นางจุ่นกล่าวว่า “เราเป็นผู้ที่มาจากชาติอันยิ่งใหญ่ ไม่ใช่พวกเชื้อที่ต่ำกันจนอย่างเรียบง่าย ประสงค์จะได้รับการรับรองด้วยอาหารที่แก่ฐานะของชาติอันยิ่งใหญ่” หลายวันต่อมา เชิญนางจุ่นและคณะร่วมงานเลี้ยง โดยมีทหารรักษาพระองค์ นำหน้าเอกเข็นวันต้อนรับครั้งแรก หน้าที่ประทับกษัตริย์จัดวางตั้ง 2 ตัว บนตั่งวางจานทำจากใบไม้ ขนาด 1 จั้ว 5 ฉือ โดยจัดเตรียมขนมเบี๊ยะ 4 สี มีสีเหลือง ขาว ม่วง และแดง และอาหารคาวทำจากเนื้อวัว เนื้อแพะ เนื้อปลา เนื้อตะพาบ เนื้อหมูกว่าร้อยชนิดวางพร้อมบนตั่ง แล้วเชื้อเชิญนางจุ่นขึ้นนั่งด้านบน ส่วนผู้ติดตามนั้นนั่งเสื่อ นางก้านัลประโคนนคร พิธีจัดอย่างยิ่งใหญ่สมเกียรติ ส่งนำเสวกาคิดตามนางจุ่นไปถวายสิ่งของพื้นเมืองพร้อมด้วย มงกุฎทองคำและการบูรเป็นบรรณาการ หลอมทองคำเป็นแผ่นรูปใบไม้ แล้วจารึกอักษรเป็นพระราชสาส์น สรุปรณบัญญัติทองคำ แล้วให้พราหมณ์โปรยดอกไม้หอม ประโคมเปลือกหอย (สังข์ ?) และกลองเป็นการส่งเดินทาง เมื่อเข้าสู่ทะเลใหญ่ ได้พบเห็นฝูงปลาสีเขียวกระโดดอยู่เหนือผิวน้ำ ลอยเรือตามทะเลลึกกว่าวัน ถึงทางตะวันออกเฉียงใต้ของหลินอี (林邑) แล้วเลาะเลียบไปตามแนวเขา ผืนทะเลนั้นก็กว้างกว่าพันก้าว น้ำมีสีเหลืองและมีกลิ่นคาว เดินเรือ 1 วันก็ยังไม่ผ่านพ้น กล่าวกันว่าเป็นมูลของปลาใหญ่ เมื่อแล่นเรือเลียบชายฝั่งไปตามทิศเหนือก็จะถึงเจียวจื่อ (交止) ปีที่ 6 รัชศกต้าเย่ นางจุ่นและนำเสวกาเข้าเฝ้าจักรพรรดิที่มณฑลหลงหนง (弘农) จักรพรรดิทรงปิติยินดี พระราชทานสิ่งของแก่นางจุ่นและคณะ 200 พับ นำเสวกาและขุนนางอื่นๆ ได้รับพระราชทานตามลำดับศักดิ์

(5)

เงินล่าผูกไมตรีด้วยการอภิเษกสมรสกับขานปิ่น (參半) และจูเจียง (朱江)

จิ่วถ้งซู (พงศาวดารราชวงศ์ถังฉบับหอหลวง (ฉบับเก่า))

(1)

รัฐฉวี่ลี่ (婆利國) เป็นดินแดนบริเวณทะเลใต้ ตั้งอยู่ทางตะวันออกของหลินอี (林邑) อาณาเขตโดยรอบยาวหลายพันลี้ จากเจียวโจว (交州) ลงใต้ไปทางทะเลผ่านดินแดนต่างๆ ทั้งหลินอี ผู่หนาน ซื่อถู่ และตานตาน ก็จนถึงฉวี่ลี่

(2)

รัฐผานผาน (盤盤國) ตั้งอยู่บริเวณทะเลใต้ ทางตะวันตกของหลินอี ทางเหนือมีทะเลเล็กกั้นระหว่างผานผานกับหลินอี เดินทางโดยเรือจากเจียวโจวประมาณ 40 วันก็ถึงผานผาน ดินแดนแห่งนี้เพื่อนบ้านกับ

หลวงหยางจิ๋ว ราษฎรทุกคนศึกษาคัมภีร์พราหมณ์และนับถือพระธรรมคำสอนในพุทธศาสนา ปีที่ 9 รัชศกเจินกวน
ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการแก่ราชสำนัก

(3)

รัฐสุยเจินล่า (เจินละน้ำ) (水真臘國) อาณาเขตทั้งสี่ทิศยาวประมาณ 800 ลี ทิศตะวันออกติดกับเป็น
ถ้ำหลวงโจว (奔陀浪州) ทิศตะวันตกติดกับรัฐตัวหลัวปัวตี (墮羅鉢底國) ทิศใต้ติดกับทะเลเล็ก ทิศเหนือ
คือรัฐเจินล่า (เจินละบก) (陸真臘)

(4)

รัฐถัวหวาน (訖豆國) ตั้งอยู่ในทะเล ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหลินอี ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อ
กับตัวเหอหลัว (墮和羅) เดินทางไปยังเจียวจื่อ (交趾) ใช้เวลาประมาณ 3 เดือนเศษ ยอมสวามิภักดิ์ต่อตัวเหอ
หลัว

(5)

รัฐตัวเหอหลัว (墮和羅國) ทิศใต้ติดกับผานผาน ทิศเหนือติดกับท้าวเล่อฝัว (迦羅舍佛) ทิศ
ตะวันออกติดกับเจินล่า ทิศตะวันตกติดกับทะเลใหญ่ เดินทางไปยังกว๋างโจวใช้เวลา 5 เดือน ปีที่ 12 รัชศกเจินกวน
กษัตริย์แห่งตัวเหอหลัวส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ ปีที่ 23 ส่งทูตมาถวายขาง ไข่มุกสีแดง (火
珠) และขอพระราชทานม้าพันธุ์ดี ทรงพระราชทานตามคำขอ

ซินดังซู (พงศาวดารราชวงศ์ถังฉบับหอหลวง (ฉบับชำระใหม่))

(1)

ผานผานตั้งอยู่บริเวณทะเลใต้ อยู่ใกล้กับทวนหวาง (环王) ทางทิศเหนือมีเพียงทะเลกั้น และติดต่อกับ
หลวงหยางจิ๋ว เดินทางโดยทางเรือจากเจียวโจว 40 วันก็จะถึงผานผาน กษัตริย์นามว่าหยางลี่ซือ (杨栗思)
ราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ เอาไม้ไผ่ทำรั้ว ใช้หินทำเป็นหัวธนู กษัตริย์นั่งบนบัลลังก์มังกรทอง เมื่อขุนนางเข้าเฝ้า
จะคุกเข่าและเอามือทั้งสองข้างโอบหัวไหล่ ตำแหน่งขุนนางมีบิวหลางสั่วล่าน (勃郎索滥) คุณหลุนตี้เย่ (昆仑
帝也) คุณหลุนปัวเหอ (昆仑仆和) คุณหลุนปัวตี้สั่วกาน (昆仑仆帝索甘) และยังคงเรียกว่ากู่หลง (古龙)
โดยกู่หลงนั้นเป็นคำที่มีเสียงใกล้เคียงกับคุณหลุน ส่วนตำแหน่งขุนนางห้องที่เรียกว่าน่านเหยียน (那延) หน้าที่
คล้ายผู้ว่าการมณฑล (刺史) ของจีน มีอารามและวิหารของพระสงฆ์และนักบวช พระสงฆ์อันเนื่อง งดเว้นของมีน
เมา นักบวชเรียกตนเองว่าพรต เว้นจากการกินเนื้อสัตว์และของมีนเมา รัชศกเจินกวน ส่งทูตมายังราชสำนัก

(ผานผาน) ทิศตะวันออกเฉียงใต้มีเกอหลัว (哥罗) หรือเรียกว่าเก้อหลัว (个罗) หรือเรียกว่าเกอหลัวฟูซาหลัว (哥罗富沙罗) กษัตริย์นามว่าหมี่ซือปัวหลัว (米失钵罗) นามสกุลสื่อลีปัวหลัว (矢利波罗) กำแพงเมืองสร้างจากหิน หลังคาของค่ายคู่ประตูหอรบและตำหนักต่างๆ ทำจากหญ้าแฝก (?) แบ่งเขตปกครองออกเป็น 24 เขต ทหารใช้ธนูและหอกประดับด้วยขนนกยูงเป็นอาวุธ การศึกแต่ละครั้งจัดช้างร้อยเชือกเป็นหนึ่งกอง ช้างหนึ่งเชือกมีทหารร้อยนาย ทหารสัณยถือธนูและหอกอยู่ตรงกลาง ภาษีเก็บเป็นเงินสองบาท (铢) ไม่มีผ้าไหมแพรพรรณ มีเพียงหอยเบี้ยโบราณ สัตว์เลี้ยงมีวัวมาก มีม้าน้อย เหล่าขุนนางเท่านั้นที่เล้าฝม เมื่อมีการแต่งงาน มอบหมากเป็นของขวัญ มากที่สุดถึง 200 ถาด สตรีที่แต่งงานแล้วใช้นามสกุลตามสามี เครื่องดนตรีมีผิวเผย ขลุ่ย ฉาบทองเหลือง กลองเหล็ก เปลือกหอย (สังข์ ?) เมื่อมีคนตายจะนำไปเผาแล้วเก็บเถ้ากระดูกใส่ลงในโถทอง แล้วลอยลงทะเล

(2)

เหวินตาน (文单) ดินแดนในปกครองซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือมีชื่อว่าซานปิ่น (参半) ปีที่ 8 รัชศกอุ๋ต๋อ ส่งทูตมายังราชสำนัก

(3)

รัชศกเจินกวน (เออหลิง) กับตัวเหอหลัวและตัวผัวเต็ง (堕婆登) ส่งทูตมาถวายบรรณาการ จักรพรรดิถังไท่จงทรงมีพระราชสาส์นตอบกลับด้วยน้ำพระทัยไมตรีอันดี ตัวเหอหลัวขาดแคลนม้าพันธุ์ดี จักรพรรดิทรงพระราชทานให้

(4)

ตัวเหอหลัว เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าตัวเหอหลัว (独和罗) ทิศใต้ใกล้กับผานผาน ทิศเหนือกาหลัวเส่อฝัว (迦罗舍弗) ทิศตะวันตกติดทะเล ทิศตะวันออกเจินล่า เดินทางจากกว้างโจวเป็นเวลา 5 เดือนก็จะถึง ตัวเหอหลัวอุดมด้วยแรดพันธุ์งาม คนทั่วไปจึงเรียกว่าแรดตัวเหอหลัว ดินแดนในปกครองมี 2 แห่ง ได้แก่ ฉานหลิง (晏陵) และฉัวหวาน (汜汜) ฉานหลิงตั้งอยู่บนแหลม (海洲) ฉัวหวาน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าฉัวฉัวหวาน (搏陀洹) ตั้งอยู่ในทะเลทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหวานหวาง ติดต่อกับตัวเหอหลัว เดินทางจากกว้างโจว 90 วันก็จะถึง กษัตริย์นามว่าฉัวฉัว (娑婆) นามสกุลฉาซื่อลี (察失利) ฉายานามฉัวฉัว (娑末) ไม่มีเหมือนไหม มีการเพาะปลูกข้าว ข้าวสาลี ปอ ถั่ว สัตว์มีช้างเผือก วัว แพะ สุกร นิยมอาศัยอยู่บนบ้านยกสูง เมื่อญาติถึงแก่ความตาย จะเก็บตัวอยู่บ้านจนครบประเพณีอาหาร เมื่อเผาศพแล้วจะโกนหัวแล้วลงชำระล้างร่างกายในบ่อน้ำแล้วจึงค่อยออกจากการงดเว้นอาหาร รัชศกเจินกวน ส่งทูตมายังราชสำนักเพื่อถวายยาฉัวฉัว (娑律膏) นกแก้วสีขาวซีมีขนสีแดง 10 เส้นแซมอยู่บริเวณปีก ด้วยเหตุที่ตัวเหอหลัวขาดแคลนม้า รัชสมัยมู่เถี จักรพรรดิจึงทรงพระราชทานให้

(5)

แล้วยังมีเกอหลัวเส่อเฟิน (哥罗舍分) จิวหลัวเฟิน (修罗分) กานปี้ (甘毕) 3 ดินแดนที่มลายวาลิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ กานปี้ตั้งอยู่บริเวณทะเลใต้ ทิศตะวันออกใกล้กับหวนหวาง (环王) กษัตริย์นามจางฉวี่เหว่หมั่ว (旃陀越摩) ทหารชั้นยอดห้าพันนาย เกอหลัวเส่อเฟินตั้งอยู่ทางใต้ของบริเวณทะเลใต้ ทิศตะวันออกเป็นตั๋วเหอหลัว จิวหลัวเฟินตั้งอยู่ทางเหนือของบริเวณทะเลใต้ ทิศตะวันออกเป็นเงินล่า ขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน ทหารชั้นยอดของทั้ง 2 ดินแดนมี 20,000 นาย แต่กานปี้มีเพียง 5,000 นายเท่านั้น

ทงเตียน (ประมวลพระราชกำหนดสมัยราชวงศ์ถัง)

(1)

รัฐเกอหลัว (哥罗国) เป็นที่รู้จักมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของผานผาน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่ารัฐเกอหลัวฟูซาหลัว (哥罗富沙罗国) เล่าขานกันว่ากษัตริย์นามหมี่เซียวหลัว (米失钵罗) นามสกุลสือลี่ซาหลัว (失利婆罗) กำแพงเมืองก่อด้วยหิน มีค่ายคูประตูหอรบ ประดับเมืองมีทหารรักษาการณ์ หลังคาตำหนักและราชวังมุงด้วยหญ้า แบ่งการปกครองเป็น 24 เขตและไม่มีอำเภอ อาวุธยุทโธปกรณ์ มีธนู ดาบ หอก และชุดเกราะ เวลาออกศึกขี่ช้าง ทหารกองหนึ่งมีช้างร้อยเชือก ช้างหนึ่งเชือกมีทหารหนึ่งร้อยนาย ประทุนหลังช้างที่มีกันคล้ายตะขอ มีทหารประจำส่นาย นายหนึ่งถือหอก นายหนึ่งถือธนู นายหนึ่งถือทวน และนายหนึ่งถือดาบ ปุศุสัตว์มีวัวและม้าประปราย ขนบธรรมเนียมของเกอหลัว ผู้ที่ไม่ได้เป็นขุนนางไม่สามารถรบพมและเก๋ลามวย สำหรับการแต่งงานนั้น การทาบพามาสู่ขอในชั้นแรก จะใช้หมากเป็นสินสอด จำนวนมากที่สุดสูงถึง 200 ถาด เมื่อถึงวันแต่งงาน จะนำทองคำมาเป็นของแต่งงาน จำนวนมากที่สุดสูงถึง 200 ตำลึง สตรีเมื่อแต่งงานแล้ว ใช้นามสกุลตามสามี เครื่องดนตรีมีผา ขลุ่ย ฉาบทองแดง กลองเหล็ก เป่าเป็ลือกหอย (สังข์ ?) และตีกลอง เมื่อมีคนตาย ศพถูกเผา แล้วนำเถ้ากระดูกบรรจุลงในโล จากนั้นนำไปลอยสู่ทะเล

(2)

รัฐหลางหยาชิว (狼牙修国) ติดต่อสัมพันธ์มาแต่สมัยราชวงศ์เหลียง (梁) ตั้งอยู่บริเวณทะเลใต้ เขตแดนจากตะวันออกถึงตะวันตกใช้เวลาเดินทาง 30 วัน เขตแดนจากเหนือถึงใต้ใช้เวลาเดินทาง 20 วัน เดินทางจากทางเหนือไปยังกว่าโจวระยะทาง 24,000 ลี้ สภาพดินฟ้าอากาศและผลิตภัณฑ์คล้ายคลึงกับผุ่หนาน มีเครื่องหอมต่างๆ ค่อนข้างมาก ธรรมเนียมราชทูรชายหญิงใช้ผ้าพื้นเมือง (古贝布) ทำเป็นโสร่ง กษัตริย์ ขนชั้นสูง และขุนนางแต่งกายด้วยเข็มขัดทำจากเชือกทองและสวมต่างหูทอง กำแพงเมืองก่อด้วยอิฐ พร้อมด้วยค่ายคูประตูหอรบ กษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินโดยช้างทรง มีธงชัยและฆ้องกลอง ทหารราชวงศ์ถังจัดกระบวนอย่างเป็นระเบียบ

๐ รัชศกเทียนหลาน รัชสมัยจักรพรรดิ (เหลียง) อู่ตี้ ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมือง ๐ ทูตกราบบังคมทูลว่า ดินแดน (ของตน) สถาปนามาเป็นเวลากว่าสี่ร้อยปีแล้ว

(3)

รัฐผานผาน (槃槃國) ติดต่อสัมพันธมาแต่สมัยราชวงศ์เหลียง (梁) เป็นดินแดนบริเวณทะเลใต้ ทิศเหนือตั้งอยู่ใกล้กับหลินอี (林邑) โดยมีทะเลจีนใต้ เดินทางจากเจียวโจว (交州) โดยเรือ 40 วันก็จะถึงผานผาน กษัตริย์นามว่าหยางลี่ซือ (楊栗斯) พระบิดานามหยางเต๋ออู่ (楊德武) ถัดขึ้นไปนั้นไม่มีข้อมูลบันทึกไว้ ราชภูมิดำรงอยู่ริมน้ำ ดินแดนไม่มีการแบ่งอาณาเขตเมือง ใช้ไม้ปักเป็นรั้ว กษัตริย์นั่งประทับบนบัลลังก์มังกร ทุกครั้งเมื่อกษัตริย์ประทับบัลลังก์ เหล่าขุนนางเอามือสองข้างโอบไหล่ของตนและนั่งคุกเข่า ดินแดนดังกล่าวมีพรหมณจำนวนมาก มาจากอินเดีย ขอรับการบริจาคทรัพย์เงินทองจากกษัตริย์ โดยกษัตริย์ทรงให้ความเคารพนับถือ ขุนนางตำแหน่งสูงสุดเรียกว่าปู้หลงสั่วหลาน (勃郎索滥) ตำแหน่งรองลงมาเรียกว่าคุนหลุนตี้เย่ (昆仑帝也) ตำแหน่งถัดมาเรียกว่าคุนหลุนปู้เหอ (昆仑勃和) และตำแหน่งถัดมาเรียกว่าคุนหลุนปู้ตี้สั่วกาน (昆仑勃帝索甘) ชื่อตำแหน่งที่เรียกว่าคุนหลุนนั้น เป็นคำที่มีเสียงใกล้เคียงกับกู่หลง (古龙) จึงอาจมีการเรียกว่ากู่หลงเช่นกัน ตำแหน่งขุนนางท้องถิ่นเรียกว่าน้าเหยียน (那延) หน้าที่คล้ายกับผู้ว่าการมณฑลและนายอำเภอของจีน ธนูปันต์หัวรูปทำจากหิน แต่หอกนั้นคมหอกทำจากเหล็ก มีวัด 10 แห่ง ภิกษุสงฆ์ศึกษาพุทธคัมภีร์ ถิ่นเนื้อสัตว์แต่งเว้นจากรูยาเมา และยังมีอาราม 1 แห่ง นักบวชตบแต่งจากเนื้อสัตว์และรูยาเมา ศึกษาคัมภีร์อสูร (阿修罗王经) ไม่เป็นทึบถือน้ำไฉนนัก ตามธรรมเนียมเรียกขานพระสงฆ์ว่าภิกษุและเรียกขานนักบวชว่าพรต รัชศกต้าเย่แห่งราชวงศ์สุย ส่งทูตมาถวายบรรณาการต่อราชสำนัก

(4)

รัฐซืออู่ (赤土國) ติดต่อสัมพันธมาแต่สมัยราชวงศ์สุย (隋) เป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์กับฝูหนาน (扶南) จากหย่าโจว (崖州) ลงไปทางใต้ เดินทางโดยเรือข้ามทะเล หากลมเอื้ออำนวยใช้เวลา 10 วันเศษผ่านเกาะจีหลง (鸡笼岛) ก็จะถึงซืออู่ ดินแดนแห่งนี้มีพื้นดินเป็นสีแดงจึงเป็นที่มาของชื่อดินแดน ทิศตะวันออกเป็นปู้หว้าซ่า (波罗利國) ทิศตะวันตกเป็นรัฐผัวซัว (婆□國) ทิศใต้เป็นรัฐเออหลัวตัน (诃罗旦國) ทิศเหนือติดกับทะเลใหญ่ อาณาเขตหลายพันลี้

กษัตริย์นามลี้ฟู่ตัวส่าย (利富多塞) นามสกุลสวีถานชื่อ (瞿昙氏) ประทับอยู่ ณ เมืองเจิงจื่อ (僧祇) เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองสิงโต (สิงหนคร ?) (师子城) ประตุนีมี 3 ชั้น ห่างกันเป็นระยะเดินเท้า 100 ก้าว พระราชวังประกอบด้วยตำหนักหลายหลังดูเรียงรายซ้อนกัน ตำแหน่งขุนนางมีข้าทูลทูลหวา (萨陀伽罗) 1 คน หัวหน้าคำอู่ (陀拏达义) 2 คน กาลิมีกา (迦利密迦) 3 คน ร่วมกับบริหารราชการแผ่นดิน จิวหลั่มวู้ตี้ (俱

罗末帝) 1 คน ดูแลเรื่องกฎหมายและการตัดสินคดีความ ทุกเมืองมีตำแหน่งนายเอก (那耶逆) 1 คน และปัดดี (钵帝) 10 คน

ธรรมเนียมของช็องอู ราษฎรเจาหุและตัดผมสั้น ไม่มีพิธีศุกค่ากราบไหว้ ทาตัวด้วยน้ำมันหอม นับถือศาสนาพุทธและให้ความเคารพในศาสนาพราหมณ์ สตรีเกล้าผมยบบริเวณท้ายทอย บุรุษและสตรีนิยมนำผ้าสีเมฆยามตะวันทอแสงมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ตระกูลผู้มั่งมี แสดงความมั่งคั่งอย่างเต็มที่ เว้นแต่เครื่องประดับทองคำที่ไม่อาจสวมใส่หากไม่ได้รับพระราชทานจากกษัตริย์ ฤดูร้อนและฤดูหนาวอากาศอบอุ่น ฝนตกชุก เมฆหมอกเบาบางสามารถทำการเพาะปลูกได้ทุกฤดูกาล โดยเฉพาะข้าวเจ้า ข้าวฟ่าง ถั่วขาว ปอ พืชผลต่างๆ ส่วนใหญ่คล้ายกับเจียวจื่อ ผลิตเหล้าจากอ้อย วันเหมยอัน (冬至) (เงาพระอาทิตย์อยู่เหนือศีรษะ วันครีษมายัน (夏至) เงาพระอาทิตย์ทอดตัวไปทางใต้ บ้านเรือนหันหน้าไปทางทิศเหนือ รัชสมัยจักรพรรดิสุยหยางตี้ ทรงมีพระประสงคจะติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเล ปีที่ 3 รัชศกต้าเย่ ฉางจุ่นขุนนางตำแหน่งฉุนเถียนจูช็อง (屯田主事) หวางจุนเจิ้ง (王君政) ขุนนางตำแหน่งยฺหวี่ปู้จู้ช็อง (虞部主事) และคณะรับพระบัญชา (ให้เป็นทูตเดินทางมายังช็องอู) ฉางจุ่นและคณะโดยสารเรือจากหนานไห่ (南海郡) เป็นเวลา 20 วัน 20 คืน จากนั้นเดินทางลงใต้ ถึงเกาะสิงโตหิน (ซือจีสีอ) นับแต่บริเวณนี้ไปมีหมู่เกาะทอดตัวเรียงรายต่อกัน จากนั้นเดินทางต่อ 2-3 วัน มองเห็นภูเขาของหลางหยาชวี (狼牙须国) อยู่ทางทิศตะวันตก และทางใต้เป็นเกาะจีหลง (鸡笼岛) ซึ่งเป็นเขตแดนของช็องอู ราวเดือนเศษถึงศูนย์กลางของช็องอู

ฉางจุ่นและคณะอัญเชิญพระราชสาสน์ขึ้นถวาย เหล่าขุนนางเข้านั่งประจำที่ เมื่ออ่านพระราชสาสน์จบ เชิญฉางจุ่นและคณะนั่งประจำที่ หน้าที่ประทับกษัตริย์จัดวางตั้ง 2 ตัว บนตั้งวางจานทำจากไม้ ขนาด 1 จั้ว 5 ฉือ โดยจัดเตรียมขนมเปี้ยะ 4 สี มีสีเหลือง ขาว ม่วง และแดง และอาหารคาวทำจากเนื้อวัว เนื้อแพะ เนื้อปลา เนื้อตะพาบ เนื้อหมู กว่ำร้อยชนิดวางพร้อมบนตั้ง แล้วเชื้อเชิญฉางจุ่นขึ้นนั่งด้านบน ส่วนผู้ติดตามนั้นนั่งเสื่อ คราวเดินทางกลับ ส่งนำเสวกาคิดตามฉางจุ่นไปถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ เมื่อเข้าสู่ทะเลใหญ่ ได้พบเห็นฝูงปลาสีเขียว อยู่เหนือผิวน้ำ ลอยเรือตามทะเลลึกกว่าวัน ถึงทางตะวันออกเฉียงใต้ของหลินอี (林邑) แล้วเลาะเลียบไปตามแนวเขา สิ้นทะเลนั้นก็กว้างกว่าพันก้าว น้ำมีสีเหลืองและมีกลิ่นคาว เดินเรือ 1 วันก็ยังไม่ผ่านพ้น กล่าวกันว่าเป็นमुखของปลาใหญ่ เมื่อแล่นเรือเลียบชายฝั่งไปตามทิศเหนือก็จะถึงเจียวจื่อ (交止) ปีที่ 6 รัชศกต้าเย่ เดินทางกลับถึงแผ่นดินจีน

(5)

รัฐโถวเหอ (投和国) เป็นที่รู้จักมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุย (隋) เป็นดินแดนบริเวณทะเลใต้ อยู่ทางใต้ของเจินล่า (真腊) เดินทางจากกว่ำงโจวโดยทางเรือร้อยวันก็จะถึงโถวเหอ กษัตริย์นามผู้เสียชีเหยา (肺邪乞延) นามสกุลโถวเหอหลัว (投和罗) ปกครองเมืองต่างๆ หลายแห่ง หลังคาบ้านเรือนมุงด้วยกระเบื้อง และอาศัยอยู่ตามอาคารสูง ผนังบ้านเรือนวาดภาพสี ภายในกำแพงเมืองเป็นเขตพระราชฐาน นอกกำแพงเมืองเป็นที่

อยู่อาศัยของราษฎรกว่าหมื่นครัวเรือน ทหารรักษาวังร้อยนายเศษ กษัตริย์สวมมงกุฎทอง ต่างหูทอง และสวม
ฉลองพระบาทหนึ่งประดับอัญมณี ตำแหน่งขุนนางมีฉาวฉิงเจียงจุน (朝请将军) ทำหน้าที่บริหารราชการ
แผ่นดิน และยังมีขุนนางตำแหน่งต่างๆ เช่น ขานจุน (参军) กงเฉา (功曹) จูปั๋ว (主簿) เฉิงจวิ (城局) จิน
เวยเจียงจุน (金威将军) จันหลี่ (赞理) และจันฝู (赞府) ช่วยกันดูแลทั้งฝ่ายขุนและฝ่ายบู๊ และยังแบ่งการ
ปกครองท้องที่เป็นมณฑล (州) จังหวัด (郡) และอำเภอ (县) ขุนนางสูงสุดของมณฑลคือขานจุน จังหวัดคือจิน
เวยเจียงจุน และอำเภอคือเฉิงจวิ เมื่อเดินทางไปรับตำแหน่งครั้งแรก ก็จะคัดเลือกขุนนางเข้ามาช่วยบริหาร
ราชการแผ่นดิน กฎหมายและการลงโทษนั้น ขโมยหากกระทำความผิดขั้นอุกการจมีโทษประหารชีวิต หากทำ
ความผิดสถานเบา มีโทษเจาะหูและจำคุก และเจาะขมับ ผู้ที่ลอบผลิตเงินปลอมมีโทษตัดข้อมือ ไม่มีการกำหนดอัตรา
ภาษี ราษฎรจ่ายตามที่ตนเองพอใจ ไม่มีข้อจำกัดมากนัก ส่วนใหญ่ประกอบการเกษตรกรรมและการค้าขาย
ราษฎรซึ่งช้างและม้า ทั้งที่ดินแดนมีม้าไม่ถึงพันตัว คนตรีเป่าเลือกหอย (สังข์ ?) และตีกลอง เมื่อมีคนตายจะทำการ
เผาศพ จากนั้นเก็บเผาศพใส่ลงในไหแล้วนำไปลอยลงแม่น้ำ หากเป็นพิธีศพบิดามารดาจะโกนหัวเพื่อแสดงความ
กตัญญู มีโรงเรียน ตัวอักษรแตกต่างกับของจีน คำเผ่าคนแก่เล่าว่ากษัตริย์นามฉีจิ้งหมัว (齐枝摩) ไม่มี
นามสกุล หลังคาบ้านเรือนมุงด้วยหญ้า กษัตริย์ประทับในราชมณเฑียร คล้ายเจดีย์ในศาสนาพุทธ ประดับด้วย
ทองคำ ประดับเปิดออกทางทิศตะวันออก รัชกาลเงินกวนสมัยราชวงศ์ฉีส่งทูตมาถวายพระราชาสาส์นสุพรรณบัฏและ
ถวายสิ่งของต่างๆ หลายสิบชนิด

(6)

รัฐถั่วหวาน (Pú 豆国) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวเหอหลัว (堕和罗) รัชกาลเงินกวนสมัย
ราชวงศ์ฉีส่งทูตมาถวายนกแก้ว (鸚鵡) ขนสีเขาสนิท บนหัวมีขนสีแดงหลายสิบเส้น

(7)

เกอหลัวเส่อเฟิน (哥罗舍分) ตั้งอยู่ทางใต้ของทะเลใต้ อาณาเขตติดต่อกับตัวเหอหลัว ทหารชำนาญ
ศึกสองหมื่นนาย กษัตริย์นามเห่หม่านเยว่กาหมัว (满越伽摩) ปีที่ 5 รัชกาลเสียนชิ่ง (显庆五年) สมัยราชวงศ์
ถังส่งทูตมาถวายบรรณาการ

หลังเปี้ยวลู่อี้

และยังมีแรดจากตัวหลัว เป็นแรดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด นอแรดหนึ่งอันหนักราว 7-8 ชั่ง กล่าวกันว่าเป็นแรด
โบราณ นอที่ลวดลายไม่ชัด มักนำมาทำเป็นภาชนะจานชามและถ้วยต่างๆ

เหวินอี่เล่ย์จวี่

จดหมายเหตุการเดินทางสู่ผุ่หนานบันทึกว่า : รัฐจินเฉิน (金陈國) ฝนตกเมื่อเข้าเดือนสี่ หยุดเมื่อเข้าเดือนหก ไม่ค่อยมีวันที่อากาศแจ่มใส

ต้าถังซียวี่จี้ (จดหมายเหตุการเดินทางสู่ภูมิภาคตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง)

(ซานมาต้าจ่า) จากนั้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามชายฝั่งทะเลlemi ต่อไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามชายฝั่งทะเลlemiรัฐกามาหลางกา (迦摩浪迦國) ถัดไปทางทิศตะวันออกมีรัฐตัวหลัวปี้ตี้ (墮羅鉢底國) ถัดไปทางทิศตะวันออกมีรัฐอิสาณำปูลัว (伊赏那补罗國) จากนั้นไปทางทิศตะวันออกมีรัฐมาเฮอจานปัว (摩呵瞻波國) ซึ่งก็คือหลินอี (林邑) ถัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้มีเหียนมาบ่าโจว (阎摩那洲) ดินแดนทั้ง 6 นี้ มีภูเขาและแม่น้ำขวางกั้น ไปสามารถไปมาหาสู่กัน แต่ชนบทรอบนิยมประเพณี รับรู้ถึงกันด้วยการบอกกล่าวเล่าขาน

หนานไห้จุกุ่ยเน่ย์ฟาจ้วน

(1)

จากนำหลานถัว (那烂陀) ไปทางทิศตะวันออก 500 ลี้ ล้วนแต่เป็นดินแดนตะวันออก ปลายสุดมีภูเขาสูงใหญ่ที่ซึ่งเป็นชายแดนทางใต้ของถู่ฟาน กล่าวกันว่า (ภูเขาตั้งกล่าว) ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเสฉวน เดินทางประมาณเดือนเศษจะถึงซือหลิง (斯岭) ซึ่งเป็นชายแดนตอนใต้ ทางใต้ของดินแดนแห่งนี้ซึ่งติดกับทะเลมีรัฐชื่อถ้อต้าหลัว (室利察旦那國) ถัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มีรัฐหลางกาซู่ (罗浪戍國) ต่อไปทางทิศตะวันออกมีรัฐตูเหอปัวตี้ (杜和鉢底國) ถัดไปทางทิศตะวันออกสุดเป็นหลินอี (临邑) ล้วนแต่เคารพในพระรัตนตรัย ราษฎรหมั่นรักชาติ

(2)

สมุนไพรจากผาตะวันตก (อินเดีย) แตกต่างกับสมุนไพรจีน ชนิดที่พบในที่หนึ่งจะไม่พบในที่หนึ่ง และวิธีการนำไปใช้ประโยชน์ก็มีความแตกต่างกัน เช่น โสม ปังรากสน (Pachyma Cocos) ตังกุย หยวนจื่อ (Polygala sibirica) อู๋โลว (Aconitum Fischeri) โหระเดือยไก่ (Aconitum variegatum) ปอกระเจา (Corchorus capsularis) กระทือ (Asarum Sieboldii) ล้วนเป็นสมุนไพรชั้นดีของจีน แต่ไม่พบในอินเดีย สมอ (yellow myrobalan) นั้นมีมากในอินเดีย โดยทางตอนเหนือบางช่วงจะพบต้นกุ่มกุ่ม (Kunkuma) และมหาหิงคุ์

(assafoetida) ทางตะวันตก การบูร (Baroos camphor) นั้นพบบริเวณทะเลใต้ ส่วนกระวาน (cardamom) 3 ชนิดพบที่ดู่เหอหลัว และกานพลู (cloves) 2 ชนิดพบที่รัฐคุหลุน (城 倫 國)

บทที่ 5

เอกสารสมัยราชวงศ์ซ่งถึงราชวงศ์หยวน

ซ่งลือ (พงศาวดารราชวงศ์ซ่งฉบับหอหลวง)

(1)

วันขึ้นเว่ย เดือน 11 ปีที่ 25 (รัชศกส่าวซิง) รัฐหลัวหู่ (羅剎國) ถวายช้างที่ฝึกแล้วเป็นบรรณาการ

(2)

ปีที่ 1 (รัชศกเจียไท่) ปีนัน รัฐจินหลี่ฟู่ (眞里富國) ถวายช้างที่ฝึกแล้ว 2 เชือก

(3)

ปีที่ 1 (รัชศกไคลี่) ปีนัน รัฐจินหลี่ฟู่ ถวายช้างมงคล

(4)

ความพ่ายแพ้สงครามจิงอ้าว (井澳) (เจิน) อี้จิงปรารถนาจะพาอี้หวาง (懿王) หลบหนีมายังจันเจิง ครั้นแล้วจึงได้เดินทางมายังจันเจิงแจ้งความประสงค์ของอี้หวาง แต่เมื่อเห็นว่าจะไม่ประสบความสำเร็จ จึงไม่ได้เดินทางกลับแผ่นดินจีน เอ้อหวางส่งคนมาเรียกตัวกลับหลายครั้ง แต่ก็ไม่ยินยอมเดินทางกลับ ปีที่ 19 รัชศกจื้อหยวน (ค.ศ. 1282) กองทัพมองโกลพิชิตจันเจิง (เจิน) อี้จิงหลบหนีมายังสยามและพำนักอยู่จนสิ้นชีวิต

(5)

(เจินล่า) มีเจินหลี่ฟู่เป็นเมืองในปกครอง อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดต่อกับป้อซือหลาน (波斯蘭) ทิศตะวันตกเฉียงใต้อยู่ติดกับเต็งหลิวเหมย (登流眉) ปกครองหมู่บ้าน 60 กว่าแห่ง ปีที่ 6 รัชศกซ่งหยวน กษัตริย์แห่งเจินหลี่ฟู่ปกครองดินแดน 20 ปี ส่งราชทูตนำพระราชสาส์นมาถวายสิ่งของพื้นเมืองและช้างที่ฝึกแล้ว 2 เชือกเป็นบรรณาการ มีพระบรมราชโองการให้ต้อนรับและพระราชทานสิ่งของตอบแทนอย่างเหมาะสม ด้วยต้องเดินทางไกลข้ามทะเล ภายหน้าไม่ต้องมาถวายบรรณาการ

(6)

รัฐตานหลิวเหมย (丹流眉) ตั้งอยู่ห่างจากจันล่า (占腊) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงทาง 50 ลี้ อยู่ห่างจากหลัวยว่ (罗越) ไปทางทิศใต้เป็นระยะทางน้ำ 15 ลี้ อยู่ห่างจากซีเทียน () ไปทางทิศตะวันออกเป็นระยะทาง 35 ลี้ อยู่ห่างจากเจิงเหลียง (程良) ไปทางทิศเหนือระยะทาง 60 ลี้ อยู่ห่างจากหลัวหู่ไปทางทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทาง 25 ลี้ อยู่ห่างจากเสอผอ (裴婆) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นระยะทาง 45 ลี้ อยู่ห่างจากเจิ้งร่ว (程若) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ระยะทาง 15 ลี้...อยู่ห่างจากกวางโจวไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทาง 150 ลี้

ไท่ผิงยวี่หลาน

(1)

(บันทึกอาณาจักรฟูนาน) ความว่า: จินเฉิน (金陳) เข้าสู่ฤดูฝนในเดือนสี่ สิ้นสุดในเดือนหก ท้องฟ้าไม่ค่อยปลอดโปร่ง เดือนหกไร้ฝน ท้องฟ้าสดใส เป็นประจำเช่นนี้ทุกปี

(2)

(หนังสืออู่จื้อ) บันทึกว่า: จินหลิน () เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าจินเฉิน อยู่ห่างจากฟูนานระยะทาง 2,000 ลี้เศษ ผืนดินมีแร่เงิน ราษฎรส่วนใหญ่นิยมล่าช้าง หากจับเป็นนำมาขาย หากตายแล้วเอามาเฉพาะจะ

(หนังสือดินแดนต่างประเทศ) บันทึกว่า: จากฟูนานไปจินเฉินทางทิศตะวันตก ระยะทาง 2,000 ลี้เศษถึงจินเฉิน

ยวี่ไท่

(1)

บันทึกสำนักมู่เกอ (毋佗) ได้วาดภาพทูตจากจ้านเจิ้ง ซานฝอฉี หลัวหู และเจียวจื้อดินแดนละ 1 ภาพ ทูตจากเงินล่า 2 ภาพ และภาพคณะทูตต่างชาติมาถวายบรรณาการ 1 ภาพ

(2)

ดินแดนโพ้นทะเลที่มาถวายบรรณาการมี 42 แห่ง

รัชสมัยจักรพรรดิซ่งเจินจง: ดานหลิวเหมย

รัชสมัยจักรพรรดิซ่งเกาจง: หลัวหู

นับแต่รัชศกจงซิงเป็นต้นมา: เงินหลี่ฟู่

(3)

ตานหลิวเหมย ยังไม่เคยเดินทางมาแผ่นดินจีน วันहरिनเงิน เดือน 7 ปีที่ 4 รัชศกเสียนผิง (咸平四年 七月壬申) ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(4)

(รัชศกส่าวจิง) วันที่ 29 เดือน 11 ปีที่ 25 เงินล่าและหลิวทูตถวายช้าง 2 เชือกเป็นบรรณาการ

ปีที่ 6 รัชศกหยวนชิ่ง เงินหลิวทูตถวายช้างเป็นบรรณาการ

เชื้อฟุหยวนกุย (บันทึกสำนักเช่ฟุ)

(1)

รัฐชานปิ่น (参半國) ตั้งอยู่ห่างจากเงินล่าไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้พันกว่าลี้ ตัวเมืองอยู่ติดทะเล พื้นดินมีความชุ่มชื้น

(2)

เดือน 6 ปีที่ 12 รัชศกเจินกวน ตู๋เหอหลัวส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ เป็นชนชาวคุนหลุน (昆侖) บริเวณดินแดนตอนใต้อันไกลโพ้น

(3)

เดือน 5 ปีที่ 14 รัชศกเจินกวนตู๋เหอหลัว.....ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(4)

เดือน 6 อธิกมาส ปีที่ 17 รัชศกเจินกวน รัฐตู๋เหอหลัว (堕和罗國) ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(5)

ปีที่ 17 รัชศกเจินกวน ปิ่นนั้น รัฐถั่วหวน (陟豆國) ส่งทูตมายังราชสำนัก (จีน)

(6)

เดือน 3 ปีที่ 21 รัชศกเจินกวน รัฐถั่วหวน ถวายนกแก้วขาว

(7)

เดือน 2 ปีที่ 23 รัชศกจินกวน รัฐตัวเหอหลัวส่งทูตมาถวายช้างและไข่มุกไฟ

เดือน 10 ปีที่ 2 รัชศกหยงฮุย รัฐฉว๋นหวนส่งทูตมาถวายสิ่งของ

หลังไ่ว่ได้ตำ (บันทึกบอกเล่าเรื่องราวโพ้นทะเล)

(1)

เงินล่ำตั้งอยู่ห่างจากฉ่านเฉิงแต่อยู่ใกล้กับดินแดนโพ้นทะเลต่างๆ ดินแดนข้างเคียงรัฐมิหยูหลี่ (寐里國) รัฐซีผิง (西棚國) รัฐซานปั๋ว (三泊國) รัฐหมาลาน (麻兰國) รัฐเต็งหลิวเหมย (登流眉國) รัฐตัลล่าต้า (第辣达國)แหล่งผลิตเครื่องหอมที่มีชื่อเสียง (ผลผลิต) ของเต็งหลิวเหมยนับว่าดีที่สุดใน ไม่มีเครื่องหอมในดินแดนโพ้นทะเลใดเทียบเคียงได้

(2)

ภณณามาจากดินแดนโพ้นทะเลต่างๆ เงินล่ำคุณภาพดีที่สุดใน ฉ่านเฉิงคุณภาพรองลงมา พันธุ์ภณณของเงินล่ำมีหลากหลายชนิด แหล่งผลิตอยู่ที่เต็งหลิวเหมย กลิ่นหอมกว่าดินแดนโพ้นทะเลอื่น ภณณานั้น สามารถใช้เป็นเครื่องกระสายยา (พบ) บริเวณหมู่ซานตัง (母山*洞) ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชนเผ่าหลี่ (黎) ในมณฑลไห่หนาน จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ภณณาจิน (土沉香) แม้แต่ชิ้นขนาดเล็ก ยังนับว่าเป็นของยากแม้แต่ในมณฑลไห่หนานเอง ราษฎรของมณฑลใช้หัว 1 ตัวสำหรับแลกกับเครื่องหอม 1 หาบของพวกเผ่าหลี่ อย่างน้อยที่สุดจะเป็นภณณา (沉水) สัก 2-3 ส่วนใน 10 ส่วน เวลานั้น ราคาภณณาเทียบเท่ากับทองคำ พ่อค้าจึงมักจะไม่ซื้อขายพวกเหล่าขุนนางที่เดินทางไกลก็ไม่สามารถซื้อหาได้มากนัก ราษฎรภาคกลางใช้ภณณาจากเรือสินค้าดินแดนโพ้นทะเลที่เมืองกว่างโจว มีเพียงของเต็งหลิวเหมยเท่านั้น ที่คุณภาพพอทัดเทียมได้

จุฟานจื่อ (บันทึกดินแดนโพ้นทะเล)

(1)

เงินลา (真腊) ตั้งอยู่ติดกับตอนใต้ของฉ่านเฉิง (占城) ทิศตะวันออกติดทะเล ทิศตะวันตกติดผู้กาน (蒲甘) ทิศใต้ติดกาฬลัซซี (加罗希) เต็งหลิวเหมย (登流眉) ปอซีอหลาน (波斯兰) หลัวหู่ (罗斛) ซานลั่ว (三洛) เงินหลี่ฟู่ (真里富) ล้วนเป็นรัฐในปกครอง (属國) ของประเทศดังกล่าว ทางตอนใต้ของประเทศแห่งนี้ติดต่อกับกาฬลัซซี (加罗希) รัฐในปกครองของซานผ่อฉี

(2)

ประเทศเต็งหลิวเหมย (登流眉國) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจินลา (真腊) ผู้นำมดหมเป็นมวย
ประดับด้วยดอกไม้ ห่มผ้าคลุมไหล่สีแดงแต้มขาว ยามเช้าออกว่าราชการกลางแจ้ง ไม่มีท้องพระโรง ภาชนะ
สำหรับใส่อาหารและน้ำดื่มทำจากใบตาล ไม่ใช่ช้อนและตะเกียบ ใช้มือหยิบอาหารกิน (ที่นั่น) มีภูเขาสูงหนึ่งชื่อ
ว่าอู๋นัง (无弄) ภายหลังจากพระศาสดาปรินิพพานได้มาปรากฏพระวรกาย โดยมีช้างสัมฤทธิ์เป็นอนุสรณ์อยู่ ณ ที่
แห่งนั้น ผลิตผลพื้นเมืองมีกระวาน กฤษณา ชีผิ้ง และทองกวาว

(3)

ประเทศสิงหยาช็อกกา (凌牙斯加國) สามารถไปถึงได้โดยเรือจากตานหม่าลิง (单马令) 6 วัน 6
คืน หรือโดยเส้นทางบก ผู้นำนุ่งใส่เสื้อไม่สวมรองเท้า ประชาชนตัดผมสั้นและนุ่งใส่เสื้อเช่นเดียวกัน ผลิตผลพื้นเมืองมี
งาช้าง นอแรด กฤษณา ไม้หอม และการบูร พืชต่างชาติซื้อขายสุรา ข้าว ผ้าไหม เครื่องเคลือบ และสินค้าต่างๆ
โดยเทียบราคากับเงินและทองคำ จากนั้นกำหนดเป็นราคาซื้อขาย เช่น สุรา 1 เติ่ง ราคา 1 ตำลึงเงิน หรือ 2 เติ่ง
นทองคำ ข้าว 2 เติ่ง ราคา 1 ตำลึงเงิน ข้าว 10 เติ่ง ราคา 1 ตำลึงทอง เป็นต้น (สิงหยาช็อกกา) ส่งบรรณาการแก่
ประเทศขานผ่อฉีเป็นประจำทุกปี

หยุนกลุ่ม่านชาว (ปภิกกะสมัยราชวงศ์ซ่ง)

เจ้าท่ามณฑลฝูเจี้ยน^① เดินทางไปยังเรือสินค้าของดินแดนต่างๆ

จินล่า (มีอีกชื่อหนึ่งว่าจินหลู่) ซานปัว (三泊) หยวนหยาง (缘洋) เต็งหลิวเหมย ซีเม้ง (西棚)
หลัวหัว และผู่กาน (蒲甘) มีเครื่องหอม เช่น กายาน (?) (金颜香) ดินแดนเหล่านั้น ไม่มีปรากฏในบันทึก
ประวัติศาสตร์ กรมเจ้าท่าเท่านั้นที่มีบันทึก

เหวินซางจ่าลู่ (ปภิกกะสำนักเหวินซาง)

ขุนนางฝ่ายพิธีการทำหน้าที่ดูแลรับรองทูตานุทูตจากดินแดนโพ้นทะเล :ดินแดนตอนใต้ 15 แห่ง :
แห่งแรกชื่อว่าเจียวจื่อ (交趾) เป็นดินแดนเวียดนาม (เยว) ได้ สมัยราชวงศ์ถังอยู่ภายใต้การปกครองของมณฑลเจียว
โจวแห่งที่ 10 ชื่อว่าตานหลิวเหมย (丹流眉) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจินล่า

^① 福建市舶司 (Supervisor of Maritime Trade)

กุ้ยไหญ่เหิงจื้อ (บันทึกขนบธรรมเนียมประเพณีมณฑลกว่างหนานตะวันตก)^①

กฤษณา (沉香) ขึ้นที่หนึ่งนับพบบริเวณถิ่นที่อยู่ของชนเผ่าหลี่ (黎族) ในมณฑลไห่หนาน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กฤษณาจีน (土沉香, Aquilaria sinensis) แต่ชื่อเครื่องหอมจากเรือสินค้าจ่านเจิง เงินล่ำที่เมืองกว่างโจว และเมื่อไม่กี่ปีมานี้ยังมีนิยมที่มาจากดิงหลิวเหมย (丁流眉) ข้าพเจ้าได้ทดลองแล้ว คุณภาพทัดเทียมเพียงกฤษณาชั้นรองจากมณฑลไห่หนาน กฤษณาจากต่างชาติกลิ่นฉุนรุนแรง ผู้ที่ไม่ชอบกลิ่นรุนแรงจะทนไม่ได้นาน และมีลักษณะเป็นไม้ ทำให้คว้นมีกลิ่นไหม้

กงซุยจี (บันทึกกงซุย)

รัชศกเฉียนเต๋อ ปีที่ 1 (乾道元年) ปีนั้น พิษพันธัญญาหารไม่บริบูรณ์ ราษฎรจำนวนมากประสบกับทุกข์ภัย ต้องกระจ่ายกันอาศัยอยู่ตามวัดวาอาราม (ราชสำนัก) นำเสปียงออกแจกจ่ายเพื่อบรรเทาภัย ราษฎรส่วนใหญ่จึงได้พ้นภัย ท่อค้ำจากเงินหลี่สูญเสียชีวิตอยู่นอกเมือง มีทรัพย์สินติดตัวจำนวนมาก ขุนนางห้องที่มีคำสั่งให้เก็บรักษาไว้ จ้าวปู้กั๋ว (赵伯圭) กล่าวว่า “คนแดนไกลโซคร้ายต้องมาเสียชีวิตยังที่แห่งนี้ แล้วจะยังเห็นแก่ประโยชน์ได้อย่างไรเล่า” ครั้นแล้วจึงให้บรรจุศพใส่โลง แล้วให้เหล่าผู้ติดตามนำกลับไปยังบ้านเกิด ปิดต่อมา ชาวจิน (金人) ส่งสาส์นขอบคุณมาความว่า “คหบดีที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์แห่งดินแดนเราได้เสียชีวิตลง แต่ครอบครัวยังได้ทรัพย์สินคืน ทำให้ได้เห็นการปกครองอันเปี่ยมด้วยคุณธรรมของจีน เป็นที่เลื่อมใสยิ่งนัก จึงให้เลิกระบบนิยมการยึดทรัพย์สินแต่นั้นมา” ผู้นำสาส์นยังเล่าต่อว่า ครอบครัวของพ่อค้าที่ถึงแก่กรรมได้บริจาคทรัพย์สินทั้งหมดที่ได้รับคืนเพื่อสร้างสภูป 3 องค์ แล้ววาดรูปของเจ้าปู้กั๋วไว้สักการบูชา ดินแดนโพ้นทะเลต่างๆ ที่รู้ข่าวต่างก็แซ่ซ้องยินดี ทุกวันนี้ราษฎรในดินแดนดังกล่าวสักการบูชาด้วยสิ่งของมีค่าเพื่อเป็นการขอพรให้แก่เจ้าปู้กั๋ว

หยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง)

(1)

วันปิงจิน เดือน 12 ปีที่ 16 รัชศกจื้อหยวน ทรงมีพระบรมราชโองการรับสั่งขุนนางสภาลาโหม (枢密院) และสำนักอักษรหลิน (翰林院) ปรึกษารื้อกับสำนักราชเลขาธิการ (中书省) และซั่วตู (唆都) เกี่ยวกับการเกลี้ยกล่อมให้รัฐต่างๆ เข้ามาสวามิภักดิ์

^① มณฑลกว่างหนานตะวันตก (广南西路) ครอบคลุมอาณาเขตส่วนใหญ่ของมณฑลกว่างซีในปัจจุบัน

(2)

วันติงหยั่ว เดือน 12 ปีที่ 16 รัชศกจื้อหยวนทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าครองรัฐในพระราชอาณาเขตและรัฐภาคพื้นสมุทรเข้ามาสวามิภักดิ์

(3)

วันจี้ไห่ เดือน 6 ปีที่ 19 รัชศกจื้อหยวน ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ขุนพลเหอจื่อจื่อ (何子志) เป็นทูตไปยังสยาม

(4)

วันซินไฉ่ เดือน 10 อธิกมาส ปีที่ 26 รัชศกจื้อหยวน หลั่วหู (罗斛) และหนี่ว่เหริน (女人) ส่งทูตมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ

(5)

วันกู่ยว่ย เดือน 10 ปีที่ 28 รัชศกจื้อหยวน กษัตริย์แห่งหลั่วหูส่งทูตมาถวายสุพรรณบัฏพร้อมด้วยสิ่งของพื้นเมือง อาทิ ทองคำ งาช้าง นกกระเรียนมงกุฎแดง นกแก้วห้าสี ชนกกกระเด็น นอแรด การบูร เป็นบรรณาการ

(6)

วันเจี่ยเฉิน เดือน 10 ปีที่ 29 รัชศกจื้อหยวน ผู้ว่าการมณฑลกว๋างตุ้งส่งคนนำสุพรรณบัฏจากกษัตริย์แห่งสุโขทัย (暹國) ขึ้นมาถวาย ณ กรุงปักกิ่ง

(7)

วันเจี่ยหยิน เดือน 4 ปีที่ 30 รัชศกจื้อหยวน ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ส่งทูตไปเกลี้ยกล่อมให้สุโขทัย (暹國) มาสวามิภักดิ์

(8)

วันกิ่งหยิน เดือน 6 ปีที่ 31 รัชศกจื้อหยวน ก่านมู่ตึง (敢木丁) แห่งเมืองป๋ายปู้หลี่ (必察不里城) ส่งทูตมาถวายเครื่องบรรณาการ

(9)

วันเจี่ยชวี เดือน 7 ปีที่ 31 รัชศกจื้อหยวน ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ก่านมู่ตึง กษัตริย์แห่งสุโขทัยมาเข้าเฝ้า ณ กรุงปักกิ่ง แต่เนื่องด้วยเหตุขัดข้อง จึงส่งพระราชโอรส พระอนุชา และขุนนางติดตามมาเป็นประกันแทน

(10)

วันกู่ไห้ เดือน 12 ปีที่ 2 รัชศกหยวนเจิน พระราชทาน เครื่องแต่งกายแก่ทูตละโว้

(11)

วันเหรินหยิน เดือน 4 ปีที่ 1 รัชศกต้าเต๋อ พระราชทานเครื่องแต่งกายแก่ทูตจากสุโขทัยและละโว้
ตามลำดับศักดิ์

(12)

วันกู่เว่ย อิกิมาศ เดือนอ้าย ปีที่ 3 รัชศกต้าเต๋อ มั่วชื่อโฮยว (沒刺由) ทูตจากสุโขทัยและละโว้มา
ถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นบรรณาการ ทรงพระราชทานตราหุ่ฝู (虎符) แก่รัชทายาทแห่งสุโขทัย

(13)

วันบิงเจิน เดือน 5 ปีที่ 3 รัชศกต้าเต๋อ สู้กูไถ (速古台) สู้หลงถ่าน (速龙探) เป็นซีหลี่ (奔溪
里) และดินแดนต่างๆ แถบทะเลใต้ส่งเสื่อ ข้างเป็นเครื่องบรรณาการ

(14)

วันเจียจื่อ เดือน 6 ปีที่ 4 รัชศกต้าเต๋อ คณะทูต 22 คนจากสุโขทัย (暹國) จามปา (蘇八) และ
ประเทศอื่นๆ เข้าเฝ้าถวายเครื่องบรรณาการ พระราชทานเสื้อและส่งกลับ

(15)

วันกู่เหมา เดือน 3 ปีที่ 1 รัชศกเหยียนไยว กษัตริย์แห่งสุโขทัย (暹國) ส่งขุนนางนามอ้ายตาน (爱耽)
มาถวายเครื่องบรรณาการ

(16)

วันดิงจื่อ อิกิมาศ เดือนอ้าย วสันตฤดู ปีที่ 6 รัชศกเหยียนไยว สุโขทัย (暹國) ส่งทูตอัญเชิญพระราช
สาส์นมาถวายสิ่งของพื้นเมืองเป็นเครื่องบรรณาการ

(17)

วันกู่จื่อ อิกิมาศ เดือนอ้าย วสันตฤดู ปีที่ 3 แห่งรัชศกจื่อจื่อ สุโขทัย (暹國) และ ส่งทูตมาถวาย
เครื่องบรรณาการ

(18)

ราชสำนักประชุมปรึกษาหารือเรื่องการจะยกทัพปราบสุโขทัย (暹國) ละโว้ (羅斜) เป็นต้น เจียหลู๋ นำคำชื่อ (迦魯答斯) ถวายฎีกากราบทูลว่า “(ประเทศ) เหล่านี้เป็นเพียงประเทศเล็กๆ แม้พิชิตได้จะมีประโยชน์อันใด ? การส่งกองทัพไปเข่นฆ่าผู้คนไม่สู้ส่งทูตไปว่ากล่าวให้เห็นดีแลเห็นร้าย หากไม่ยินยอมเชื่อฟังเข้ามาสวามิภักดิ์ค่อยใช้กำลังทหารปราบปรามก็ยังไม่สาย”

(19)

เดือน 10 ปีที่ 19 แห่งรัชศกจื้อหยวน (ค.ศ. 1282) เนื่องด้วยเปียวไหยวปูล่าเจ้ออู่หนางซุ่ย (李由朴刺者吾曩岁) กษัตริย์รัฐจามปา (占城國) ส่งทูตมาขออนบ้น้อมเป็นรัฐในปกครอง (จักรพรรดิ) จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ฉั่วตู (唆都) เสนาบดีฝ่ายขวา (右丞) จัดตั้งมณฑลเพื่อควบคุมดูแล ต่อมาไม่นาน พระราชโอรสนาม ปู้ตี้ (朴弟) ครองอำนาจ ไม่ยินยอมสวามิภักดิ์ เมื่อครั้งเหอจื่อจื่อและหวงฝูเจียเป็นทูตไปยังสุโขทัย (暹國) และเมื่อครั้งชวนเว่ยซือ (宣慰使) โยวหย่งเสียน (尤永賢) ย่าหลาน (亞兰) และคณะเป็นทูตไปยังประเทศหม่าปาเอ๋อ (馬八儿國) นั้น ขณะกองเรือผ่านจามปาได้ถูกจับกุม ด้วยเหตุนี้ จึงส่งทหารเข้าปราบปราม

(20)

วันที่ 30 เดือนอ้าย ปีที่ 20 รัชศกจื้อหยวน วันนั้น (จันเริง) สังหารเหอจื่อจื่อ หวงฝูเจีย และพรรคพวก รวม 100 คนเศษ

(21)

ปีที่ 1 รัชศกหยวนเจิน รัชสมัยจักรพรรดิเฉิงจง สุโขทัยถวายพระราชสาส์นสู่พรรณบัฏ ทูลขอให้ราชสำนักส่งทูตไปเยือน แต่ขณะเมื่อพระราชสาส์นสู่พรรณบัฏมาถึงนั้น (ราชสำนัก) ได้ส่งคณะทูตไปเยือนก่อนแล้ว ประเทศนั้นน่าจะยังไม่ทราบความดังกล่าว ทรงพระราชทานแผ่นป้ายทองคำแก่ทูต และให้เร่งรีบติดตามคณะทูตของราชสำนักเพื่อเดินทางไป (ยังอาณาจักรสุโขทัย) อนึ่ง การบรรพชาฟันระหว่างสุโขทัยและมหาพลีวี่เอ้อ (麻里予儿) ที่มีมาแต่ก่อนนั้น เวลานั้นต่างก็เข้าสวามิภักดิ์ (ต่อราชสำนัก) ด้วยกันแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการไปยังสุโขทัยว่า “จงอย่ากระทำอันตรายแก่มหาพลีวี่เอ้อ (麻里予儿)”

ปีที่ 3 แห่งรัชศกต้าเต๋อ กษัตริย์แห่งสุโขทัย (暹國) กราบทูลว่า เมื่อครั้งที่สมเด็จพระบิดายังทรงราชย์อยู่นั้น ราชสำนักเคยพระราชทานเครื่องทรงม้า ม้าขาว และเสื้อแพรทองคำ จึงขอพระราชทานสิ่งของตามที่ได้พระราชทานแต่ก่อนมา จักรพรรดิทรงเห็นชอบตามคำกราบทูลของเสนาบดีทวนเจ้อต้าหลาน (完泽答剌罕) ว่า “หากพระราชทานม้าแก่อาณาจักรเล็กแห่งนั้น เกรงว่าอาณาจักรข้างเคียงจะติฉินนินทาว่าราชสำนัก” พระราชทานเพียงเสื้อแพรทองคำ ไม่พระราชทานม้า (แก่สุโขทัย)

จินหยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง (ชำระใหม่))

สุโขทัย (暹) และละโว้ (罗刹) เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรฟูนัน (扶南國) บริเวณตอนเหนือของสุโขทัยติดต่อกับป่าไผ่ใหญ่ที่อยู่ติดกับมณฑลยูนนาน ทางตะวันตกติดต่อกับอันหนาน (安南) และทางตะวันตกเฉียงเหนือติดต่อกับอาณาจักรหมิ่น (緬國) ละโว้ตั้งอยู่ทางใต้ของสุโขทัย ติดกับทะเล ดินแดนสุโขทัยแห้งแล้ง ไม่เหมาะแก่การเกษตรกรรม ละโว้มีที่ราบกว้างใหญ่ ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ชาวสุโขทัยต้องพึ่งพาอาศัย (จากละโว้) มีแม่น้ำสายใหญ่ไหลจากสุโขทัยผ่านละโว้และลงสู่ทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของละโว้ ทุกๆ ฤดูร้อนน้ำทะเลไหลเข้าสู่แม่น้ำตอนใน ชาวนาจะอาศัยช่วงเวลาดังกล่าวหว่านเมล็ดพันธุ์ ต้นกล้าค่อยๆ เติบโตตามระดับน้ำ น้ำสูงหนึ่งฉือ (尺) ต้นกล้าสูงหนึ่งฉือ (尺) เมื่อน้ำลดต้นกล้าจะสุกพร้อมเก็บเกี่ยว มีการหว่านเมล็ดพันธุ์แต่ไม่มีการไถหว่าน ด้วยเหตุนี้ พืชพรรณธัญญาหารจึงอุดมสมบูรณ์และราคาถูก

พงศาวดารราชวงศ์จิ้นบันทึกว่า อาณาจักรฟูนันอยู่ห่างจากอาณาจักรหลินอีไปทางทิศตะวันตก 3,000 กว่าลี้ อยู่บริเวณอ่าวใหญ่ อาณาเขตกว้างยาว 3,000 ลี้ ราษฎรทำการเกษตรกรรมเป็นหลัก เพาะปลูก 1 ปี เก็บเกี่ยวผลผลิต 3 ปี นับแต่สมัยราชวงศ์จิ้น ช่ง ฉี เหลียง สุย และถังได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาโดยตลอด ภายหลังแบ่งออกเป็นสุโขทัยและละโว้ ปีที่ 26 แห่งรัชศกจื้อหยวน รัชสมัยจักรพรรดิซื่อจู่ ละโว้ส่งคณะทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ ปีที่ 1 รัชศกหยวนเจิน รัชสมัยจักรพรรดิเฉิงจง สุโขทัยส่งพระราชาสำนักสุพรรณบัฏมาถวายสุโขทัยและมหาเสวี่เอ้อ (麻里子儿) เคยทำศิกระบร่าพันกันมาแต่เก่าก่อน เวลาขึ้นทางเข้าสวามิภักดิ์ (ต่อราชสำนัก) ด้วยกันแล้ว ปีที่ 3 แห่งรัชศกจื้อจื่อ รัชสมัยจักรพรรดิเฉิงจง สุโขทัยถวายเครื่องราชบรรณาการ ระหว่างรัชศกจื้อเจิ้ง รัชสมัยจักรพรรดิเฉิงจง สุโขทัยสวามิภักดิ์ต่อละโว้ ผนวกรวมกันเป็นอาณาจักรสยาม (暹罗國) อาณาเขตทางใต้เรียวยาว (斗) ลงสู่ทะเล ลักษณะคล้ายปั้งกี ยาวประมาณ 3,000 ลี้ ไกลออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ อาณาจักรจัมปาและอาณาจักรเจนละ ตั้งอยู่ห่างกันแค่เพียงทะเลกัน เป็นอ่าวขนาดใหญ่

ดาวอี้อี้เลว่

ทรง

ภูเขาและแม่น้ำล้อมรอบ เขตที่อยู่อาศัยเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ไร่นาทอดยาวติดต่อกันเป็นผืนใหญ่ พื้นดินอุดมสมบูรณ์ อากาศไม่ร้อนไม่เย็นตลอดปี ฤดูใบไม้ผลิและฤดูร้อนฝนตกชุก ธรรมเนียมประเพณีหายากแตกต่าง ราษฎรชายหญิงไม่รู้ในสิ่งที่ควรไม่ควรนัก หลังจากให้กำเนิดบุตร จะนำแผ่นไม้มาประกบไว้ทั้งสี่ด้าน จนเมื่ออายุได้ 2 สัปดาห์จึงจะนำไม้ออก และโกนผมไฟเมื่ออายุครบ 1 ปี แล้วห่อทารกด้วยผ้าฝ้าย

(ชาวทรง) ใช้น้ำกะทิหมักกับข้าวเหนียวแล้วทิ้งไว้ครึ่งเดือนกลายเป็นสาโท (?) มีรสขมและเผ็ด เมื่อทับถมออกผลในเดือน 2 จะนำมาหมักเป็นเหล้าที่ดื่มมีรสหวานอมเปรี้ยว สามารถแก้กระหายได้ดี ผลผลิตท้องถิ่นมี

กระวาน งาช้าง ขนนกกระเด็น ขี้ผึ้ง และผ้าฝ้าย ส่วนสินค้าที่นำมาค้าขายมีสินค้าจำพวกทองแดง เครื่องเคลือบ
ขามลายคราม การกระเบื้อง คนโท เครื่องเงิน ผ้าอุหลุน (巫仑布)

หลัวหู

ภูเขาหินสีขาวสูงชันเป็นดั่งกำแพงปราการ แผ่นดินหลัวหูเป็นที่ราบกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์
ธัญญาหารนานาชนิด ซึ่งราษฎรชาวเสียนได้พึ่งพาอาศัย อากาศอบอุ่นตลอดเวลาดังฤดูใบไม้ผลิ ธรรมเนียม
ประเพณีของราษฎรนั้นเรียบง่าย ทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างเกล้ามวย โปกผ้าที่ทำจากผ้าฝ้าย และสวมเสื้อยาว ทุก
ครั้งที่มีการตัดสินโทษในเรื่องเงินทอง เรื่องพืชพันธุ์ธัญญาหาร เรื่องการเดินทางไปมาล้นขึ้นกับผู้หญิง ที่บ่อยครั้งมี
สติปัญญาและกล้าตัดสินใจว่าผู้ชาย

ราษฎรต้มเกลือจากน้ำทะเลและหมักเหล้าจากข้าวเหนียว หลัวหูมีผู้ปกครอง มีกฎให้ใช้เบี้ยแทนเหรียญ ซึ่ง
เบี้ยนั้นใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยกำหนดให้ 1,000 เบี้ยมีค่าเท่ากับ 24 ตำลึง ทำให้เกิดความสะดวกแก่ราษฎร

ผลผลิตท้องถิ่นของดินแดนแห่งนี้คือ ไม้หอมหลัวหู (罗斛香) ซึ่งมีกลิ่นหอมไกลและบริสุทธิ์สดชื่นเป็นรอง
เพียงกุสุมา รองลงมามีไม้ฝาง นอแรด งาช้าง ขนนกกระเด็น และขี้ผึ้ง ส่วนสินค้าที่นำมาค้าขายมีเครื่องเคลือบ
ลายคราม ผ้าฝ้ายพิมพ์ลาย ทอง ดีบุก หมากจากไต้หวัน และเบี้ยที่ทำจากเปลือกหอย

ดินแดนที่อยู่ในปกครองมีหมีเล่อฝอ (弥勒佛) อุหนานกั๋ว (忽南主) ซ่านซือป่าน (善司坂) ซูล่าซี
อผิง (苏刺司坪) จีตันลี (吉顿力) แต่ดินแดนเหล่านี้ไม่มีผลผลิตจึงนำมากล่าวรวมไว้ ณ ที่นี้

เงินลู่

จากภูเขาหม่าจูน () โดยทางน้ำจะไปถึงดินแดนแห่งนี้ได้โดยเส้นทางผ่านมหาหลาย ซึ่งเป็นเส้นทางข้ามเขา
หลายลูกและมีโจรป่า ที่น่าไม่ตื่นัก การเพาะปลูกมีเพียงเล็กน้อย ราษฎรปลูกมันสำปะหลังตลอดจนน้ำเต้า แตงโม
และหาทาทะเล เปุ หอยกาบ และกุ้งมาเป็นอาหาร ที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนในมีปูและปลาอุดมสมบูรณ์ ราษฎรที่อาศัย
อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ แต่ละครั้งที่ทอดแห จะได้อาหารสำหรับดำรงชีวิตหลายวัน อากาศร้อน ธรรมเนียมประเพณีคล้าย
ราษฎรชายหญิงโปกศีรษะด้วยผ้าฝ้าย

ราษฎรต้มเกลือจากน้ำทะเล ทอเครื่องจักรสารเป็นอาชีพหลัก มีผู้ปกครอง ผลผลิตท้องถิ่นคือกล้วย ใช้
เบี้ยที่ทำจากเปลือกหอยเป็นเงินตราเช่นเดียวกับเสียน สินค้าที่นำมาค้าขายเป็นสิ่งของจำพวกทองแดง กระดาง
เหล็ก 3 ขา ลูกปัดทองแดง ลูกปัดหิน 5 สี เปลือกหอยขนาดต่างๆ (大小埕) ผ้าฝ้ายหลาย (花布) กลอง ผ้า
ฝ้ายสีเขียว (青布)

เสียน

จากซินเหมินไฉ่เข้าสู่่อว่แห่งหนึ่ง แนวเขาด้านนอกซุซเซและเป็นชะง่อนแหลม ส่วนแนวเขาด้านในนั้นอยู่ลึกเข้าไป พื้นดินไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ต้องพึ่งพาธัญญาหารจากหลัวหนุกปี อากาศไม่แน่นอน ธรรมเนียม (ชาวเสียน) นิยมการปล้นสดมภ์ ทุกครั้งที่เกิดความวุ่นวายในดินแดนอื่น (ชาวเสียน) จะลงสำเภานึ่งร้อยลำที่บรรทุกเสบียงอาหาร (ซาหู่) เต็มลำ จากนั้นออกสำเภากับความอึกทึกและเข้าโจมตียึดครองดินแดนที่ตนต้องการ เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ได้ออกเรือ 70 ลำเศษโจมตีด่านหม่าซี (单马锡) จนถึงคูเมือง เวลาผ่านไปหนึ่งเดือนก็ยังไม่สามารถตีเมืองได้สำเร็จ ชาวเมืองแห่งนั้นปิดประตูและรักษาเมืองอย่างแข็งขันไม่กล้าออกรบด้วยประจวบกับเหตุจากชาวเดินทางผ่านมา ชาวเสียนได้ยื่นกิตติศัพท์ดังกล่าวจึงหลบซ่อนแล้วเข้าปล้นสดมภ์ซีหลี่ (昔里) แล้วจึงถอยทัพกลับ เดือน 5 ฤดูร้อน ปีจีไฉ่ว รัชชกิจโจ้เจ้ง เสียนยอมสวามิภักดิ์ต่อหลัวหนุก

เมื่อมีผู้ใดตายลงจะนำพรตกรอกเข้าไปในร่างเพื่อรักษาศพนั้น ราษฎรชายและหญิงแต่งกายเช่นเดียวกับหลัวหนุก และใช้เบี้ยที่ทำจากเปลือกหอยเป็นเงินตราเช่นเดียวกัน

ผลผลิตท้องถิ่นมีไม้ฝาง ตีบก ผลกระเบา งาช้าง และขนนกกระเต็น ส่วนสินค้าที่นำมาค้าขายมีสิ่งของจำพวกลูกปัด พรอท ผ้าฝ้ายสีน้ำเงิน ทองแดง และเหล็ก

ซูเหมินป้าง

ภูผาหินแกรนิตสูงชันคั่นแนวปราการ มีที่ราบสำหรับตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงกลาง พื้นดินไม่อุดมสมบูรณ์ ไร่นามีอยู่เพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่ปลูกข้าวสาลีเพื่อบริโภค อากาศอบอุ่นเกือบตลอดทั้งปี (ชาวซูเหมินป้าง) ไร้ซึ่งอารยะอาศัยพึ่งพาธัญญาหารจากดินแดนอื่นสำหรับเลี้ยงราษฎร อาศัยพ่อค้าวานิชสร้างคามมั่งคั่งให้แก่ดินแดนราษฎรชายหญิงปล่อยผมยาว แต่งกายด้วยเสื้อยาว คาดด้วยผ้าสีจีตัน (?) (斯吉丹布)

ราษฎรตมเกลือกจากน้ำทะเล มีผู้ปกครองดินแดน ผลผลิตท้องถิ่นมีขนนกกระเต็น ไม้ฝาง ซีฝั้ง และหมากสินค้าที่นำมาค้าขายมีสิ่งของจำพวกน้ำตาล ผ้าอุหลุน (?) เป็นต้น

ต้าเต๋อหนานไห้จ้อ (บันทึกดินแดนทะเลใต้)

เงินลำปกรอง :

เงินหลี่ฟู่ เติงหลิวเหมย ผูกาน หรงหลี่

หลัวหนุก

เสียนหลัวปกรอง :

ช่างสุ่ย ชู่กู่ตี

บทที่ 6

เอกสารสมัยราชวงศ์หยวน (เกี่ยวกับล้านนา)

หยวนลือ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง)

(1)

วันอู่ เดือน 8 ปีที่ 29 แห่งรัชศกจื้อหยวน ทรงมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้บูตุน (不敦) และหมางอู่ทูลหูลือ (忙兀秃魯迷失) ยกกองทัพไปตีประเทศปาไปสิฟู

(2)

วันเกิงหยิน เดือน 12 ปีที่ 29 แห่งรัชศกจื้อหยวน ขุนนางสำนักกราชเลขาธิการ (中书省)^① กราบทูลว่า “.....ชาวจินฉือ (พินทอง, 金齿) ช่วยเหลือกองทัพของหมางอู่ทูลหูลือ (忙兀秃魯迷失) เป็นอย่างดี โดยมอบเสบียงอาหารให้แก่กองทัพ (ทรงโปรดเกล้าฯ) ตั้งเป็นจังหวัดมู่หลาย (木來府)

(3)

วันอู่ฉี เดือน 12 ปีที่ 2 แห่งรัชศกหยวนเจิน ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตั้งสำนักปกครองฝ่ายทหาร และพลเรือนเซอหลี่ (御里军民总管府) กรมการมณฑลยูนนาน (云南行省) กราบทูลว่า “ดินแดนของเซอหลี่ใหญ่กับปาไปสิฟูติดต่อกันไปมาเหมือนพินปลา บัดนี้ หูเนี่ยน (胡念) แห่งเซอหลี่ใหญ่ยอมสวามิภักดิ์แล้ว เซอหลี่ย้อนกลับเข้ายึดครองพื้นที่อันเป็นชัยภูมิ เกิดการปล้นสะดมและฆ่าฟันอยู่เสมอ หูเนี่ยนได้ให้หูลุน (胡伦) ผู้เป็นน้องชายมาทูลขอให้ทรงแยกสำนักปกครอง (司) ออกมาใหม่อีกแห่งหนึ่ง คัดเลือกผู้ที่รอบรู้เรื่องของพวกเขา (อนารยชน) มาเป็นผู้ปกครอง เกลี้ยกล่อมให้ยอมสวามิภักดิ์ เพื่อเป็นการขยายอาณาเขต” ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งข้าราชการทหารและพลเรือนที่เหมียวก้ง (蒙样刚) และเขตอื่นๆ

^① จงซูเล้ง (中书省) หรือ สำนักกราชเลขาธิการ (Central Secretariat) เป็น 1 ใน 3 หน่วยงานราชการส่วนกลางระดับสูงสุดของราชสำนักจีนสมัยโบราณร่วมกับเหมินเซี่ยเล้ง (门下省) หรือ สำนักเสนาบดี (Chancellery) และซางซูเล้ง (尚书省) หรือ สำนักกิจการแห่งรัฐ (Department of State Affairs) ช่วงสมัยการปกครองของราชวงศ์ต่างๆ อำนาจหน้าที่ของแต่ละสำนักเปลี่ยนแปลงไปตามพระราชประสงค์ของจักรพรรดิ สมัยราชวงศ์หยวน จงซูเล้ง หรือ สำนักกราชเลขาธิการ เป็นหน่วยงานสูงสุด หัวหน้าหน่วยงานดังกล่าวทำหน้าที่เป็นสมุหนายก หัวหน้าขุนนางทั้งปวงในราชสำนัก ขณะที่เหมินเซี่ยเล้งและซางซูเล้งถูกยกเลิกไปในสมัยราชวงศ์หยวน (李孔怀, 中国古代行政制度史, 上海: 复旦大学出版社, 2007; Charles O. Hucker, A Dictionary of Official Titles in Imperial China, Stanford University Press, 1985, p.329)

(4)

วันเจี๋ยจื่อ เดือน 9 ปีที่ 1 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ปาไปสี่ฟู่ก่อกบฏ บุ๊กเข้าตีเซอหลี่ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เหย่เซียน
ปู้ฮัว (也先不花) ยกทัพเข้าปราบปราม

(5)

วันกู่ยี่ เดือน 12 ปีที่ 4 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้หลิวเซิน (刘深) เหนอลำได้ (合刺带)
และเจิ้งไยว่ (郑祐) นำทัพ 2 หมื่นเข้าตีปาไปสี่ฟู่ และมีพระบรมราชโองการรับสั่งถึงมณฑลยูนนานให้จัดหามา 5
ตัวต่อทหาร 10 นาย หากไม่เพียงพอให้ทดแทนด้วยโค

(6)

วันกิงชวี เดือนอ้าย ฤดูใบไม้ผลิ ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ จ่ายเงินเบี้ยหวัดแก่ทหารที่เข้าตีปาไปสี่ฟู่รวม
ทั้งสิ้นเก้าหมื่นสองพันดั่ง (錠) เศษ

(7)

วันจีเหม่า เดือนยี่ ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ตั้งให้หลิวเซินและเหนอลำได้เป็นข้าหลวงใหญ่ฝ่ายขวา (中书
右丞) เจิ้งไยว่เป็นรองข้าหลวงใหญ่ (参知政事) ประดับตราราชสีห์ (虎符) ทุกคน วันดิงโฮ่ จัดตั้งทหาร
2 กองพล (万户府)^① ผู้บัญชาการ 4 คน สำหรับเข้าตีปาไปสี่ฟู่ โดยระดมนักโทษจากมณฑลเสฉวนและยูนนาน
เข้าเป็นทหาร

(8)

วันเหรินอู่ เดือน 4 ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ เคลื่อนกองทัพมณฑลยูนนานเข้าตีปาไปสี่ฟู่

(9)

วันเหรินชวี เดือน 5 ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ช่งหลงจี (宋隆济) ขุนนางท้องถิ่นมณฑลยูนนานก่อกบฏ
เวลานั้น หลิวเซินนำทัพออกจากจังหวัดซุนหยวน (顺元) มายังมณฑลยูนนาน เยว่ฮูหนาน (月忽南) ข้าหลวง
มณฑลยูนนานเกณฑ์ราษฎรขนส่งเสบียงอาหารให้กองทัพ ช่งหลงจีสว่โอกาสหลอกเกลี้ยกล่อมราษฎรว่า “กองทัพ
หลวงเกณฑ์พวกเจ้ามากลั่นผมและลักหน้าไปเป็นทหาร หากตายในสนามรบ บุตรและภรรยาจะตกเป็นเชลย”

^① ภาษาจีน คือ “ว่านฮู่ฝู่” (万户府) เป็นหน่วยหนึ่งของการจัดกองทัพสมัยราชวงศ์หยวน ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ว่านฮู่ฝู่
เขียนฮู่ลั่ว (千户所) ไปฮู่ลั่ว (百户所) และมาฮู่จี้ (牌子) การจัดแบ่งดังกล่าวสามารถเทียบเคียงกับการจัดกองทัพสมัย
ปัจจุบัน คือ กองพล กองพัน กองร้อย และหมวด ตามลำดับ

ราษฎรหลงเชื่อพากันเข้าร่วมก่อกบฏ วันปึงหยิน มีพระบรมราชโองการไปยังมณฑลยูนนานให้แจกจ่ายเบี้ยคนละ 60 พวง (索) แก่ผู้อสาไปตีป่าไปสีฟู่ 2,000 คน

(10)

วันกู่ยี่ เดือน 7 ฤดูใบไม้ร่วง ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ มีคำสั่งให้มณฑลยูนนานจัดพลธนูมองโกลเข้าตีป่าไปสีฟู่

(11)

วันเจี๋ยชวี เดือน 8 ปีที่ 5 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ส่งเสวซาวอู่เอ๋อ (薛超兀而) ยกทัพเข้าตีบรรดาประเทศพินทอง ขณะนั้น กองทัพที่ไปตีพม่ากำลังยกทัพกลับ ถูกพวกพินทองสกัดกั้นฆ่าฟันทหารล้มตายจำนวนมาก ประจวบกับป่าไปสีฟู่และอนารยชนอื่นๆ เอาเยี่ยงอย่างไม่ยอมจ่ายภาษีและฆ่าฟันขุนนาง จำต้องยกทัพเข้าปราบปราม

(12)

วันปึงชวี เดือน 2 ปีที่ 6 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ปลดทิวาเงินและขุนนางที่ไปตีป่าไปสีฟู่ ยึดตราประจำตำแหน่งและหนังสือเบิกทางคืน

(13)

วันอี้จี้ เดือน 3 ปีที่ 7 แห่งรัชศกต้าเต๋อ จากความพ่ายแพ้ในสงครามกับป่าไปสีฟู่ ให้ประหารชีวิตทิวาเงิน โบกยเหอล่าได้และเจิ้งไยว่ และยุบเลิกสำนักปกครองพม่าแห่งมณฑลยูนนาน (云南征缅分省)

(14)

วันเหรินหยิน เดือนอ้าย ฤดูใบไม้ผลิ ปีที่ 3 แห่งรัชศกจื้อต้า ทรงมีพระบรมราชโองการไปยังป่าไปสีฟู่ โดยให้ส่วจื่อเอ๋อเว่ย (算尺儿威) ข้าหลวงฝ่ายขวามณฑลยูนนาน (云南行省右丞) ไปเกลี้ยกล่อม

(15)

วันกู่ยี่ เดือน 5 ปีที่ 4 แห่งรัชศกจื้อต้า พวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ เซอหลี่ใหญ่ และเซอหลี่น้อยรุกรานชายแดน มีรับสั่งให้อ๋องแห่งยูนนาน (云南王) และอาฮู่ไถ (阿忽台) ข้าหลวงฝ่ายขวามณฑลยูนนาน ปรีกษาหาหรือยกทัพเข้าปราบปราม

(16)

วันซินเหม่า เดือน 8 ปีที่ 1 แห่งรัชศกหวงชิ่ง ทรงมีพระบรมราชโองการให้อาฮู่ไถข้าหลวงฝ่ายขวามณฑลยูนนานนำทหารมองโกลเข้าสมทบกับอ๋องแห่งยูนนานไปตีพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่

(17)

วันอุชวี เดือน 9 ปีที่ 1 แห่งรัชศกหวงซิ่ง ยุติการตีพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ เซอหลี่ใหญ่ และเซอหลี่น้อย และให้มีพระบรมราชโองการไปเกลี้ยกล่อม วันซินไฉว พวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ เซอหลี่ใหญ่ และเซอหลี่น้อยถวายช้างที่ฝึกแล้วและสิ่งของพื้นเมือง

(18)

วันกู่ยเหมา เดือน 10 ถุดูหนาว ปีที่ 2 แห่งรัชศกเหยียนไยว พวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ส่งทูตมาถวายช้างที่ฝึกแล้ว 2 เชือก ทรงพระราชนิพนธ์สิ่งของตอบแทน

(19)

วันเจียหยิน เดือน 5 ปีที่ 3 แห่งรัชศกไท่ตัง จาวหนานทง (招南通) (เจ้า) แห่งพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ส่งจาวซานทิง (招三听) บุตรชายมาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(20)

วันจีเว่ย เดือน 7 ถุดูไบไม่ร่วง ปีที่ 3 แห่งรัชศกไท่ตัง จาวหนานทง (เจ้า) แห่งพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่ส่งทูตมาถวายช้างที่ฝึกแล้วและสิ่งของพื้นเมือง

(21)

วันเกิงหยิน เดือน 2 ปีที่ 4 แห่งรัชศกไท่ตัง จาวหนานทงเจ้าแห่งพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่มาถวายสิ่งของพื้นเมือง

(22)

วันอู่ฉู่ เดือน 7 ถุดูไบไม่ร่วง ปีที่ 4 แห่งรัชศกไท่ตัง ไส้ฉิวหลัว (赛丘罗) ขุนนางท้องถิ่นจังหวัดโหมวเหนียน (谋粘路) เกลี้ยกล่อมให้จาวซานจิน (招三斤) (เจ้า) แห่งพวกอนารยชนป่าไปสีฟู่มาสวามิภักดิ์ ช่านเซี่ย (散怯) ขุนนางท้องถิ่นแห่งหยินซาหลัว (银沙罗) ส่งหารไส้ฉิวหลัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้ออังกแห่งยูนนานส่งคนไปว่ากล่าว

(23)

วันเจียอู่ เดือน 9 อิกิมาส ปีที่ 4 แห่งรัชศกไท่ตัง อนารยชนป่าไปสีฟู่ทูลขอพระราชทานขุนนางไปช่วยปกครอง จึงทรงโปรดฯ ให้ตั้งสำนักข้าหลวงและแม่ทัพใหญ่แห่งเหมิงจี้ (蒙庆宣慰司都元帅府) สำนักเจ้าเมืองมู่อัน (木安府) และสำนักเจ้าเมืองเหมิงเจีย (孟杰府) ขึ้นที่ป่าไปสีฟู่ โดยให้ชื่อหนี่ชุง (事你出公) รองข้าหลวงใหญ่ (同知) แห่งอูซา (乌撒宣慰司) และจาวหนานทงขุนนางท้องถิ่นทำหน้าที่ข้าหลวงและแม่

ทัพใหญ่ร่วมกัน หมี่เต๋อ (米德) ขุนนางตำแหน่งผู้บัญชาการพระราชมารดา (招諭人) เป็นรองข้าหลวงและรองแม่ทัพใหญ่ จาวซานจินบุตรชายจาวหนานทงเป็นเจ้าเมืองมูอัน หุนเฉิน (混盆) หลานชายเป็นเจ้าเมืองเหมิงเจีย พร้อมทั้งพระราชนัดดาเงินทองตามฐานานุศักดิ์

(24)

วันจื่อ เดือน 5 ปีที่ 1 แห่งรัชศกจื่อเหอ (เจ้าแห่ง) พวกอนารยชนไปสืบทอดอายุจาว (哀招) บุตรชายมาถวายช้างที่ฝึกแล้ว

(25)

วันกู่ฉิว เดือน 11 ปีที่ 1 แห่งรัชศกจื่อเหอ จาวอาย (昭哀) ทูตแห่งประเทศปาไปสืบทอด.....ต่างนำสิ่งของพื้นเมืองมาถวายเป็นบรรณาการ

(26)

วันซินไฉว เดือน 2 ปีที่ 2 แห่งรัชศกเทียนลี่ปาไปสืบทอด.....ต่างนำสิ่งของพื้นเมืองมาถวายเป็นบรรณาการ

(27)

วันจื่อไฉว เดือน 5 ปีที่ 2 แห่งรัชศกจื่อซุ่น ทรงโปรดฯ ให้ตั้งสำนักข้าหลวงและแม่ทัพใหญ่แห่งปาไป (八百处宣慰司都元帅府) โดยให้จาวเลียน (昭练) ขุนนางท้องถิ่นเป็นข้าหลวงใหญ่และโปรดฯ ให้ตั้งสำนักเจ้าเมืองเจ้อเสียน (者线) เหมิงซิงเตียน (蒙庆甸) หยินซาหลัว (银沙罗) ตำแหน่งขุนนางชั้น 4 ชั้นโท (从四品)

(28)

สำนักปกครองฝ่ายทหารและพลเรือนเซอหลี่ (御里军民总管府) ตั้งขึ้นในรัชศกต้าเต๋อ (ค.ศ. 1297-1307) (สมัยรัชศกต้าเต๋อ มณฑลยูนนานกราบบังคมทูลว่า “ดินแดนของเซอหลี่ใหญ่กับปาไปสืบทอดต่อสู้กันไปมาเหมือนฟันปลา ตั้งตัวเป็นศัตรูกันอยู่ บัดนี้ หูเนี่ยน (胡念) แห่งเซอหลี่ใหญ่ยอมสวามิภักดิ์แล้ว เซอหลี่น้อยกลับเข้ายึดครองพื้นที่อันเป็นชัยภูมิ เกิดการปล้นสะดมและฆ่าฟันอยู่เสมอ หูเนี่ยนต้องคอยอยู่เฝ้ารักษา ไม่อาจผลจากไปได้ จึงให้หูลุน (胡伦) ผู้เป็นน้องชายมาเข้าเฝ้า ชัดแจ้งลักษณะภูมิประเทศเพื่อขอตั้งสำนักปกครองฝ่ายทหารและพลเรือนเซอหลี่ (御里军民宣抚司) และคัดเลือกผู้ที่รอบรู้เรื่องของพวกหนานอี (อนารยชน, 蛮夷) มาเป็นผู้ปกครอง เกลี้ยกล่อมให้ยอมสวามิภักดิ์ เพื่อเป็นการขยายอาณาเขต” จึงมีการตั้งสำนักปกครองฝ่ายทหารและพลเรือนเซอหลี่ขึ้น)

(29)

ปูหลู่เหอต้า (步魯合答) ขวามองโกลตระกูลหงจีล่า (弘吉剌)(รัชศกจื้อหยวน) ปีที่ 21 มีรับสั่งให้ยกทหารม้ามองโกลหนึ่งพันนายไปตีพวกอนารยชนพื้นทองจนราบคาบจากนั้นไปตีประเทศปาไปสีฟู่ เมื่อเดินทางถึงเซอหลี่ (車厘) อันเป็นที่พำนักของหัวหน้าเผ่าพื้นเมือง คั่วคั่ว (綽綽) ผู้มีตำแหน่งเป็นอ๋อง สั่งการให้ปูหลู่เหอต้านำทหารม้าสามร้อยไปเกลี้ยกล่อมให้ยอมสวามิภักดิ์ (เซอหลี่) ไม่ยอมอ่อนน้อม จึงนำทหารเข้าตี ไหวเจ็ง (侯正) ข้าหลวง (都鎮抚) เสียชีวิต ปูหลู่เหอต้าเข้าทำลายประตูด่านทิศเหนือเข้ายึดค่าย ปราบเชอหลี่จนสงบราบคาบลง

(30)

ปีที่ 5 รัชศกต้าเต๋อ (ฮาล่าไต้, 哈剌紇) ไปตีรุเจี้ยน (入見) ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นจื่อเต๋อต้าฟู่ (資德大夫) และข้าหลวงฝ่ายขวามองโกลยูนนาน เคยไปตีปาไปสีฟู่กับหลินเจิน ขณะเดินทางถึงซุนหยวน ช่งหลงจี (宋隆濟) และพวกก่อกบฏ กองทัพพ่ายแพ้ต้องถอยกลับ หลินเจินถูกประหาร ฮาล่าไต้ (哈剌歹) ก็พลอยถูกปลดในโทษฐานมีความผิดเช่นกัน

(31)

(จากหงกั๋ง, 張弘綱) ติดตามหลินเจินข้าหลวงฝ่ายขวามองโกลยูนนานไปตีปาไปสีฟู่ เมื่อผ่านท้องที่ปาฟาน (八番) ได้สู้รบกับพวกกบฏอนารยชนของช่งหลงจี (宋隆濟) อย่างสุดกำลังจนเสียชีวิต

(32)

(รัชศกต้าเต๋อ) ปีที่ 6 (เงินเทียนเสียง) ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่มองโกลเจียงหนาน (江南行合御史中丞) ถวายฎีกากราบบังคมทูลเรื่องการเข้าตีพวกอนารยชนตะวันตกเฉียงใต้ (西南夷) ว่า

“การศึกนั้นมิทั้งที่สมควรกระทำ และไม่สมควรกระทำ มีเพียงการทำศึกแต่ที่สมควร จึงจะทำให้กองทัพมันคงเกรียงไกร เตรียมพร้อมไว้รับมือการศึกษาที่จำเป็น เช่นนี้จึงจะนับเป็นผู้ชำนาญในการศึก ปีที่แล้ว หลินเจิน ข้าหลวงฝ่ายขวา (มองโกลยูนนาน) นำทัพเดินทางไกลไปตีปาไปสีฟู่ นับเป็นการศึกที่ไม่สมควรกระทำ ดินแดนเล็กไกลโพ้นเช่นนั้น ตั้งอยู่ห่างจากมองโกลยูนนานไปทางตะวันตกเฉียงใต้หลายพันลี้ เป็นดินแดนทุรกันดารทางไกล ขนนั้นไซ้ก็ขาดแคลนไร้ปัญญา แม้ได้มาก็ไร้ประโยชน์ ปลอยไว้ก็เป็นภัยคุกคาม”

“หลินเจินกล่าวเท็จต่อเบื้องบน ไปปิดต่อเบื้องล่าง เมื่อยกกองทัพผ่านท้องที่ปาฟาน กระทำการ โยโสโอหัง วางอำนาจบาตรใหญ่ เช่นพระราชกรณียกิจความวุ่นวายขึ้นกลางคัน หลินเจินนอกจากจะไม่สามารถระงับเหตุความวุ่นวายได้แล้ว ยังต้องเสียทีแก่กลุ่มก่อความวุ่นวาย จนกองทัพขาดเสบียงอาหาร ทหารถึงกับต้องกินเนื้อกันเอง เมื่ออับจนหนทาง ต้องกระเถือกระดูกคนตาย ภูเขาทหารพื้นเมืองไล่ตามตี จนพ่ายแพ้ย่อยยับ หลินเจินทั้ง

กองทัพหลบหนีเอาตัวรอด ทหารล้มตายลงแปดเก้าส่วน สูญเสียดินแดนกว่าพันลิ้ว ราชสำนักได้ส่งกองทัพจากสำนักเหอหนาน เจียซี และหูกว่างรวม 4 มณฑล โดยแต่งตั้งให้หลิวเอ้อปา (刘二霸) เป็นแม่ทัพใหญ่ จึงดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา มณฑลหูเป่ย์ มณฑลหูหนาน ต้องเกณฑ์แรงงานจำนวนมากเพื่อขนส่งเสบียงอาหารส่งไปยังเมืองโปเจา (卞州) โดยแรงงานต้องจัดหาเสบียงอาหารสำหรับตนเอง รวมจำนวนกว่าสองแสนคน ขณะนั้นตรงกับฤดูเก็บเกี่ยว การทำสงครามขนาดใหญ่ที่ต้องเกณฑ์ไพร่พลรกรดราล่ำบากในการเดินทัพไปกลับหลายพันลิ้วเช่นนี้ ย่อมจะต้องเกิดเหตุร้ายนานา แม้ว่าเสบียงอาหารส่งไปถึงแล้วทั้งหมด ย่อมนับว่าโชคดี แต่กองทัพหนีบั้นนี้ จะต้องอาศัยเสบียงที่ส่งไปในครั้งนี้ แล้วในภายหน้า ควรจะทำเช่นใด ?

“ได้ยินเหล่าแม่ทัพนายกองและพลทหารที่แตกทัพจากการศึกปราบตะวันตกทำให้พอทราบที่ดินแดนอนารยชนตะวันตกเฉียงใต้อันไกลโพ้นนั้น ภูเขาสูงใหญ่สลับไปมา มีหน้าผาสูงชันและป่าหนาทึบ ต้นไม้หนาแน่นเป็นกองใหญ่เต็มไปด้วยหนาม เส้นทางเดินทัพต้องผ่านภูมิประเทศเช่นนี้ บางช่วงแคบพอให้พลทหารและทหารม้าผ่านได้ทีละนาย เดินหน้าเสมือนหนึ่งเดินสู่ห้องฟ้า ถอยหลังเสมือนหนึ่งลงสู่เหวลึก หากพวกโจรถือโอกาสซุ่มโจมตี แม่ทัพที่เราจะมีกำลังพลจำนวนมาก ก็ยากที่จะแสดงพละนาถาพออกมา ทั้งอากาศที่ปกคลุมด้วยหมอกควันพิษ ล้วนแต่ให้โทษแก่ผู้คนทั้งสิ้น หากพวกเขาล่าอนารยชนรู้ว่ากองทัพจะมาถึง รือลอนบ้านเรือนและเคลื่อนย้ายสิ่งของหลบหนีเข้าป่า ปิตาหาเข้าออกซุ่มยิงสำคัญ ถ่วงเวลากองทัพของเราให้เดินหน้าต่ออีกไม่ได้ จะหาเสบียงอาหารก็ไม่มี พลทหารต้องอดอยากหิวโหย เจ็บป่วยล้มตาย จนกองทัพต้องพ่ายแพ้ตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มรบ จึงควรต้องใคร่ครวญให้รอบคอบเสียก่อน

“นับแต่ยกทัพไปตีอู่ปิ่น จามปา (占城) โคชินไชน่า (交趾) ขวา และพม่าในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมา นั้นยังไม่เคยได้รับผลประโยชน์จากดินแดนและผู้คนในดินแดนที่เข้ามาสวามิภักดิ์แม้แต่ด้อย มีแต่ต้องสิ้นเปลืองทรัพย์สินเงินทองและสูญเสียทหาร นี่สามารถเรียกว่าชัยชนะได้หรือ ! ปีที่แล้วยกทัพไปตีตะวันตก ปีนี้มีการศึกครั้งนี้ ก็ย่อมเฉกเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ก่อนหน้าไม่นานคงไม่ยากที่จะเกิดซ้ำอีกครั้ง กองทัพอ่อนล้าประชาชนเดือดร้อน ไม่รู้จะสิ้นสุดลงเมื่อใด ต้นเหตุภยันตรายครั้งนี้มาจากหลิวเจินแต่เพียงผู้เดียว

“อนึ่ง ได้ยินว่าผู้คนในประเทศหลัว ท้องที่ปาฟาน มักถูกทหารที่เดินทางปัดตะวันตกทำร้าย ต้องละทิ้งถิ่นฐานที่ทำมาหากิน หลบหนีเอาตัวรอด ต่างพากันเกลียดชังหลิวเจินเข้ากระดูกดำจนอาจจับเอามาแระเนื่อกิน แม้แต่ฟ้าเบื้องบนยังเกลียดชังความชั่วร้ายของหลิวเจินเช่นเดียวกับใจคน จึงควรจับหลิวเจินมาลงโทษเพื่อสนองเจตนาของฟ้าเบื้องบนและประชาชนเบื้องล่าง แล้วให้ม็องตราไปยังดินแดนแห่งนั้นเพื่อแสดงบุญคุณที่ราชสำนักอุ้มชูมาเป็นเวลาหลายสิบปี กับมีพระบรมราชโองการว่าจะไม่มีการเกณฑ์ทหารเข้าจากราณแดนไกลอีกต่อไป เมื่อกระทำเช่นนี้แล้ว (ประชาชน) ย่อมจะค่อยๆ หันกลับมาอ่อนน้อมสวามิภักดิ์เอง ทำให้เหล่าขุนนางท้องที่และราษฎรรู้ว่าไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปร่วมทัพหลวงในการศึกกับดินแดนเล็กๆ ที่หาประโยชน์อันใดไม่ได้....

“จากสถานการณ์ตอนนี้ สิ่งที่เราควรทำคือส่งกองทัพตั้งมั่นรักษาชายแดน ขุดลอกเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำใกล้ไกลให้เชื่อมต่อกัน ออกใช้ตัวอนุญาตนขนส่งและซื้อขายเกลือและชา ออกใช้ตัวเงินปรับราคาข้าวให้สูงขึ้น รับซื้อเสบียงอาหารสำหรับกองทัพจากรัฐตามราคาซื้อขายจริง แต่กฎหมายต้องบังคับใช้อย่างเข้มงวดและเที่ยงธรรม ขุนนางไม่ประพฤติทุจริต จะทำให้เรือบรรทุกข้าวแล่นเข้าไปถึงดินแดนตอนใน ทหารมีเสบียงอาหารบริบูรณ์ ราษฎรไม่เดือดร้อน เป็นการสร้างรากฐานภายใต้สงบสุขและสร้างความมั่นคงให้แก่ชายแดน ใช้ความสงบของเรายศความเข็มเกริมจากภายนอก แสดงบุญคุณเพื่อกล่อมจิตใจให้อ่อนน้อม แสดงบารมีเพื่อสยบความ เมื่อนานเข้าก็ย่อมมาอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ แบบแผนแห่งกษัตริย์ผู้ทรงทศพิศราชธรรมเช่นนี้ย่อมยังประโยชน์หมื่นคนนานับ หากกระทำเช่นนี้แล้วยังไม่สำเร็จผล ควรไตร่ตรองถึงผลดีร้ายและผลสำเร็จ จึงค่อยตัดสินใจและลงมือกระทำ พวกเหล่าอานารยชนท้องที่ซิดัง (奚 狄) นั้น มีอยู่หลากหลายพันธุ์ แม้นี้จะอยู่รวมกัน แต่ไร้ซึ่งความสมัคสมานสามัคคี ไม่อาจรวมใจกันเป็นศัตรูกับเราได้อย่างถาวร ยามเดือดร้อนเข้าช่วยเหลือกัน แต่ยามสงบกลับหวาดระแวงซึ่งกันและกัน ควรใช้กลอุบายแย่งให้แตกแยกกัน จนเมื่อสบโอกาส ก็เป็นทีของเราที่จะส่งทหารเข้าไปตี ปฏิบัติต่อผู้ที่ยอมสวามิภักดิ์ด้วยคุณธรรม กำราบผู้ที่แข็งข้อด้วยกำลังทหาร เมื่อใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ความสำเริงย่อมบังเกิดโดยง่าย หากใช้แต่พระเดชไม่ใช้พระคุณตามอย่างหลิวเซิน เกรงว่าความวุ่นวายที่เคยเกิดในอดีตจะกลับมาเกิดซ้ำอีกครั้ง”

ฎีกาของเียนเยียนเสียงไม่ได้รับการพิจารณา กลับ จึงขอลาออกจากราชการโดยอ้างเหตุว่าป่วย

รัชศกต้าเต๋อ ปีที่ 7 มีรับสั่งให้เียนเยียนเสียงเข้าเฝ้าและแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตสำนักจีเสียน (集贤大学士) ปรีกษาหรือข้าราชการกับสำนักราชเลขาธิการ (中书省事)

จินหยวนสี่ (พงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับหอหลวง (ชำระใหม่))

ปาไปสี่ฟู่ นั้น ชาวอานารยชนเรียกว่า จิงไม (景迈) ดำเนินเล่ากันว่า ผู้นำของดินแดนแห่งนั้นมีภรรยาแปดร้อย ปกครองป้อมค่ายคนละแห่ง จึงได้ชื่อดังนี้ นับแต่สมัยโบราณดินแดนไม่ติดต่อกับประเทศจีน ต้นรัชศกจงถ่ง (中统, ค.ศ. 1260-1264) รัชสมัยจักรพรรดิซื่อจู่ (世祖) มีรับสั่งให้แม่ทัพยกทหารเข้าปราบปราม แต่ไม่สำเร็จจึงยกทัพกลับ ภายหลังส่งทูตไปเกลี้ยกล่อม ตั้งสำนักปกครองฝ่ายทหารและพลเรือนปาไปสี่เตี้ยน (八 百大向军民宣慰司) และยังมีเขื่อนหลี่ใหญ่ (大御里) เขื่อนหลี่น้อย (小御里) ซึ่งแต่เดิมคือภูผาหลี่ (古 产里) หรือเขื่อนหลี่ (车里) ต่อมาก่อเสียงเพี้ยนเป็นเขื่อนหลี่ ดินแดนดังกล่าวตั้งอยู่บริเวณทางใต้ของแม่น้ำหยวนเจียง (元江) เขตแดนติดต่อกับปาไปสี่ฟู่สลับกันไปมาเหมือนฟันปลา ปีที่ 1 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ไปสี่ฟู่ก่อกบฏ บุกเข้าตีเขื่อนหลี่ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เหยียนบูฮัว (野先不花) ยกทัพเข้าปราบปราม แต่ไม่สามารถพิชิตได้ ปีที่ 4 (แห่งรัชศกต้าเต๋อ) ดำเนินการตามแผนของหลิวเซินข้าหลวงใหญ่ฝ่ายความฉกฉวยนาน จัดกำลัง

ทหารสองหมื่น 2 ตั้งเป็น 2 กองพลปราบปาไปสี่ฟู่ (征八百媳妇万户府)^① โดยระดมนักโทษจากมณฑลเสฉวนและยูนนานเข้าเป็นทหาร แจกจ่ายเบี้ยให้คนละ 60 พวง (索) หลิวเจินและคณะเคลื่อนทัพผ่านเส้นทางจังหวัดซุนหยวน (順元路) แล้วเกณฑ์ราษฎรขนส่งเสบียงอาหารให้กองทัพ ช่งหลงจี (宋隆济) ขุนนางท้องถิ่นหลอกเกลี้ยกล่อมราษฎรว่า “กองทัพหลวงเกณฑ์พวกเจ้ามากลั่นผมและสักหน้าไปเป็นทหาร หากตายในสนามรบ บุตรและภรรยาจะตกเป็นเชลย” ราษฎรหลงเชื่อพากันเข้าร่วมก่อกบฏ หลิวเจินยังได้ข่มขู่ให้เสอเจีย (蛇节) ภรรยาของขุนนางท้องถิ่นซุ่ยซี (水西) มอบเงิน 3,000 ตำลึง และม้า 3,000 ตัว เสอเจียไม่สามารถจัดหาได้ จึงเข้าร่วมสมคบกับช่งหลงจิน้ำขาวเหมียว (苗) เหลา (佬) จื่อเจียง (紫江) และชาวอานาชนอื่นๆ ปิดล้อมหลิวเจินให้อยู่กลางซอกเขาเล็ก แล้วเข้าตีค่ายหยางหวาง (杨黄寨) ปล้นสะดมและฆ่าผู้คนล้มตายจำนวนมาก ราชสำนักมีคำสั่งให้เย่ซู่ไดเอ๋อ (也速带尔) ข้าหลวงมณฑลส่านซี (陕西平章) และหลิวกั๋วเจีย (刘国杰) ข้าหลวงมณฑลหูกว่าง (湖广平章) นำกองทัพมาสมทบกันแล้วยกไปปราบปราม ตีทัพช่งหลงจีแตกพ่ายที่แม่น้ำมั่วเทอ (墨特川) อาฉง (阿重) หลานชายซึ่งรับราชการในตำแหน่งงจื่อ (同知) ของมณฑลซุนหยวนจับตัว (ช่งหลงจี) มามอบให้ (แก่หลิวเจิน) ส่วนเสอเจียหนีขอยอมแพ้ จึงให้ประหารชีวิต โดยหลิวเจินให้นำร่างแขวนประจาน ปีที่ 2 แห่งรัชศกจื้อด้า (ค.ศ. 1308-1311) รัชสมัยจักรพรรดิอู่จง ปาไปสี่ฟู่ เซอหลี่ใหญ่ และเซอหลี่น้อยก่อความวุ่นวาย กู่เป่า (谷保) ขุนนางท้องถิ่นจังหวัดเว่ยหยวน (威远州) เข้ายึดมูหลัวเตี้ยน (木罗甸) จึงให้ซ่านจื่อเอ๋อเว่ย์ (算只尔威) ข้าหลวงฝ่ายขวามณฑลยูนนานไปเกลี้ยกล่อมให้ยอมอ่อนน้อม แต่ (ซ่านจื่อเอ๋อเว่ย์) แอบรับสินบนจากกู่เป่าเลยพ่ายแพ้ต้องถอยทัพกลับ ต้นรัชศกหวงซีง (ค.ศ. 1312-1313) รัชสมัยจักรพรรดิเหวินจง ปาไปสี่ฟู่ถูกราชชายแดนอีกครั้ง จักรพรรดิทรงมีพระบรมราชโองการลงไปเกลี้ยกล่อมให้ยอมอ่อนน้อม ครั้งแรกได้ฉวยข้างที่ฝึกแล้วและข้างเผือกเป็นบรรณาการ ต่อมาได้ส่งจาวซานทิงพระราชาโอรสเป็นทูตมายังราชสำนัก เวลานั้น อายยง (哀用) แห่งเซอหลี่ใหญ่ก็ได้ส่งคณะทูต 75 คนมาเข้าเฝ้าพระจักรพรรดิ ทรงพระราชทานหมวกผ้า (衰帽) รองเท้าและถุงเท้า (靴袜) แตกต่างกันตามตำแหน่ง (รัชศกให้ตัง) ปีที่ 4 ทูลขอพระราชทานขุนนางไปช่วยปกครอง จึงทรงโปรดฯ ให้ตั้งสำนักข้าหลวงและแม่ทัพใหญ่แห่งเหมิงซีง (蒙庆宣慰司都元帅府) สำนักเจ้าเมืองมูอัน (木安府) และสำนักเจ้าเมืองเหมิงเจีย (孟杰府) ขึ้นที่ปาไปสี่ฟู่ เมื่อจักรพรรดิเหวินจง (文宗) ขึ้นสืบราชสมบัติ จาวอ้าย (昭哀) ทูตจากปาไปสี่ฟู่มาถวายเครื่องราชบรรณาการ

ดินแดนแห่งนี้ ด้านตะวันออกติดกับลาว (老挝) ทิศใต้ติดกับอนารยชนปัวเล่อ (波勒) ทิศตะวันตกติดกับต้าจีล่า (大吉剌) ทิศเหนือติดกับจังหวัดเหมิงเกัน (孟艮府) เดินทางจากด่านเหยาเกวน (姚关) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้หาลิบเจิง (程) ก็จะถึงดินแดนดังกล่าว (ที่นั่น) มีภูเขาหนานเก้อล่า (南格刺山) ตอนล่าง

^① ภาษาจีน คือ “ว่านฮู่ฝู่” (万户府) เป็นหน่วยหนึ่งของการจัดกองทัพสมัยราชวงศ์หยวน ซึ่งแบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ว่านฮู่ฝู่ เซียนฮู่ลั่ว (千户所) ไปฮู่ลั่ว (百户所) และผ่ายจี (牌子) การจัดแบ่งดังกล่าวสามารถเทียบเคียงกับการจัดกองทัพสมัยปัจจุบัน คือ กองพล กองพัน กองร้อย และหมวด ตามลำดับ

มีแม่น้ำ ทางใต้ขึ้นกับปาไป (八百) ทางเหนือขึ้นกับเซอหลี่ (车里) ที่ราบยาวหลายพันลี้ อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล ผลิตผลพื้นเมืองมีกำยาน ไม้จันทร์ และเครื่องหอมอื่นๆ ราษฎรเป็นกลุ่มชนชาวปัว (樊) สักรูปดอกไม้ไว้ที่กลางหน้าผาก เป็นพวกชาวสีกาย (黠戛) นับถือศาสนาพุทธ รังเกียจการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทุกหมู่บ้านมีวัด 1 แห่ง แต่ละวัดมีเจดีย์ นับได้ประมาณหมื่นวัด เมื่อมีข้าศึกเข้ามารุกรานก็จำต้องนำทหารเข้าต่อสู้ป้องกันแผ่นดิน ครั้นเมื่อพันภทภัยแล้วก็ยุติการศึก จึงมีชื่อเรียกกันในถิ่นนั้นว่าประเทศสือเปย (慈悲國, ประเทศแห่งเมตตา)

จาวปู้จู่

ปีที่ 1 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ประเทศปาไปสืบทอดกับหุนง์ (胡弄) บุคตีหูลุน (胡伦) แล้วรุกรานต่อไปยังประเทศหม่า เซอหลี่ส่งหนังสือแจ้งเหตุฉุกเฉิน มีรับสั่งให้มณฑลยูนนานเกณฑ์ไพร่พลสองพันหรือสามพันนายไปช่วยเหลือ

ปีที่ 2 แห่งรัชศกต้าเต๋อ ประเทศปาไปสืบทอดยกส่งเสริมจากหุนง์แห่งเซอหลี่เล็ก นำไพร่พลห้าหมื่นรบกับขุนนางท้องถิ่นแห่งหูลงเจียน (梦胡龙甸) และฮั่นกั (汉纲) บุตรชายหุนเจี้ยน (胡念) แห่งเซอหลี่ใหญ่เพื่อแย่งชิงดินแดน และยังสั่งให้คุนกัน (混干) ขุนทหารในอาณัตินำไพร่พลหนึ่งแสนเข้ารุกรานเหมิงยั้ง (蒙样) และท้องถิ่นอื่นๆ มณฑลยูนนานทูลขอทหารสองหมื่นไปปราบปราม

ปีที่ 4 แห่งรัชศกต้าเต๋อ เหลียงอ๋องกราบทูลขอนำทัพไปปราบโจรผู้ร้าย ราชสำนักปรึกษาหารือให้เกณฑ์กำลังพลสองหมื่นนายจากหูกวาง เจียงซี เหวหนาน ซานลี้ และเจ้อเจียงรวม 5 มณฑล โดยแต่งตั้งให้หลิวเซิน ข้าหลวงฝ่ายขวามณฑลจามปาและจิงหู (荊湖) และคณะนำทัพไปปราบปราม เมื่อครั้งเดินทางผ่านชุ่นหยวน (順元) ช่งหลงจี (宋隆济) ขุนนางท้องถิ่นก่อความวุ่นวาย เส้นทางถูกตัดขาด นายทัพนายกองและทหารบาดเจ็บล้มตาย หลิวเซินจำต้องยกทัพกลับ การปราบปรามจึงไม่สำเร็จ

ปีที่ 4 แห่งรัชศกจื้อต้า มณฑลยูนนานกราบบังคมทูลว่า “ปาไปสืบทอด เซอหลี่ใหญ่ และเซอหลี่เล็กก่อความวุ่นวาย อาโหลวหยิน (阿娄银) แห่งผู่หมาน (蒲蛮) แอบอ้างตนเป็นข้าหลวงและแม่ทัพใหญ่ (平章都元帅) เหมี่ยนฉา (緬察) ขุนนางท้องถิ่นแห่งซีลือเจิงเหมิน (七十城門) รุกรานหลินอัน (临安) และเจี้ยนสือ (建水) ขุนนางท้องถิ่นจังหวัดผู่ต้ง (普定路) โยกย้ายข้าราชการก่อการกบฏขึ้น ผ่านมาหลายปีก็ยังไม่สงบ ขอให้ราชสำนักเข้าปราบปราม” ราชสำนักให้นำพระบรมราชโองการไปเกลี้ยกล่อมให้สวามิภักดิ์

ปีที่ 2 แห่งรัชศกหวงซิ่ง มณฑลยูนนานสั่งการให้ไต้หนานเตี้ยนต้าหลู่ฮัวชื่อฝ่าฮูล่าตัง (解难向达普花赤法忽刺丁) และคณะนำเหล่าขุนพลของปาไปสืบทอดมาสวามิภักดิ์ ได้แก่ หน่ายอายหน่ายเวิน (乃爱乃温) กวนอายกวนอู่ (官哀官吾) เซียนหนีอายตางอู่ (恰尼哀当吾) ฮัวเอ้ออ้าว (化儿阿吾) อาสาณอาย (阿散阿哀) และคนอื่นๆ กลับไปยังดินแดนของพวกเขา

เดือนยัย ปีที่ 1 แห่งรัชศกเหยียนโย่ว เดินทางถึงค่ายมูเจิน (木肯寨) ซึ่งเป็นเขตแดนของดินแดนแห่งนั้น หานกั๋งนง (南贡弄) ภรรยาของหุนฉีล่าน (浑乞滥) ผู้นำแห่งชาวอนารยชนดังกล่าวส่งหน่วยยามัง (乃要弄) ผู้ซึ่งมีตำแหน่งหัวโล (火头) มาอัญเชิญพระราชโองการเข้าไปยังค่าย พร้อมกับวัว (ตั้งปะรำ) ล้อมคณะราชทูต สอบถามความประสงค์ของการเดินทางมาในครั้งนี้ (คณะทูต) จึงได้ตอบให้ทราบความ (หน่วยยามัง) ได้ถามความต่อว่า “เมื่อความในพระราชโองการที่อัญเชิญมานั้นว่าด้วยเรื่องใด ?” ราชทูตตอบว่า “เมื่อยังไม่ได้เปิดอ่าน มีอาจกล่าวได้ รองจนพบหุนฉีล่านแล้วจึงจะสามารถนำออกอ่านได้” หน่วยยามังกลับไปรายงาน และยังนำความจากหานกั๋งนงมาแจ้งความว่า “คณะทูตมีเรื่องอันใดให้แจ้งความกับข้าพเจ้าได้ คณะทูตก่อนหน้ามาถึงค่ายของข้าพเจ้าเท่านั้นก็เดินทางกลับ” ฝ่ายลู่ตึงปฎิเสธที่จะปฏิบัติตาม วันที่ 13 เดือนยี่ หุนฉีล่านให้หานทง (南通) บุตรชายเดินทางมาพบ ราชทูตกล่าวว่า “ทางมณฑลส่งข้าหลวงแห่งมาเกลี้ยกล่อมพวกท่าน พวกท่านได้ส่งหน่วยยามัง (乃爱) และคณะมาขอสวามิภักดิ์ด้วยแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการให้ข้าพเจ้าและคณะมาเกลี้ยกล่อมท่านและบิดา” หานทงตอบว่า “พวกข้าพเจ้าหาได้ยอมสวามิภักดิ์ (ครั้งนั้น) ข้าหลวงแห่งกล่าวว่าราชสำนักของท่านแผ่ดินกว้างใหญ่กำลังทหารมากมาย จึงให้คนของข้าพเจ้าคนสองคนติดตามไปดูให้เห็นกับตา” วันรุ่งขึ้น หานทงส่งหน่วยยามังมาแจ้งว่า “เมื่อครั้งที่ข้าหลวงแห่งเดินทางมาได้มอบเสื้อผ้าและอาหารม้าแก่ข้าพเจ้า ม้าที่พวกท่านนำมาในครั้งนี้ขอให้จงมาทั้งหมดได้เลย” เมื่อกล่าวจบก็พากันจึงมาไปจนหมดสิ้น วันต่อมา ได้มานำเครื่องแต่งกายกลับไปอีก ต่อมาหุนฉีล่านส่งหานเพิน (南念) มากล่าวว่า “สามารถให้ราชทูตมาพบกับข้าพเจ้าได้” วันที่ 17 เดือน 3 ฝ่ายลู่ตึงและคณะเดินทางถึงค่ายเหอเอ้อ (合二寨) พบกับหุนฉีล่านและได้อ่านพระบรมราชโองการวันรุ่งขึ้น หุนฉีล่านให้ราชทูตพาหานทงบุตรชายไปยังเหมิงฟานเตียน (孟范甸) เพื่อป้องกันรักษายาแดนและจะสามารถลดเขตแดนของข้าพเจ้าได้ ราชทูตไม่ยอมปฏิบัติตาม (หุนฉีล่าน) กล่าวว่า “หากไม่ดูเขตแดน เมื่อกลับไปยังราชสำนักแล้วจะรายงานสิ่งใด ?” ราชทูตจึงยอมปฏิบัติตาม เมื่อถึงเหมิงฟาน ปีย่า (比妥) อนารยชนป่าเถื่อนกลุ่มหนึ่งกับสี่อีหลุน (力乞伦) อาของหานทงมารุกราน หานทงกล่าวว่า “ท่านราชทูตต้องช่วยข้าพเจ้า” ราชทูตจึงติดตามหานทงไปยังภูเขาบู๊ซังซาน (木丙山) เพื่อต้านทัพศัตรู ปีย่าได้ยินข่าวว่ามีราชทูตถือราชโองการมาจึงถอยทัพกลับ (หานทง) กลับสู่เหมิงฟาน ราชทูตประสงค์จะเดินทางกลับ แต่หานทงกล่าวว่า “(ขณะนั้น) ฤดูร้อน น้ำหลาก (รองจน) ฤดูใบไม้ร่วง อากาศเย็นลงจะให้พวกท่านกลับ” สิ้นเดือน 8 (ราชทูต) จึงออกเดินทางกลับ วันที่ 4 เดือน 9 ถึงค่ายของหุนฉีล่าน หุนฉีล่านเขียนฎีกากราบบังคมทูลด้วยลายมือเป็นอักษรพื้นเมืองและถวายช้าง 2 เชือก โดยให้ขุนพลหุนฉีโล่ว (浑乞漏) หุนปาล่า (浑八刺) หัวต๋องล้าย (我董赛) อ้ายจางหลาน (爱章闲) และคณะติดตามราชทูตไปเข้าเฝ้าจักรพรรดิ

บรรณานุกรม

- John K. Fairbank **Trade and Diplomacy on the China Coast**. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1953.
- John K. Fairbank and S.Y. T'eng, "On the Ch'ing Tributary System", **Harvard Journal of Asiatic Studies**, 6, 2 (Jun. 1940),
- L. Carrington Goodrich and Shou-Hsuan Han, "The Ming Shih-Lu", **The Far Eastern Quarterly**, Vol. 3, No. 1 (Nov., 1943),
- Sarasin Viraphol, **Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade 1652-1853**, Chiang Mai: Silkworm Books, 2015.
- Twichett, Denis and Michael Loewe (eds.) **The Cambridge History of China, Vol. 1: The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1986.
- _____. **The Cambridge History of China, Vol. 5 Part One: The Five Dynasties and Sung China And Its Precursors, 907-1279 AD**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 2009.
- _____. **The Cambridge History of China, Vol. 3: Sui and T'ang China, 589-906 AD, Part 1**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press. 1979.
- _____. **The Cambridge History of China, Vol. 6: Alien Regimes and Border States, 907-1368**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1994.
- Mote, Frederick W. and Denis Twitchett (eds.) **The Cambridge History of China, Vol. 7: The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 1**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1988.
- _____. **The Cambridge History of China, Vol. 8, Part 2 : The Ming Dynasty, 1368-1644**. Cambridge, Mass: Cambridge University Press, 1988.
- Wade, Geoff (ed.). **Southeast Asia-China Interactions**. Kuala Lumpur: The Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society, 2007.

Wang Gungwu "The Nanhai Trade: A Study of the Early History of Chinese Trade in the South China Sea". Southeast Asia-China Interactions: Reprint of articles from the Journal of the Malaysia Branch, Royal Asiatic Society. Selangor: MBRAS, 2007

